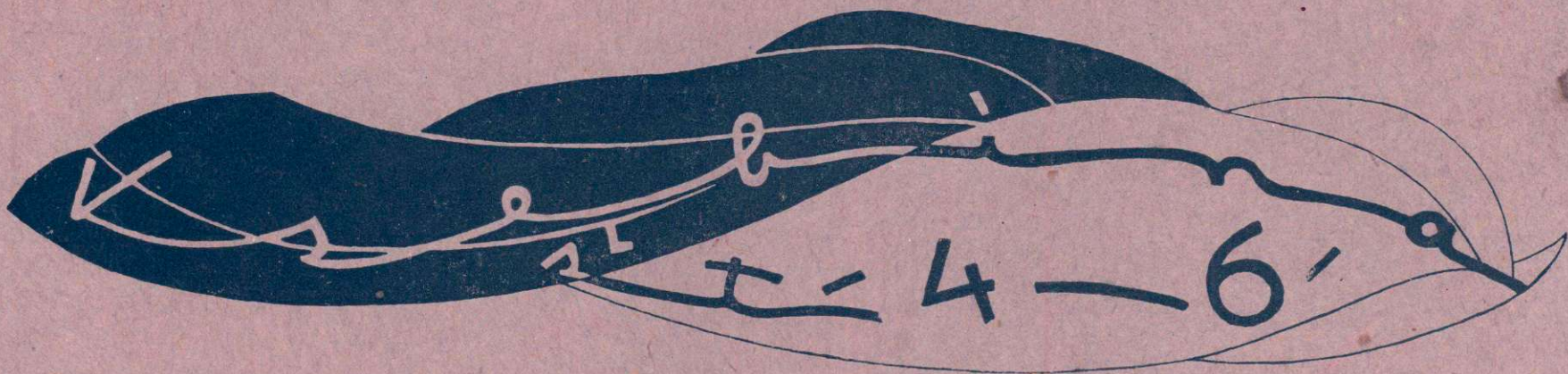

Trayumir 6/8 1921

SARKIR

DOMIN SVET
Dnevnik dr. Franci Stelc
detnik ~~XXXXIV~~ - Stevilka 4-6
Ljubljana
1921

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi:** Anton Vodnik: Sv. Frančišek Asiški. 69. — Anton Vodnik: Sveta Cecilija. 69. — J. Lovrenčič: Trentarski študent. 70. — Anton Vodnik: Daljna pesem. 76. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (prev. J. D.). 105. — Vida Taufer: Sveža roža. 107. — Vida Taufer: Črni pajčolan. 107. — Vida Taufer: O večerih. 107.
- II. **Dr. I. Pregelj:** Gospoda Matije zadnji gost. 65. — **Dr. Ivan Pregelj:** Azazel (II. dejanje). 77. — **Stanko Majcen:** Ali misliš tudi ti tako? 83. — **Stanko Majcen:** Posestrimstvo. 84. — **Ksaver Meško:** Pri Hrastovih. 84.

ZNANSTVENI DEL:

- I. **Dr. Ivan Pregelj:** Franc Sal. Finžgar. 108. — **Izidor Cankar:** Presbiterij sv. Katarine. 112.
- II. **Zapiski:** Slovestvo: **Fran Albrecht:** Pesmi življenja (France Koblar). 119. — **Dr. K. Ozvald:** Logika (dr. A. Ušeničnik). 119. — **Dr. France Veber:** Uvod v filozofijo (S. Dolar). 121. — **Umetnost:** V. Lunacek: Frangeš-Mihanović — Bela Čikoš-Sesia (Frst). 124. — **Rosandić (Frst).** 125. — **Gledališče:** Drama (France Koblar). 126. — **Glasba:** O narodni pesmi (Marij Kogoj). 127.

Na platnicah: Prejeli smo v oceno.

Slike: Sl. 4. Fr. S. Finžgar (fotogr. Vel. Bešter). — Sl. 5. Vurnik: Presbiterij sv. Katarine (fotogr. dr. Fr. Stelè). — Sl. 6. Vurnik: Vrata v presbiteriju sv. Katarine (fotogr. dr. Fr. Stelè). — Sl. 7. Vurnik: Detajl oltarja sv. Katarine (fotogr. dr. Fr. Stelè). — Sl. 8. Vurnik: Kapela v škofovi palači v Trstu. — Sl. 9. Markova crkva. — **Vinjete** »Pozdrav« str. 1, »Odpoved« str. 108, »Zapiski« str. 119, »Konec« str. 128 in risbi k Trentarskemu študentu (str. 74 in 75) risal Fr. Kralj.

Val. Vodnik. Opazka v spisu g. V. Steske o Zoisu v Dom in Svetu 1919, št. 9—12, str. 283, me je spomnila zopet na zmoto, ki se širi po vseh naših slovstvenih zgodovinah, češ, da je Val. Vodnik župnikoval na Gorjušah. To pa je krivo. Gorjuše so le vas župnije Koprivnik in na Koprivniku je V. župnikoval. On sam piše na prvi strani »Rojstne in krstne knjige«: »Die Localie Goriusch ward anfänglich zu Goriusch angetragen. Lage und Volksbedürfniss bestimmten die Erbaung derselben in Koprivnik; folglich fieng man da den Bau der Kirche und des Pfarrhofes im Jahre 1791

allhier an.« In od tedaj čitamo v vseh aktih »Lokalija na Koprivniku«, dokler ni postala l. 1876. »župnija na Koprivniku«. — Pripomnim še, da je imel že leta 1740. Koprivnik 35 hišnih števil, dočim so obojne Gorjuše (Sp. in Zg.) štejele le 33 števil. Da se je začelo zidati na Koprivniku, so vzrok Podjelci, ki so bili od začetka voljni pripasti fari Koprivnik (iz Srednje vasi); ko je bila pa cerkev dozidana, so se premislili. O tem je bilo mnogo pričkanja, o čemer priča cel kup aktov v arhivu.

Fr. Ks. Steržaj.

»DOM IN SVET« IZHAJA VSAK TRETJI MESEC V TROJNIH ŠTEVILKAH. ☐ NAROČNINA LETNO 120 K, ZA DIJAKE 90 K. ☐ UREDNIK DR. FR. STELÈ, LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 80. ☐ UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. ☐ ZALOŽNIK IN LASTNIK: KATOLIŠKO TISKOVNO DRUŠTVO V LJUBLJANI. ☐ TISKA JUGOSLOVANSKA TISKARNA V LJUBLJANI. ☐☐☐☐

GOSPODA MATIJE ZADNJI GOST.

TOLMINSKA LEGENDA. DR. I. PREGELJ.

Gospa Fina! Brez poklonov povem, da obožujem Vaš okus. Tolikrat sem imel priliko opaziti, odkar sem Vaš hvaležni gost, da ne rečem naravnost družinski član, kako čudovito razumete vladati s svojim domom, kako izbrano, prefinjeno znate urediti vse ono, kar stoprv dela mestne sobe lepe, prikupne, domače, kako znate najti srednjo pot med usiljivo modernim in sveže domačim, bodisi da opremljate naravnost iz zaloge pohištva še eno sobo ali pa da dopolnjujete že gotovo opremo s tistim čudovito finim taktom, ki veje iz ljubke domačnosti Vaše sprejemne sobe, iz jedre pisarniške Vašega cenjenega gospoda soproga ali celo iz idilično čiste intimnosti Vašega budoarja... Gospa Fina, saj nisem rekel preveč, saj me razumete! Ampak tako domovanje opisati! Ne, gospa Fina, tega ne znam. Ne morem. Kako bi? Od svoje mladosti pa do teh mojih profesorskih let nisem doživel udobnosti stanovanj in sem stoprv v Vaši hiši, gospa Fina, od bliže in dejansko videl, kaj je okus pohištva, kaj je izbranost sloga, barve, oblike, domačega cvetja in parfema. Moj vzor prijetnega domovanja je bil doslej dom tolminskih župnikov in vikarjev. Da, tolminska župnišča, gospa Fina! In če dovolite in če bi Vas ne dolgočasil, glejte, takšen dom bi Vam morda mogel vsaj približno živo orisati. Hočete li? Res? Hvala Vam, gospa Fina!

Dom tolminskih vikarjev... Eno veliko svojstvo ima. To svojstvo je duša župniške hiše. Duša, razumete! To je tisti nepozabni vonj, ki veje iz vsega, kar je stanovanje in kar je v njem. Nekako tako je s tem vonjem, kakor s kruhom. Do smrti

se človek ne preobje nobenega kruha, ampak tistega kruha vedno zopet poželi, ki mu ga je rezala rajna mati. Poželi, pravim, okusi ga redko kdo še kdaj, včasih morda srečen soprog, ki je našel v svoji družici tako bitje, ki je čudovito sorodno njegovi rajni materi in mu ga mesi z isto ljubeznijo in reže z istim veseljem. Duša, vonj tolminskih župnišč torej! To je vonj geranij, rezede, rožmarina, ljubezni in roženkravta. To je vonj čudovito slastne bele kave od šestih zjutraj do devetih. To je vonj vipavskega vina od poldne do dveh. Včasih, ob slovesnih prilikah zadehti mimogrede še opojna toplost rihenberškega pikolita, včasih, kadar je gost v hiši, trpkost stare avstrijske cigare, ki se šele tedaj prav prijetno razdiši, ko ste odprli okno. Ob nedeljah seveda prevpije vse drugo vonj cerkvenega kadila, ki so ga prinesli v hišo ljudje iz cerkve ali pa cerkovnik, ko je zadnjo minuto pred pristopom pridrl v kuhinjo po žerjavico za kadilnico. Potem pa občutite še vse drugo! Tako n. pr. svežo čistost omitih tal, jedro silo orehovega pohištva, zlasti velike raztezovalne mize, slovesno starinstvo steklene omare za knjige, iz katefe zaudarja po usnju in svetosti iz zlato-rezanih zvezkov Tomaževe Summe, Kocjančičevega Scaveja, Albana Stolza, Boštjana Brunnerja, Dom in Sveta in osmih letnikov Rimskega Katolika. Kje leži vikarju leposlovje, vedi Bog. Shakespearja je še pred nekaj dnevi bral v svoji spalnici, Danteja je podaril domačemu dijaku, Gregorčiča je posodil nekje v vasi, »bo že vrnil, kdor ga ima«. Potem je v sobi še vonj »župniške« peči, to se pravi peči, ki je nekam prav kmetska, le da je

manjša in ima nekoliko čednejši zdič. Potem je še razpložene slik; Kristusova zadnja večerja in obraz velikega Leva XIII. z dobrohotnim, italsko širokoustim nasmehom v licu. Potem pa še sveža luč, ki sili skozi štiri srednje majhna okna čez geranije, resedo, roženkravt in ljubezen v sobo, ne da jo ovirajo okenski zastori. Vse samo zdravje, čilost, stroga mirnost brez udobnosti, skoro hladnost, kakor je tista, ki veje iz Tomaževe latinščine, a je vendar neskončno toplejša kakor dolčas Goethejevega »Viljema Meistra« in stokrat bolj zdrava kakor vzdušje tuberoz, po katerih glava boli... Gospa Fina! Zdi se mi, da moraliziram. A tako je! Pa kaj vidim? Solzne oči imate? Gospa Fina, za božjo voljo, odpustite! Prav zares sem pozabil, da mi je pravil Vaš soprog, kako ste preživeli svojo tiho mladost pri stricu, ki je bil duhovnik nekje v hribih. Ste odpustili? Stokrat hvala, gospa Fina! Zdaj Vam pa res moram povedati še zgodbo, ki se je primerila tolminskemu vikarju, gospodu Matiji.

* * *

Župnišče ob veliki dolinski cesti. Ves dan ima solnce. Zjutraj z leve, opoldne v ospredju, zvečer z desne. Pa razgled. Ti moj Bog! Privzdignjeno je nad sadni vrt, ki ga deli od ceste za deset stopnic, baš dovolj, da je prosto gledati na vrt, čez vrt na cesto, kjer vsak četrtek vozijo hribovski vozniki, čez cesto na Vučovo dvorišče, kjer pripravljajo in pijo in včasih celo ob harmoniki plešejo — »mu bom že dal potepu, da jim pusti noreti, mrcina krčmarska« —, čez Vučovo dvorišče v polje, kjer žene sirk in obrezujejo murvin poganeke za sviloprejško, čez polje onstran čez »vodo« v toplo zabrisanost sosedne fare in brd nad njo vse gor do tihe romarske cerkve pri Mariji Snežnici. Prvi goriški pesnik se je zbudil v tem svetišču in najlepše, kar je pel, je bila »hvala vinski terti...«

Gospod vikar Matija ni bil pesnik, a je bil najdružabnejši človek tistih let. Genij njegove družabnosti je bil grotesknoklasični humor, ki ga je, kakor ni prikrival, zajemal iz svoje lahke krvi in iz knjig »brata v hudiču« Samosačana Lukjana. »Brat v hudiču« mu je vodil v hišo trikrat toliko gostov, kakor so jih gostili njegovi duhovski tovariši. »Brat v hudiču« je bil kriv, da je vikar Matija potočil letno štirikrat več vina, kakor njegov duhovski sosed. Nekaj malega je bila seveda tudi cesta kriva, ki je bila blizu, morda tudi prijetnost hiše, neprisiljena gostoljubnost vikarja Matije in njegov izbrani okus glede vina. Tisto leto je imel stalnega gosta, novomašnika gospoda Lojza, ki je ves dan tičal v knjigah, se pripravljaj za težke doktorske izkušnje in bil prav resno oslabel. Vikar Matija ga je neki dan v mestu po kratkem prerokanju, »da to nobena sitnost ni, še dobrota ne,« pregovoril, da je sedel z njim v poštni voz in se odpeljal z njim v hribe, kjer bo dober zrak največ pomagal, nekaj pa tudi oče Matija in njegov »brat v hudiču«. Mladi človek je s svojo učenjaško resnostjo in tiho skromnostjo, s katero je prenašal vikarjevo osebno svojstvo, prirastel svojemu gostitelju k srcu. Nevede kdaj, je postal starejšemu

gospodu moder zaupnik, ki je znal »boğvedi, da ti, Matija, tega ne razumeš,« vikarja umeti baš tam, kjer je želel, a se ni znal zaupati, in ki je že prve ure zaslutil, da veselega gospoda vendarle nekaj venomer teži in vznemirja. Sele tri tedne je bival pri Matiji, pa mu je postalo jasno, da gre z vikarjem navzdol. Takoj je stopil k njemu in rekel:

»Ne bodite jezni, gospod vikar. Toda Vašega gostoljubja res ne smem več izrabljati.«

»Kakooo?« je zategnil Matija. »Izrabljati? Kako je ime hudiču, ki Vas je obsedel?«

»Vaš Lukjan,« je odvrnil z resnim nasmehom mladi. »Saj me razumete!«

Vikarju Matiji se je res oko zbledlo in je iskal kakor v zadregi besede. Potem pa se je razvnel:

»To se pravi, to se reče, norčavi ste. Vam je že kaj moja sestra na nos obesila. Seveda, baba mora čenčati. Pa Vi tega ne veste še, da so vse enake. Da! Vse enake. Skope ko Judež, pa brezobzirne. Seveda. Razumete? Ne privošči tujcu, ki slučajno v hišo stopi, kaplje vina, grizljaja kruha. Brezobzirna, taktlos, razumete, senza maniera e creanza, kakor da bi človek mogel vrata zapirati ali pa če je že človek za mizo, navaliti predenj krompirja in oblic mesto žlice juhe in kar zraven pritiče.«

Mladi duhovnik je z mirnim nasmehom priklinal in rekel:

»Saj Vas razumem, gospod vikar. A neprijetno mi je, da si moram tudi sam očitati —«

Tedaj je planil vikar živahno in skoro jezno:

»No da, Vi pa, Vi me boste na beraško palico spravili! Saj imate pamet! Pomislite! Saj nisem otrok, da ne bi vedel, kaj delam. To mi že lahko verujete, da mi nobene sile ni in ne bo. Ali naj prisežem?«

»Gospod vikar...«

»Nobene besede več, gospod Lojze. In tudi to si izbijte iz glave, da bi kdaj le v sanjah mislili, da ste meni kakšno hvaležnost dolžni; razumete, prav nič, pa Bog Vam srečo daj in zdravje, kakor ga je meni.«

Beseda mu je zvenela v mehkem ganotju, zdeti se je hotelo mlademu, da vidi celo solzo v njegovem očesu. Zato je molče stegnil roko, katero je vikar Matija z obema prijel in stresel.

»Tako je prav, gospod Lojze.« — Čez hip je dodal: »In od danes ste mi še ljubši. In mi boste vedno, in četudi boste še škof.«

Nekdo je potrkal. Vikar je zaklical, naj vstopi, in že so se odprla vrata na široko in v sobo so stopili trije gosti. Enega je vikar poznal in ta mu je predstavil svoja tovariša. Dve uri pozneje so sedeli v vedrem pogovoru z vikarjem pri kosilu in se smejali njegovim šalam iz »brata v hudiču« in le gospod Lojze je bil zamišljen, tih in se ni smejal...

* * *

Gospod Lojze, »naš prihodnji škof«, si je bil pri vikarju Matiji utrdil zdravje, se pripravil za skušnjo in se pristrčno poslovil od svojega gostitelja, ki ga je vso tisto zimo bridko pogrešal. Ko mu je mladi duhovnik sporočil v šegavi latinščini,

da je skušnje preстал in se pripravlja za prednašanje bogoslovnih ved v bogoslovnici, je bil vikar Matija čudno vesel in je rekel svoji sestri:

»Zdaj vidiš, da sem prav sodil. Bo škof, meni verjemi! Poznam take ljudi. In tak je tudi, da se ne bo prevzel in ne bo pozabil hribovskega vikarja, ki mu je včasih dobro hotel.«

Vikar Matija se sicer ni bil navidezno nič izpremenil. Bil je še vedno isti vedri človek ko prej, vesel do objestnosti, ko je bil v družbi. Ko pa je bil sam, je bil bolj resen, neredko celo potr. Pa tudi iz njegove šale, iz besed, ki jih je govoril iz svojega »brata v hudiču«, je hotela zadnje čase posili zveneti pikrost, trpkost, ki je tepla po možu samem. Tem krčeviteje se je zato trudil, da bi popolnoma prikril tujim očem svoje pravo občutje. Bil je v svojem gostoljubju naravnost usiljav, neprikrito narejeno bahaški. Bal se je, da ne bi kdo zaslutil resnice za prozorno pajčevinastim zagrijalom, tiste resnice, ki je govorila iz njegovih in sestrih oči, ko sta bila sama in je ona komaj šepetaje menila, da je vikar potreben nove suknje, novih čevljev, da je perilo preprano in posode vedno manj. Vikar je molčal. Računal je s svojimi prejemki, odšteval milo preračunjene izdatke in začel puščati gotova pisma, »saj vem, kaj je notri«, neodprta za nedoločen čas. Bila pa je v njem čudna lahkomišelnost: upal je, da dobi lepega dne vsoto denarja, ki se je nikoli ne bi nadjal, in da bo potem čez noč vse lepo prešlo kot težek sen, ta sitnost, ki bi je niti »bratu v hudiču« ne privoščil. Res je bilo tako. Dedoval je nekaj stotnic, takoj odprl neodprta pisma, poravnal račune za olje, vino, knjige in drugo in se udobrovoljil in razmahnil sijajneje od prej. Za birmo se je obnesel bahaško. Potem je napravil čedno primico revnemu bogoslovcu. Potem je posodil dobesedno zadnjih petdeset goldinarjev tovarišu sosedu in bil vesel, da oni vsaj šestdeset ni prosil, ki bi mu jih ne bil mogel dati. Potem pa je udarilo kakor v žalostnosmešni igri nadenj in ga oblilo z vso težo vsakdanjosti. Ob najneprilicnejšem času se mu je oglasil, »samo da gospoda vikarja pozdravi«, vinski kupec v hiši. S kruto odločnostjo je hlinil vikar živahnost in neprisiljenost, dasi je v njem vse vpilo od bridkosti: »Nič drugega ne kaže, kakor stopiti h krčmarju in ga povleči na stran in povedati kako in kaj.«

Vikar se je do bridke šale razvnel:

»Zdaj poznaš 'brata v hudiču', Matija! Krčmarju boš dolžan. Boš odslej lepo tih in ne boš več mrmral, ko bo s harmoniko ljudi v greh klical, zlodjev galjot.«

Pridržal je s prisiljeno vljudnostjo trgovca, poslušal vdano njegovo zavaljeno govorico, ki mu je opletala, kakor blatne hlače ob petah, katere je nosil nevarno nizko in malomarno. Kdo bo gledal! Zdajpa zdaj jih izgubi.

»Plačam te,« je mislil vikar o njem, »tvojega vina pa ne pijem nikoli več, nevljudna nadlega!«

Oprostil se je kratko za nekaj trenutkov in stopil v svojo pisarniško sobo. Napisal je list krčmarju in odprl vrata, da bi poslal po sestri; tu je

zagledal v veži staro ženico, vaško gostjo, ki so ji morali bogvedi kako in zakaj dajati Melanovi kot v hiši. Skrivnostno je prosila vikarja, naj ji spravi nekaj denarja, ki ga doma nima kje več skriti, ker ji Melanovi vse pretaknejo. Vikar je potegnil ženico v sobo, preštel njene prihranke in jo potolaženo odpustil, potem, ko je bil ukazal sestri, naj ji da malo juhe in čašo vina. On sam pa je odštel od njenega denarja in nesel trgovcu. Komaj pa je trgovec odšel po obedu, se je ženica vrnila in jokaje priznala, da niti povedati ne more, kako jo je sram. Vikar je hipoma zaslutil, čemu se je vrnila in zavpil nejevoljno:

»Kaj ne, so segoltneži koj videli, da si denar nesla iz hiše. Pa si prišla spet ponj?«

»Ne bom imela miru,« je tarnala. »Zdaj hočejo na posodo. Kako naj naredim? O, saj vem, da bom ob denar.«

»Boš,« je rekel in pristavil, naj njemu prepusti, da bo že sam govoril z Melanovimi. Odmalajala je svoje glavo in se ni dala pregovoriti.

»Brez denarja ne smem nazaj.«

»Ti in tvoj denar,« je zavpil nevljudno. »Koj ga dobiš.« Sunil je ženico v kuhinjo, sam pa je šel kar gologlav iz hiše in naravnost h krčmarju. Kako je bilo in kako se je vrnil, se vikar nikoli poslej ni mogel jasno domisliti. Že sama misel na tisto kratko a strašno pot mu je še dolgo let potem srbežila kožo in gnala kri v glavo.

Nekaj dni pozneje se je zadolžil v mestu, plačal krčmarja, se poglobil z vso resnostjo v proučevanje svojih gospodarskih razmer in zaključil, da bo z gosti kratkomalo nevljuden.

»Pri moji duši, da bom!« je rekel. Ko pa je tri ure pozneje strešel petim dijakom in jim nosil kruha in vina na mizo, mu je bilo vendar nerodno, da ni sestra narezala vsaj malo sira h kruhu, če se ji že smili gnjat. Z očmi se je ogibal njihovih pogledov, ki so se mu hoteli kakor posmehovati:

»Kaj pa je to, malo vina? Skopuh si, še malo mesa nisi narezal.«

Ko so odhajali, jih je vedel skozi vrt.

»O, breskve!« so se začudili zgodnjemu sadežu. Vikar je skoro ljut stopil k drevesu in ga potresel, da se je zlahtni sad sesul na gredico. Napolnili so si žepe. Pobrli so vse do zadnjega in se poslovili. Vikar je videl skrit za zelenjem, kako so navidezno krenili po cesti naprej, a zavili nato naglo okoli hlevov v krčmo.

»Svojat,« mu je ušlo bridko, ki je do tistega hipa ves čas trpel v sebi, da jim ni stisnil v roko nekaj goldinarjev, kakor je bila tako do tedaj njegova navada...

Tri leta pozneje je vikar Matija oddal lastno-ročno in osebno pri ordinariatu prošnjo za izpraznjeno gorsko faro pet ur od velike ceste. Gospodje v pisarni so ga začudeni pogledali. Njemu samemu je tedaj nekdo položil roko na rame in rekel:

»Gospod vikar, pojdiva osebno k prevzvišenemu. Nadejam se, da Vam bo ustregel.«

»Gospod Lojze,« je dejal v hudi zadregi vikar Matija. »Glejte, Vi ste? A meni ni druge pomoči. Verujte mi. Govorite zame!«

Mladi dostojanstvenik ga je z ljubeznivo dvorljivostjo vedel s seboj...

Gorsko faro je vikar Matija dobil...

* * *

Tako se je bil vikar Matija korenito izločil iz družbe, kjer je živel le še kot zgodovinska osebnost v grotesknosti besede »brata v hudiču« in zadnje »šale«, ki se mu je bila ponesrečila, kakor se je trdovratno ponavljala pri vseh duhovniških sestankih in katera se je bila zadnjič ponovila v njegovi lastni hiši, dvajset let potem, ko se je bil preselil z velike ceste v odljudno samoto in je tu gostil svojega nekdanjega ljubelega gosta gospoda Lojza, ki je bil zdaj njegov škof. Nekdo je vstal za mizo in med veselimi napitnicami nazdravil vikarju Matiji in povedal »šalo« še enkrat. Vikar Matija, zloglasni šaljivec »brata v hudiču«, je bil napisal prošnjo za slabšo faro, jo »lastnoročno in osebno« nesel na ordinariat, kjer so ga gospodje začudeno pogledali. Rajni prevzvišeni pa je prošnji ustregel in tako z bridkejšo šalo odgovoril šaljivcu. Staremu vikarju Matiji je ob tem pripovedovanju rahlo zardelo ostarelo lice, ozrl se je kakor v zadregi po navzočem prevzvišenem, »gospodu Lojzu«, ki je dejal nekam čudno slovesno:

»Ne delajte krivice nikomur. Gospod vikar se tedaj ni šalil. In prav ljubo nam je, da se ni šalil. Sicer pa — naj živi ta bajka! Ni slaba!«

S solznimi očmi in rahlo zmeden je vstal vikar in dejal preprosto:

»Prevzvišeni, saj ne boste hudi, da Vam rečem še enkrat, kakor svoj čas: gospod Lojze! Vi veste, kako je bilo tedaj z menoj. Hudo je bilo, a minilo je. Rekli ste, naj živi bajka! Modro ste rekli, kakor takrat, ko ste bili prvič moj gost. Gospod Lojze, prevzvišeni! Naj bo, kar veva sama, samo najino. Do moje smrti, prevzvišeni! Samo midva, a drugi naj imajo bajko.«

Škof je vedro prikimal. Nato pa je vprašal:

»Kako pa je z bratom v hudiču, ali je še tako ljub prijatelj, ko takrat?«

»Zlodej ga vzemi,« je zinil vedro vikar. »Vrgel sem ga v peč. V spanju se mi je spovračal. Nadležen gost je bil, pil je moje vino in pri tem zabavljaj. V sanjah seveda! Nekoč je celo Boga klel ali tajil, ali kaj vem kako. Seveda v sanjah, razumete! Pa morda so bile od Boga sanje. Zato sem ga odtrgal iz svojega srca in je gorel, da je bilo veselje.«

»Ubogi Lukjan,« se je nasmehnil škof. »Ali pa veste, da je bil mož sicer prav pameten gospodar in si je celó bogastvo nabral?«

Vikar je povetil oči, a jih zopet dvignil in odvrnil vedro:

»Jaz si ga nisem, prečastiti.«

»Kako neki bi ga?« je dejal slovesno škof. »Saj ste vendar katoliški duhovnik.«

»O,« se je razgrel vikar, »a tudi za katoliškega duhovnika je bridko, če bi rad postregel gostom, a nima toliko, da bi mogel.«

Čez hip je vprašal škof:

»Pa kaj berete, odkar ste Lukjana sežgali?«

»Pisma svetega Pavla,« je odvrnil vikar in dodal šegavo: »Pa še levite svoji sestri in kmetom, ker so se žganja piti navadili.«

»Ne sodite jih prestrogo,« je rekel škof vsej družbi. »Slišal sem od pametnega zdravnika, da ga pijejo, ker imajo kruha premalo.«

Nato se je dvignil in vsi so vstali z njim.

* * *

In še dvajset let je minilo in gospod Matija je bil osivel ko ovca in obnemogel v topo samozadovoljnost starčka za pečjo v sestriini oskrbi. In če je srknil kozarec vina, je postal zgovoren in omöčen in zadnje čase celo siten in je karal sestro:

»Goste mi odvrtaš. To ti rečem, grde ste ženske in ti si še posebnih ena. Lej in se ne šalim. Ti bi še svetemu Petru in Pavlu in še Gospodu Kristusu žlice štela, če bi se lepo zglasili v hiši. Taka si.«

»Taka je,« je ponavljaj, ko je ostal sam rahlo dremajoč sam vase v toplem somraku luči in miru.

Sestra pa je skrbno pazila večer za večerom pri priprtih vratih na njegove vedno jasnejše otroške besede in nenavadne kretnje in je vedela že vse kakor na pamet: »Kadar misli, da je sam, glej ga, ali ne gre v omaro po steklenko škofovega vina? Ali ne pogrne mize kakor za goste? Ali ne postavi kozarcev? Ali ne sede na najnižji prostor in govori verno v praznino proti stolu, ki je odločen za častne goste?«

Ko je vikarjeva sestra prvokrat vse to videla, jo je stresla groza. Potem pa se je privadila in je rekla ljubeče: »Naj ima svoje otročje veselje.«

Za njegov god pa je sklenila celo prijetno ga iznenaditi...

* * *

Vse lepo je bila pogrnila in postavila sama vina na mizo med tri svetle čaše. In poleg je bila položila belega kruha in mehke gnjati. In zdaj je čakala, da pride iz sobice, kjer je bil zadremal. In je stala v kuhinji ob vratih in poslušala in solze ganotja so ji posili vrele iz oči. Ves ljubi dan je bil tako prijetno veder in živahen in teknilo mu je in voščilna pisma mu je brala in je brbljal veselo o apostolu Pavlu in njega potih, o njegovi poti v Damask, v Atene in Rim.

»Kakšen pridigar, pomisli. Kaj mi hribovski vikarji, on, on. Vsem učenim starega ajdovstva je sapo zaprl. Pa kako ti piše o vinu. Po pameti ga pij, Timotej, ker si star. Lej, kakor bi vikarju Matiji pisal. Lej, saj bi se še na eno čašo povabil k meni, če bi se tebe ne bal.«

Vikarjeva sestra je sapo vase povlekla za vrat. Notri so se bila odprla vrata in je vstopil starček. In je videla žena, kakor da vodi na desni in levi nekatere nevidne s seboj. In zdaj je rekel onemu na desni:

»Ti si večji in višji od nas vseh, sedel boš više.« In potem je rekel onemu na levi:

»Tebe ne poznam sicer, a ker si z njim, dobiš mesto nad menoj.«

In ju je vedel k mizi in sedel z njima in nalil čaše do vrha in nazdravil vedro: »Bog blagoslovi!«

Sestra vikarjeva za vrati je otrpnila. Čuj, saj so bile čaše res zazvene. Stari vikar pa je govoril vedro.

»Lej no, lej, apostol Pavel, tak si torej. Sem si mislil, da si bil pravi hrust, pa si komaj za tršatega Tolminca. A le zamere nič. Vikar Matija ne pozna poklonov. Kar je res, je pa res. Tako nisem bil vesel še gospoda Lojza, prevzvišenega mojega pastirja, razumeš, kakor sem tebe, trikrat Veliki. In to še na svoj god. Salve, salve!«

Vikarjeva sestra za vrati je krčevito tajila svojo razburjenost. Tedaj je začel vikar nekam nestrpno: »Star sem, glej, in naglušen in tudi vidim že slabo. Saj si mi ga predstavil, saj vem, svojega tovariša, pa saj razumeš, no reci, kdo je, da še njega počastim.«

Sestra za vrati je pritisnila roko na usta, da ne bi zavpila. Skozi špranjo v vratih je videla, kako je brat nagnil glavo čez mizo, kakor da je napeto poslušnil, kako je nato krčevito zaklical:

»Pa mi to šele zdaj poveš, ko sem te više posadil, apostol Gospodov? Umakni se mu!«

Sestra vikarjeva je še videla, kako je vikar zdrknil pred nevidnim gostom na drugem mestu, razširil roke in jih proseče dvignil. Brezkončna sreča in pokorščina je pela iz njegove zmedene, vedno bolj pojemajoče besede:

»Gospod Jezus, moj dobri Učenik. Saj sem v zmedi delal. Saj gre le Tebi najčastnejše mesto pri moji mizi. Saj vidiš, saj veš, da je ni reči v moji hiši, da Ti je ne bi dal. Ti si gospod, zapovej, vzemi, moj sladki, sladki gost...«

Sestra vikarjeva je vso silo zbrala, zadržala utrip srca. In čuj! Saj je odgovorilo notri, odgovorilo s sladko ljubeznijo:

»Matija, moj verni hlapec!«

In tam, kjer je sedel apostol, je jeknilo:

»Amen!« — — —

Sestra je planila k bratu. Ležal je kleče z obličjem na tleh. Bil je umrl...

SV. FRANČIŠEK ASIŠKI.

O sveti Frančišek,
kadar zazvonil večer je v vas,
smo se otroci za našo hišo igrali
in takoj smo te spoznali,
ko si prišel med nas...

Ti si bil naš najmlajši bratec...
Kako so te naše séstrice ljubkovale
pod sladkim večernim nebom!...

Potem smo plesali
pod tihimi zvezdami
vsi čisti, vsi mali —
naše séstrice so imele zlate lasé...

Oh, vrni se, vrni se,
sveti Frančišek,
saj se bomo še igrali —
in takoj te bomo spoznali,
ti naš najmlajši bratec:

saj smo gládili tvoje lasé,
saj smo božali tvoje oči — —
in po tvoji revni halji...

Mi te tolikrat, tolikrat izgrešimo —
o, kdo ve, kje si v neznani dalji...

Ko pride spet maj
v naše gaje,
o vem, da tvoj smehljaj
odstre zavese nam v čudežne sijaje
našega detinstva —

in bomo romali skozi tiho poljé
v večerno zarjo
in bomo dejali, da grêmo v božje naročje,
da nesemo Gospodu vsak po eno belo jagnje...
Nič ne marajmo, če pravijo ljudje: to je otročje —
mi grêmo v božje naročje — — —

Anton Vodnik.

SVETA CECILIJA.

O sveta Cecilija,
kakó te iščem v gneči dni,
tak poln tesnobnega pričakovanja,
kako trpim v zmešanem šumenju vseh stvari
in le za hip se odpočijem, kadar duša sanja
o vetru in pomladi, ki pri nás je ni...

O, kako bi rad jaz ene same melodije
zvonjenja daljnega,
ki bi dehtela kot iz tvojega srca,
o sveta Cecilija...
(Ah, že ime je tvoje sladko, da bi jokal
v spominu na detinske dni,
ko v dušo so sijale mi večerne zarje,
oh, z zvoki vse drugačnimi...)

O, molil bom, da Bog mi pošlje spet omame jasne
ki v njih mi trepetalo je teló nedolžno,
kadar v bel sijaj cvetoča
stopila je Marija iz sinjine v maj...

— — — — —

O, ko sem še dete bil,
nikoli se smehljaj in jokal nisem
tako žalostno sam...
Vedno
čez moje male rame
zrl me je angel s sladko sinjimi očmi — —
o sveta Cecilija,
kakó te iščem v gneči dni!...

Anton Vodnik.

TRENTARSKI ŠTUDENT.

ZGODBA IZ
SHOLARSKIH ČASOV. J. LOVRENČIČ.

7. SHOLARSKI POHOD.

Veseli do nebá in razigrani
nekoč so šli sholarji čez beneško plan,
po vinu hrepeneč in po kovani mani,
ki je skopnela kakor jim prišla je v dlan.

»Ej!« se domislil je Joannes iznajdljivo.
»Mi vsi po morju hrepenimo živo,
kaj, če bi že današnji dan
ubrali pot do morja, do Devina?
Vesté, tam grajski so ljudjé, dovolj bo vina!«

Ni bilo treba drugih argumentov,
Joannes je prodril v zboru študentov
in šli so in ko solnce umiralo je na obzorju
in razprostrlo čez valovje zlatotkan škrlat,
prišli so pod devinski grad,
ki dvigal se je na pečini tik ob morju.

Pred vhodom v grad sholarji v kolo so vstopili
in s pesmijo so v goste se vabili:

Z laške strani
smo sholarji prišli,
sholarji vaganti,
komedijanti

Če je gospodi
grajski po godi,
vrata odprite
in nas vsprejmite!

Mi vam v zahvalo
pesem in šalo
bomo nudili,
vas vzveselili!

In še Joannes je kitaro ubiral
in novo pesem je študiral,
ko jim odpret prišel vratar je
in z njim je prišel grajski pater in sholarje
lepó pozdravil je in jih odvel je
v prostore grajske ves vesel je — —

Pod lipo na dvorišču grajskem
obstali so sholarji
in čudili se ob prizoru rajskem:
valovje je šumelo pozlačéno
v slovó večerni zarji,
nad njim — nedolžne misli — pluli so galebi,
a daleč, daleč tam na nebi,
kjer strinjala morjé sta in nebo se v eno,
oblačkov so velike rdeče rože cvele
in od trenutka do trenutka bolj rdele.
In v čolnu, ki v morjé je plul, ko da za solncem
hoče,

sedelo dekcle je cvetoče
in pritajena pesem je v večer donela.
V morjé veslala Jelvica je in je pela:

Prišel fant je in se vstavil
pod dekletovim oknóm,
vstavil se in nanj potrkal
s svojim zlatim prstanom.

Prav na lahko je odprla,
ga lepó pozdravila
in še sladko ga vprašála,
kaj povedati imá? —

»Mamki, očku sem obljubil,
da bom novo mašo pel,
tebe, deklica, bom snubil
in te bom gotovo vzeli!«

Dekle v kamro je zletela,
oj v to kamro velbano,
pregledavala obleko,
ki si jo oblekla bo.

»Če oblečem plavo krilo,
rekli bodo, da sem ofertna,
če oblečem črno krilo,
rekli bodo, da sem žalostna!

Pa oblečem belo krilo,
ker veselo je srcé,
pa oblečem belo krilo,
ko nevesti mladi gre! — —«

Štiri leta so minula,
z dvanajst mašniki je šel
fant nje ko trinajsti v cerkev,
da bi novo mašo pel.

Prvič, drugič jo pogleda,
dekcle skoro omedlí,
ko pa v tretjič jo pogleda,
dekcle mrtvo že leží.

Fant je pustil novo mašo,
šel je doli k ljubici
in objeti jo je hotel —
še on mrtev obleži! — —

Skupaj so ju pokopali
oj v ta britof žegnani,
za oba so mašo brali,
da jima Bog odpusti.

Niso maše še končáli,
že iz groba črnega
je pognala lepa roža,
lepa roža v dva vrhá.

Eden je cvetel rdeče,
drugi pa ko paden sneg —
Bog ljubezen je obrajal,
ni je jima štel za greh . . .

Joannes je ob strani stal, poslušal in drhtelo mu je srce, ki pesem je živelo, in ko je izzvenela, je v pozdrav zamahnil z rokó in »Jelvica!« je hrepeneče dahnil.

Je drug njegov ime nje vjel in ga vesel podražil je, na čoln kazaje, ki za dekličjim je v morjé brzel:
»Kaj bi zaljubljen hrepeneč v daljave, amice, pojdi z mano v družbo raje! Poglej nov čoln — v njem mlad gospod, gotovo ne veslari in ribari tod brez trnka in brez bave!...«

Še enkrat se ozrl Joannes je na čolna in morjé in žalost mu je šla v srcé — —

Prišel je v družbo. Miza kamnata je obložena bila pod lipo že z jedačo in pijačo — s teranom, dražo kraško kapljico domačo, ki daleč ne doseže je nobena: sam Plinius Starejši, ki gotovo je poznal vsa rimska vina, hvali kapljo naših tal, omenjajoč, da Livija, mogočnega Avgusta žena, Vinum Pucinum pila je in ga hvalila, ko v akvilejski se provinci je mudila. Sholarji k mizi so posedli, čaše si nalili in v zboru so gostiteljem napili:

Naj prva čaša zazveni
gospodi gostoljubni v čast:
Bog živi jo do skrajnih dni
in njih prelepo last!

Dokler iz kraja v kraj bo pot
še meril kak sholar,
prijaznega sprejema in lepot,
ki tu jih užil — ne zabi več nikdar!

Ko davno bo za nami čas,
ki ga živimo — živel bo spomin:
sholarske lepe pesmi glas
rodove pozne klical bo v Devin!

Gospoda grajska je z balkona gledala sholarsko družbo in poslušala in ko odpeli so, je ploskala. In še je grof, ko je v sholarjev sredo pogljal cekinov pest, povzel besedo:

»Vam lepa hvala za pozdrav,
a jaz bi se še rad nocoj smejal:
rad videl bi vas v sceni,
sholarsko osoljeni,
v dvorani Muzam posvečeni!«

Sholarji živo so v en glas zaklicali: »Pripravljeni smo slednji čas!«

Ko se gospoda milostno je poslovila, nad morje luna je zlati sijaj razlila, v grmičju slavec je zapel, v soseščini ga drugi je prekašal, in ko je prvi hrepeneče onemel,

je tretji h gnezdú svojemu zletel in se oglašal, a nad sholarji je šumela stara lipa in vonj opojen je dehtelo njeno cvetje.

»Kaj ne, lepota ta je kakor skrivno razodetje eksotičnih dežel?«
dejal je grajski pater fra Alasia da Sommaripa, ki med sholarje se veselo je vživel.

»O, naša domovina je utelešena lepota!
Goré pojo ji himno vekovito
in polja, kjer se ziblje zlato žito,
in reke, ki so vsekale si same pota,
in morje, naše Adrijansko morje,
ki ladija po njem razore orje —
vse poje
lepoto domovine moje!«

Tako sholar Joannes. Pater je soglašal in še veseloradovedno je poprašal:
»Gotovo si, Joannes, v deželi domačin?«

Sholar Joannes je navdušeno priznal:
»Da, reverende pater, jaz planin sem sin!
Tam gori, kjer se dviga kralj višav,
ponosni naš Triglav,
in naše sinje Soče bistri val
vesel življenja prišumi izpod mogočnih skal,
stoji samotno kot zašla bi, hiša borna,
v njej sem mladosti prve živel leta zorna! —«

»Potem ti znan je jezik, ki govori ga ljudstvo tod, saj od morjá do gor in še za njimi biva isti rod! Jaz tujec sem in bivam tu le malo let in kakor se mi je priljubil svet, se mi je tudi ljudstvo dobro prikupilo in dem, ljubezni več, kot uživa jo, bi zaslužilo!

Poglej, v deželi tej ne eden se ne spomni, da ljudstvu bi sermone patrio kaj spisal v podučilo, zato jaz mislim zaenkrat v obliki skromni Vocabolario pisati in menim, prav bi bilo, če hotel ti na gradu bi ostati in mi pri delu pomagati!«

»Prav rad!« dejal Joannes je, misleč na Jelvico a fra Gregorio Alasia je menil:
»Gotovo grof Raimondo bo visoko tvoje delo cenil in te nagradil bo lepo!«

Sholarji, ki medtem so krepko pili, se šalili, zaklicali so patru: »Reverende, vaša čaša že davno smo nalili, kdaj boste io prišli in spraznili na vašo žejo in na zdravje in na srečo našo!«

Nasmehnil se je pater, za kupo je prijel, ogledal je po družbi in ji napil vesel. In peli so in pili so, dokler je v vrčih kaj bilo, in ko jih grof poklical je, veselo razpoloženi gospodi »S e d e m m o d r i h« so predstavljat šli.

* * *

SEDEM MODRIH.

K o m e d i j a.

O s e b e :

Thales,	Bias,	Myson,
Solon,	Hilon,	Periander,
Kleobulos,	Pittakos,	Sluga.

Dejanje se vrši v Miletu neposredno po solnčnem mrku 585. pred Kr.

PROLOG

(v osebi Kleobula govori):

Iz davnih dob prišla je družba sedmih zbrana,
da svoj povzdigne glas
in vam za kratek čas
vprašanja zmeša slana in neslana.
Todà pardon,
pozàbil sem, da smo v šestnajstem veku, ko bon ton
zahteva vsem — na desno in na levo — lep poklon!

(Se klanja v vsej filozofski neokretnosti.)

Takó —
pokazal sem vam plešasto glavó,
ki jo modrost je sama,
če ni medtem iz nje pognala slama!
Rad bi vam še obširen argumentum dal,
pa kaj, ko sam ne vem, kako se bo spektakel raz-
vozlal.

Vem le: zdaj se razklalo bo na dvoje zagrinjalo.
In prosim vas: mir in posluš!
Kedor je gluha — ne bo mu škodovalo! —
le vame, najmodrejšega, naj gleda,
ki sem končal in mislim: molk najboljša je beseda!

PRVA SCENA.

(Thales v svojem vrtu spreha jaje se. Sluga zaliva rože.)

Thales.

Prav kakor sem zračunil, solnce je stemnelo;
dogodek ta mi dal je moč za novo dušno delo.
Pomislil sem: bil mlad si in se že prelevil v starca.
Kar pomniš, pil si vodo iz prgišča ali iz kozarca,
in videl si, kako jo pije slednja stvarca,
ne samo v tebi, rodni moj Milet,
povsod — saj potoval si križem svet! —
in vžgala se mi je v možganih svetla lučka,
(Prolog, skrit za njim, privzdigne nad glavo svečo.)

prišel sem srečno do velikega zaključka:
Iz vode — *ἐξ τῆς ὕδατι* — je vse nastalo
in v njej se bo nadaljevalo, razvijalo!
He, čuj, kaj praviš ti, moj sluga,
je li mogoča še rešitev druga? —

Sluga

(obstoji s škropilnico in ko spači obraz).

Haha! To je tvoj *ἀριστον τὸ ὕδωρ* no, da, res,
morjé je polno vode čez in čez
in zemlja ima polno rek povsodi
in če se zberejo na nebem svodi
oblaki in izlijejo se, je še v zraku voda!
No, drugega res ni izhoda —
samó če mislim še na vino,
utegnil v njem dobiti bi prvino!

Thales.

Drži oslovski jezik za zobmi, sicer *μὰ Δία!*...

Sluga.

Da, oslarija, ia, ia!...

Thales

(stopi v sveti jezi za slugo. Kleobulos ugasne svečo).

DRUGA SCENA.

(Prejšnji razen sluga. Bias, Hilon.)

Bias.

Pozdravljen! Vóščim dober dan
in ti čestitam k m r k u, modrijan!

Hilon.

I jaz občudovanje moram ti izreči,
med nami mislec si največji!

Bias.

Oprosti, Thales, kaj pa je s tebo,
da sledaš tako mrko in hudo?

Hilon.

Gotovo si zamislil se v nov mrk in sva midvá
te zmótila!...

Thales

(še vedno razburjen).

Nič, nič!
Ta sluga! Vzel naj bi ga že hudič!

Bias.

No, če ni hujšega — vse prav!

Hilon.

Da, da! Le da si, Thales, zdrav!

Thales

(ki komaj čaka, da začne).

Razložil sem mu novi svoj sistem,
pa se posmiha mi ob njem,
češ: ne voda, vino vsemu je počelo —
Kogá ne bi razgreló?

Bias.

Vsakógar — se umeje —
helenska kapljica razgreje!

Thales

(postane ob Biasovi interpretaciji nervozen).

Hilon.

Le nič, le nič se ne huduj,
moj zlati rek čuj in spoštuj:
Μηδὲν ἀγᾶν! Le nič preveč, ker tudi z vodo
bi znal počasi priti v škodo!

Bias.

Da, da! Recimo, če je hud naliv
in moraš preko travnikov in njiv,
da se do gležnjev vdira noğa,
pa se jeziš — za Boga! —
kakor zdaj jaz. (Zase): Bil bi že čas,
da ukazal nama bi kam sestí
in vina dal prinesti! —

Kleobulos

(stoječ ob sceni, občinstvu).

Prekiniti se moram, opróstitute, gospoda.
Kot vidite, je Thales res zamišljena neroda,
ki še ne uvidi in ne ve,
da sta kolega sita že vodé! —

Thales

(vzhičeno).

O voda, voda! Iz sebe se je vzela
in se vrtela in vrtela...

Hilon.

Da tudi mene je razgréla!...

Bias

(se škodoželjno muza).

Seveda,
to prava je beseda.
Ko si v prvotnosti v njej bil atom
in se razvijal — kot hotel naravni je aksiom...

Kleobulos

(občinstvu).

Argumentacija je slaba,
jaz bi dejal: in se razvijal si ko žaba! —

Bias.

A dragi, dobri Thales moj, oprósti,
da te prekinem: spomni gostoljubne se dolžnosti,
midvá od daleč sva prišla
in bi za grla prašna kaj mokrega radà!

Thales.

Res, res; pozabil sem, hehe...
Hej, sluga, slišiš, prinesi vrč vodé!

Sluga

(v. ozadju).

Koj! —

Bias in Kilon.

Joj, o joj! — —

TRETJA SCENA.

(Solon, Pittakos, Myson in prejšnji.)

Novodošli

(obenem).

Videli smo, Helios se v času je omračil,
ki si pred letom ga že ti označil,
Zato prišli smo...

Thales.

Dobro, dobro, k štirim še trijé!

Me veseli, iskreno veseli! Posedite,
pa kam ste z mislimi že svojimi prodrli,
prijatelji vi moji vrli,
mi povedite!

Solon.

Ljubezni pesmi sem koval
in v boj za Salamino sem ljudi navduševal
in zdravo sem postavil
oskrbel za državo,

γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος,
čem reči, da v starosti sem spoznal,
kakó lahkó dobiti je dolg nos!

Sluga

(postavi velik vrč vode pred goste).

Kdor je prijatelj žabi
in hoče jo v želodcu zarediti — vrč zaigrabi!
(Odide.)

Pittakos.

Prijatelj Thales, vrč me spomnil moje je besede,
ki vedno in povsod drži: μέτρον ἄριστον!
Drži se zlate srede!

Thales.

Če bi ravnali se po tem ljudjé,
nikdar bi ne zašli v različne zmede!

Hilon

(istočasno, a bolj glasno ko Thales).

To se glasi ko moj Μηδέν ἄγαν! Posebno če vodé
kedó prijateljem prinese!...

Solon in Pittakos

(začudeno).

Kaj táke s svojim vodnim naukom trese?

Bias

(ki zlije iz vrča vodo na grede in začne črtati nekaj na vrč).
Kdor ne veruje, zdaj verjemi
in Thaleta navdušeno objémi!

Myson

(ki je ves čas govoril tiho s tem in onim).

O, čuden učenjak je take baže!

Vsi.

Tu dolgo biti, Thales, nam ne kaže!

Thales

(pozabi učenjaško na vrč in vse želje in ne čuteč osti, se poslavlja).

Obisk vaš me je razvesélil,
posebno sem hvaležen vam za tehtne reke,
ki ste mi jih povedali;
mogoče sami niste se zavedali,
a jaz vam rečem, da živeli bodejo na veke!

(Odidejo.)

Bias

(kaže na vrč, ki ga je pravkar postavil na vidno mesto).
Glej, dragi Thales, tamle vodni vrč,
vanj sem v spomin ti včrtal stavek:
Γνώθι σεαυτόν! Ob njem z vodo imej opravek!
Jaz moram za tovariši — v želodcu čutim krč —
do vina, do prvine,
drugače krč ne mine!

(Odide za drugimi.)

ČETRТА SCENA.**Thales**

(hodi zamišljen po vrtu).

Ves svet je čudežna posoda
in v njem je voda, voda, voda!

Utrgam cvet (ga utrga), v cvetu voda,
ulomim vejo (jo ulomi), v veji voda,
list zmečkam (ga zmečka), v listu je voda,
sad pokusim (ga pokusi), v sadu voda,
vzamem zemljo (jo vzame), v zemlji voda.
Da, brez vode ni izhoda,
voda, voda, voda, voda!

(Hodi dalje.)

PETA SCENA.

Thales in sluga.

Thales

(obstoji pred vratmi).

Gnothi savton! — Da, voda, voda!

Sluga

(pride in ujame še zadnje besede).

A v kleti so drugačni modrijani,
vsi v mojo so modrost zaverovani,
ki sladko teče jim iz soda.
Naróčili so mi: Daj, stopi po gospoda,
da tu se še poménimo
in povemó, kako vodó visoko cenimo!...

Thales

(vzdihne in odide).

Sluga

(hoteč vrč izprazniti, vidi, da je že prazen in na njem napis).

Haha, tako, da, mora se napraviti,
če hoče filozofa kdo ozdraviti!

(Iz ozadja smeh, sluga prisluhne in odhiti.)

EPILOG

(v osebi Periandra).

Prišel prepozno sem — le konec
sem videl, ki si mislite také ga:
Ko zabil Thales je na vodni lonec
in ne meneč se, da se sluga roga,
odšel je v klet med zbrane
modrijane,
ki so sprejeli ga veselo.
Življenje modrih v kleti je začelo:
pozabili so »nič preveč!« in »zlató mero«,
zapil je Thales svojo vodno vero
in Solon zabil na postave in na hikoteke,
gnothi savton je razcvetel v ozračju čudne
biblioteke
in sluga se z menoj smejal je: Vino je življenje,
v njem je resnica in se začne vrtenje! —
Sedaj pa ploskajte, gospoda,
sholarskim grlom naj ne bo plačilo voda!

(Poklon. — Zastor.)

Gospodo grajsko so s komedijo zadovoljili
in nje naklonjenost sholarji si ponovno pridobili:
pod lipo jih na mizi čakal spet teran je
in pili so ga, ko da gre za stavo,
dokler jim vzrastel ni čez glavo
in jih nevedoma zazibal v spanje — —

Joannes je, ne da bi ga opazili, kitaro vzal,
rapir opasal in se vkradel iz gradu in šel
po beli cesti proti beli pristavi —
srce ga gnalo je nemirno k Jelvici...

Noč si je razpletla svoje kite črne,
v temo njenih las smeji se luna,
biser v nje: tu tam z nebá se zvezda vtrne. —
ob pristavi beli poje mило struna:

Oči nebeškomodrih čar
je videl sholar
in je zaželel, da bi mu svetile,
življenje sladile.

Vtolaži mu srcé,
nemirno ne vé,
kje srečo sicer bi dobilo,
če jo iz tvojih oči ne bo pilo!

O čuj, o čuj moj klic,
ti cvet lepotic:
sholarju se, draga, prikaži
in mu hrepenenje vtolaži!...

Izhrepenele so pod prsti ubrano strune,
zamrl je zadnji hrepeneči glas —
odprlo se je okno, v zlatem svitu lune
prikazal se Joannesu je bled obraz...

»Jelvica!...« zavzdihnil k njej sholar je hrepeneče,
»Joannes?« se začudila je Jelvica, prevzeta sreče.

»O Jelvica,« sholar hitel ji je razkriti
srce, »vse dni in vse noči,
odkar so v Vidmu ugledale presrečne te oči,
sem k tebi hrepnel — srce ni moglo te zabiti!
Prišel sem in ko sem z morja nocoj
zaslišal glas sladkóotožni tvoj
in videl sem še drugi čoln, ki je za tvojim plul,
najraje kakor ranjena bi zver zarjul!
Povej, kaj, Jelvica, kaj je s teboj,
in vrni srcu mojemu pokoj! —«

Sholar utihnil je in hrepeneč pogled
uprl je v Jelvico in čakal njenih je besed.
Je Jelvica obrisala solzné oči
in sunkoma, ihté spregovorila:

»Joannes, res, vse dni, noči
je tudi moja misel ti naprot hodila
in klicala te in yabila,
ah, zlasti zadnji čas, odkar je kastelan
tolminskih grofov prišel in se oče je navdušil zanj.
Veš, vsakokrat,
ko pride na devinski grad,
pri nas se vstavlja in mudí!
Z očetom sta mendá že vse se domenila
in že si delata skrbi,
kakó in kdaj bi svatba se vršila...

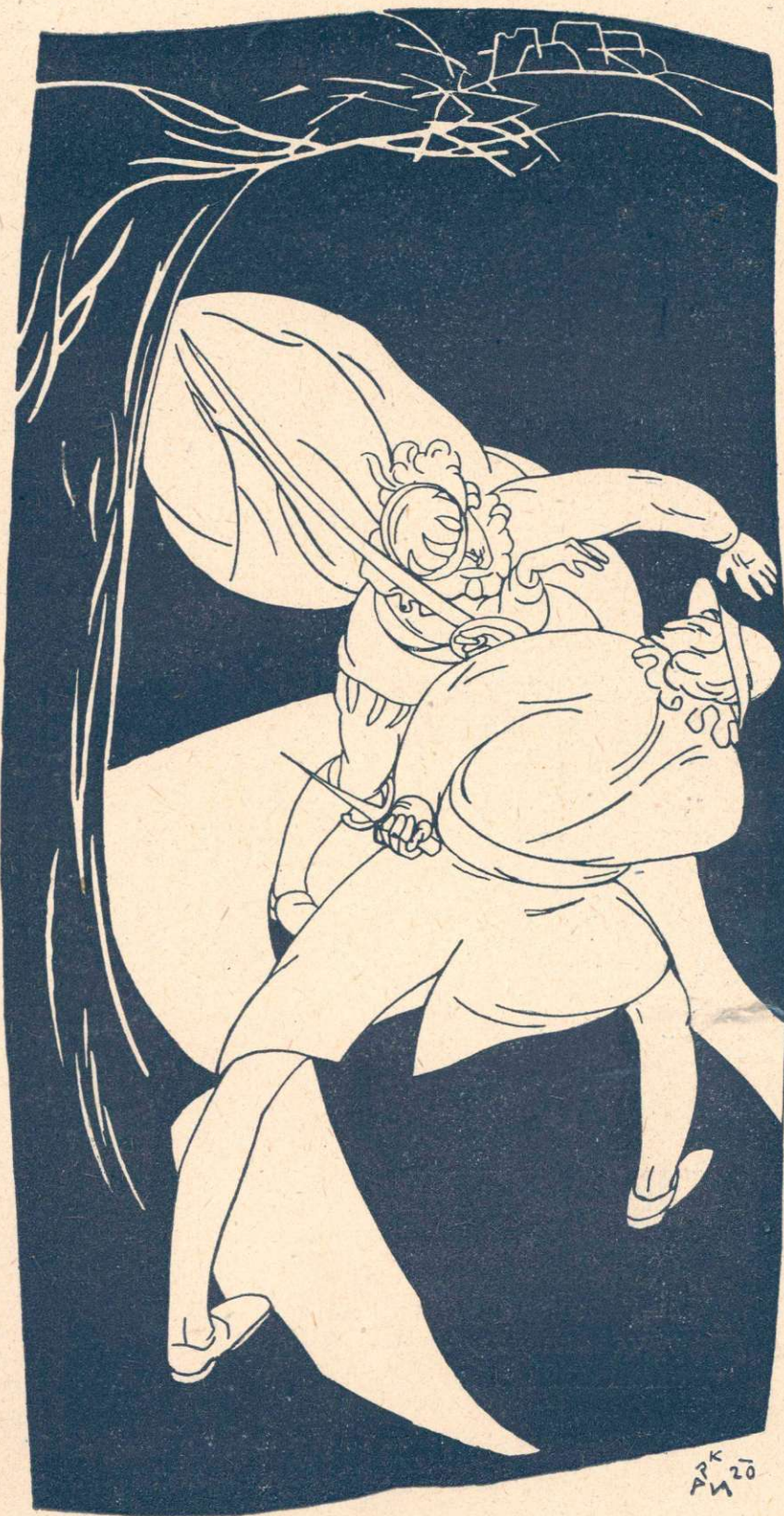
Nocoj je spet prišel na grad ko šel.
Doma me ni dobil in je za mano zaveslal
in se mi sladkal in mi gostolel
in mi nebesa je obljuboval;
a ko je videl, da je vse zamán,
groziti je začel gizdavi kastelan:
»O čakaj, čakaj, kmalu pride dan,
ko te ne bo več prosil kastelan —
Beneška z meči že rožljá,
razumeš, vojska kavalirstva ne pozná!...!
In še je vame siknil kakor gad,
ko se poslavljaj in odpravljaj je na grad:
»Ne bom beračil več, nocoj še do polnóci
premisli se in se odlóči!...!
Ah, glej, Joannes, do sedaj sém plakala
premišljajoč, pa tebe sem dočakala
in vem, kaj bom odgovorila,
ko se povrne iz gradu!«

Iz dalje je po cesti konj zapeketal,
Joannes je prisluhnil in je šepnil: »Zdaj bo tu!«
Še Jelvica rdeč nagelj odščipnila je
in dala ga sholarju in se poslovila je...

Joannes je ob pristavi obstal
pod jablano širokovejnato
in čakal kastelana je težkó;

v njem je kípela mlada gorska kri
in željnemu ljubavne avanture
minute tekle so ko ure...

Ko je prijahal Gibellino k pristavi
in ugledal je sholarja, so oči

mu divje zažarele. »A — takó?«
je siknil in razjahal konja je urnó
in z desno zgrabil za stilet:
»Nocoj si prvič in poslednjič trubaduril tod;
s stiletom tem-le ti pokažem pot
na uni svet! —«

In ko besen se kastelan v sholarja je zagnal,
Joannes je potegnil svoj rapir
in mahnil z njim po roki Gibellina,
da mu stilet na tla je pal
in iz zapestja tok krvi je zacurljal.
In še Joannes kastelanu je dejal:
»Zajaši konja in nocoj še iz Devina
izgini z ranjeno rokó in da bo mir
med nama in sholarji tvojege poraza v svet
ne raznesó, odštej mi odkupnino: zlatov pet!«

In Gibellino, ki pravkar s stiletom bil je še junak,
postal mehák je in sladák
in odkupnino je Joannesu odštel
in prosil ga, naj o dogodljaju molčí,
zlasti naj Ceharju in Jelvici
ne črhne ne besede. In ko mu sholar vesel
obljubil je, se Gibellino v sedlo je pognal
in konj spred pristave je v noč odpeketal — —

*

Prišel je drugi dan. Sholarji so brodarili
po morju in za kratek čas ribarili
in zraven peli, si nagajali in zbijali dovtype;
ko so se utrudili, poslušali nasvet so patra
Sommaripe
in so pristali s čolni ob obali,
kjer sedmoviri Timav izpod Krasa prišumi.

»Poglejte reko,« ogovoril pater je sholarje zbrane,
»ki v Eneidi jo Vergil slaví!
Magister artium ne našel bi ob njej dovolj besed,
da z njo bi prispodobil sedem prostih ved.
Kaj meni naj potem primernegega ostane,
da bi ob zgodovinski reki vam v spomin in za slovo
izpregovoril? — — Srcé mi narekuje to:
Sedem izvirkov znači vam sedem darov,
ki z njimi daje sveti Duh človeštvu blagoslov:
Modrost in umnost, svet in moč in učenost,
kedor jih je sprejel, jih rabi,

DALJNA PESEM.

O, iz katere pomladi, iz katerih daljav
si v mojo sobo pridehtela
v večerne zarje čas sanjav?
— — — — —

O, tam so vetri žalostni...
O, tam ljudje so bleđi kakor da so bolni.
Oči imajo čudno temne in velike,
da komaj slutiš, kakšne daljne slike
opajajo jim duše v trepetanje silno...

toda prevzeten nikdar ne pozabi,
da družijo se le potem ti v dobro in krepost,
če jim pobožnost kaže pota in strah božji! —

Takó, prijatelji, Timav v spomin si vtisnite,
in ko se vrnete v sveta življenje
in vrvenje,
namé in na besede moje včasí mislite!«

In spet so vesla vdarila in lahki čolni,
sholarjev preveselih polni,
so proti gradu čez morjé brzeli,
v njih so sholarji barkarolo peli:

Sinje je morje
z zlatom pretkano,
zvezda pred mano
jasno blešči.
Sveti mi, sveti le,
zvezdica žarka,
da moja barka
v pristan dospe!

Daleč je, daleč
modro obzorje —
vzburkano morje
meni grozil!
Sveti mi, sveti le
zvezdica žarka,
da moja barka
v pristan dospe!

Barka v pristanu,
dekle jo vgléda,
sladka beseda
me vzveseli...
Hvala prelepa ti,
zvezdica mila,
ki si svetila
sredi noči! — —

O, tam so jezera...
In če si sam in jokaš ob samotni vodi
in izpiraš si oči pekoče...
naenkrať vztrepetaš —
mlad ribič sanja, sanja na piščal,
mlad ribič te mehko tolaži —
o, tam v večerni zarji,
kjer gorijo temno rožni čolni...

O, tam ljudje so bleđi kakor da so bolni...

Anton Vodnik.

AZAZEL.

DR. IVAN PREGELJ.
ŽALOSTNA IGRA V ŠTIRIH DEJANJIH.

DRUGO DEJANJE.

Magdala. V poletju med drugo in tretjo Veliko nočjo. Hiša Mirjamina. Nizka, obokana in temotna soba, predeljena od spalnice v czadju z žoltim zastorjem. Okus pohištva in oprave je vztočen. Na desni malo okence, na levi vhod. Ob steni na desni kamenita klop, ki je pokrita s preprogo. Mali četverkotni nizki stoli in mizica za lekite in pitne jedi, za ročna medena zrcala, glavnike in lasne igle. Na levi v kotu mramornat svečnik za viseče svetiljke. Dolg, v krznu toneč divan. Prostor diha opojno zatohlost ženskega budoarja, vztočno idiličnost bogate, sentimentalne ženske, ki je preuredila sobo iz bohotne razkošnosti v narodno domačnost verne Hebrejke. Še mezuzo je obesila ob podboje vrat. A je v prostoru ostalo vendar še več, kakor samo slutnja tega, kar se je kdaj godilo tu. Še je čutno ozračje, ki ga diha stavanje blodne žene. Tu je intimnost divana, ki tone v dedarskih preprogah in krznu, tu je opojnobujnih blazin, tu so lahki sandali, prozoren hiton, ki je malomarno razgrnjen čez stol, klinter, tu je za žoltim, težkim zastorjem pravljíčna temotnost škrlatnih blazin na nizkem ležišču. Težke gube žolte tkanine so se zgibale v oblo izpoklino; skoro bi slutil za zastorjem golo žensko telo, ki se je dvignilo iz kopeli. Lahki koraki, šum kril. Zastor se je razdelil. Medla lučka je sinila pred ležiščem in obsvetila pod baldahinsko streho ležišča hebrejska slovesa:

של המרים

1. prizor.

Mirjam (v ohlapni jutranji obleki, sveža, skoro deviško-trpka v obraz, v ude in stas pa opojnoblodna, zrela tik pred prezrelostjo. Nežna, a vendar iz navade nekam vsiljivo tipična, odurna, kakor žena, ki še ni pozabila kretenj, katere so uživali moški. Obstoji sredi prostora, vrže roke kvišku, da sinejo bele lehti in prosí). Gospod Izraelov, močni Mojzesov! Vzemi z mojih oči senco spanja, izbriši iz spomina gnusobo, ki prihaja v moje sanje. Reši mojo blodno kri od duha Azazela, ki me obiskuje, odkrij pa mi obličje njega, ki ga ljubim, kralja edinega! Daj mu priti v mesto sveto in kraljevati. Naj ga čakajo moje oči! Ne poslušaj moje blodne besede, poslušaj srce, ki je žejno in ranjeno! (Zdrkne na mozaični tlak na preprogo in skloni glavo do tal in trepeta v sunkih notranjega ganotja.)

2. prizor.

Suzana (vstopi z leve in se začudi). O glej! Saj si že vstala. (Položi posodje, ki ga ima v rokah, na stol in sklene roki.)

Mirjam (se dvigne). Strah me je spanja, Suzana. Kakor da v smrti ležim. Lepo je pisano: človek je mrtev, spi. Ptice so žive. Zgodaj se dramijo. Rože so žive. Vso noč bede. Jaz pa sem spala. Dolgo, dolgo. Nikoli ne ugasnejo gnusne sanje v moji duši.

Suzana. O, gospa! Ali ga res ni duha, ki je močnejši od, od, od — —

Mirjam (trpko). Azazela? Morda je. A k meni ne sme in ne more.

Suzana. Verujem v tvojo boleost, dasi mi ni znana.

Mirjam. Ne, tebi ni znana, srečna! Prsi so ti splahnile, a nisi spoznala moža, nisi okusila vina, ki opijani dušo.

Suzana. Pa saj vendar niso sanje greh. Ne bodi si, gospa, sodnik ob vratih. Več vidim solz, ki jih jočeš, nego veselja, ki ga užiješ.

Mirjam. V trnje bom legla. V trnje mordá ne bo hodil obiskovat in poljubljal, ko sem brez moči in volje.

Suzana (zaupno). To mi povej, gospa, ali je ta duh, ta Aza, Aza, Azazel kakor človek?

Mirjam. Kakor človek. Še lice ima, lice Judovo.

Suzana (se oddahne). Oo! To je ljubezen v tebi, gospa, za Simonovega, ki je daleč s kraljem. Gospa, ne bodi si bridka. Ni greh ljubezen enega moža, ni gnusoba.

Mirjam. Nič ne veš, Suzana.

Suzana. Postlala bom. (Stopi k žoltemu zastorju.) Ležišče je sveže. (Začudeno.) Gospa, na tleh si spala!

Mirjam (se nasmehne). Saj tudi ribiške hčerke spijo na tleh.

Suzana. Ali si ti ribiška hči? O! Nisi vajena. Ne delaj tega.

Mirjam (nestrpno). Ne bom spala nego na tleh. Ribiške so čiste, jaz pa sem bila gomera — razuzdana.

Suzana (plaho). Ne govori grde besede.

Mirjam (pikro). To je lepa beseda. Glej, ne bom pozabila. Med možmi sem sedela in sem bila pijana in sem jih prašala, kaj sem, in Grk je rekel, da sem Astarta, in žid je rekel, da sem kraljica, in česnikar vojak je rekel prav: Mirjam, gomera gomer si v Galileji!

Suzana (se prime za glavo). Ne spominjaj pijanega goja, spomni se Tamare nesrečne. Ali ji boš rekla gomera? O, neumljiva so pota človekova od rojstva do groba.

Mirjam (se je zamislila, tožno). A gomera sem vendarle.

Suzana (toplo, vsiljivo). Opletla te bom, gospa. (Seže po orodju.) Sedi.

Mirjam (sede na divan).

Suzana. Ali ne boš vzela zrcala?

Mirjam. Ni treba, Suzana. Tako me opleti, kakor ribiške hčere, v kitah.

Suzana. V kite? Tvoje težke, lepe lase.

Mirjam. Ne hvali mi las. Nečimerna sem, gomera sem.

Suzana. Če bi te kedarske žene videle, ubile bi te, da bi ti jih ostrigle.

Mirjam (vedro). O! Bojim se Kedark. Rajši mi jih ti pristriži.

Suzana. Ali sem rabelj, da bom grlici — jenimi krila podrezovala? (Jo opleta.)

Mirjam. Jaz pa grlica! Ne bodi bridka, Suzana. Ovac — rahel se spomni, galaadskih. Pod leto jih strižejo.

Suzana. Ovcam je volna bela, tvoji lasje pa so kakor noč.

Mirjam. Res je. Vsa sem črna, kakor plahta na šotoru. Ne bom bela, ne bom bela. (Vzdihne.)

Suzana. Ali te lasam? Najboljši glavnik si podarila Lii.

Mirjam. Ali si ga ji nevoščljiva?

Suzana. Dekle ne zasluži tvoje dobrote.

Mirjam. Zakaj si ji bridka?

Suzana. Njena teta sem. Pa mi je hudo storila. Na samem se je sestala z možem in ga spoznala.

Mirjam. Saj si rekla, da ni greh ljubezen enega moža. Ali je ljubila?

Suzana. Ne bo mu rekla: iši — moj mož.

Mirjam. Nesrečno dekcle. V moji hiši je videla gnusobo in je šla in napravila hudo. Zakaj mu ne poreče: iši — moj mož?

Suzana. Kako bo rekla? On — spi.

Mirjam. O, kaj je bil prijazni Asim njen ljubi?

Suzana. Bil je. Veseli človek. Zdaj je v grobu. Stara in slepa mati pa živi in ga kliče...

3. prizor.

Lia (vstopi neopažena, obstane ob vratih).

Mirjam. Suzana! Ali sme biti tako na svetu? Tu je žena, ki kliče smrti, a je ne dokliče. Tam pa je mlad človek, mati bo umrla brez nje, pa leže, trpi in zaspi in ga v prte povijejo, mu skrivijo prste za sveto ime in leži na tleh na slami tri ure in čaka žalovalk in piščali in dobi šop trave v grob čez rame.

Suzana. Vsem nam bodo prižgali luč duše prej ali slej. A zakaj se mu je morala vdati?

Mirjam. Smili se mi —

Lia (zajoče). Gospa! (Poklekne pred njo.)

Mirjam (toplo). Ne joči. Vstani.

Lia. Ne morem več streči. Odpusti me, naj grem.

Mirjam. Kam pa pojdeš? Saj si težka! Taka ne greš iz moje hiše. Suzana, čuj! Kadar jo obidejo slabosti, da bo trgala obleko raz sebe in tavalala od stene do stene, ji boš stregla.

Suzana. Ker si ukazala, gospa.

Mirjam (Lii). Dala ti bom blaga, da pojdeš k Asimovi materi in ji boš stregla. Tebi pa bo v pomoč tvoj sin. Pojdi.

Lia (vneto). Gospa, blagoslovljena bodi. (Vstane, gre, se vrne). Zunaj je žena, ki hoče vstopiti.

Mirjam. Nimam prijateljic v mestu. Kdo je?

Lia (zagleda na vratih vstopivšo). O, saj je že vstopila.

4. prizor.

Joana Kuzova (v sivem ogrinjalu, zakrita v lice). Mir tebi, Mirjam.

Mirjam (plaho, nezaupno). Kdo si, žena?

Joana. Odpusti, Mirjam, da sem te klela. Trpela sem. Zdaj pa mi je žal, da sem klela. Odpusti, kakor sem jaz tebi odpustila.

Mirjam. Kdo si, žena? Bojim se te!

Joana. Ne boj se. Vse sem odpustila. Za moža, ki je umrl, za otroka, ki je umrl. Samo kletve mi je žal. (Se nagne, gre.)

Lia (za njo).

5. prizor.

Mirjam (skrivnostno). Kuzova.

Suzana. Nesrečna žena. A tebi je odpustila, glej!

Mirjam. To ni bilo in ne bo... Ne bo!

6. prizor.

Lia (se vrne). Veruj, gospa! Jokala je, ko je odšla in je rekla: Naj se me ne boji, uboga Mirjam. Joana ji je sestra. Našla me bo, če me bo iskala, in bo videla. Pri njegovih nogah me bo našla, ki mi je dal, da sem pozabila in odpustila in blagoslovljam, kar sem klela.

Suzana. Veseli se, gospa! (Lii.) Prinesi smokev, da bo jedla gospa. (Lia gre.)

7. prizor.

Suzana. Gospa, opletla sem. Sedi. Pila boš in pri-griznila kruha in Lia prinese svežih smokev.

Mirjam (stoji, ne gane).

Suzana. Ali ne slišiš?

Mirjam. Kje jo najdem? Kdo ji je dal, da je vse pozabila?

Suzana (primakne stol s posodjem, ki ga je bila prej prinesla). Kdo? Morda Joanan ob Jordanu, jezni prerok.

Mirjam (vstane, vedro, skrivnostno). Kralj ji je dal!

Suzana (vzdihne). Oh, saj ni kralj. Po življenju so mu stregli. Bežal je in se skrivil v skale za morjem.

Mirjam (gleda začudeno). Ali je to res? Suzana! Kako da ga niso spoznali? (Trpko). Ooo! Kralj v pustinji. Na tleh spi v nočeh, ki so hladne. Komaj vrhnjo sukno ima, da se pokrije.

Suzana. Ne žaluj. Vsi verujejo, da se bo vrnil in bodo meč nosili pred njim in palico za sodbo.

Mirjam (naivno). Ali bo to kmalu, Suzana?

Suzana. Kadar bo smokva v tretje rodila in se tamariska odela v rdeče.

Mirjam (šteje na prstih). O, to je še dolgo.

8. prizor.

Lia (pride s smokvami).

Suzana. Zdaj sedi, gospa, in uživaj. Nalila bom vina.

Mirjam. Kako bom jedla, kako bom pila? Kralj je za morjem, strada ječmenovca, nima smokev za glad...

Lia (vzdihne in gre).

9. prizor.

Suzana. Ali ne je in ne uživa žena, če ji je mož daleč?

Mirjam. Vse svoje bi mu dala. (Okusi jed.) Zakaj so mu sovražni? Ali nimajo duha?

Suzana. Ne verujejo v življenje duše sadokiti, a perušim so licemerci in objedajo hišo vdove.

Mirjam. Molči o zoprnih. O sladkem govori. (Pije.)

Suzana (sede na tla k njenim nogam). Povedala bom, kako je mati njegova Mirjam vzela volne in mu spletla talit brez šiva, brez kroja. Bil je še dete. A ko je rastel, je rastla obleka z njim, vse en sam kos. Ne mogli bi je deliti, vadjati bi morali zanjo ob smrti njegovi.

Mirjam. Ne spominjaj mu smrti.

Suzana. Ali sem mu smrt spomnila?

Mirjam. Pripoveduj!

Suzana. Ko mu je bilo dvanajst let, sta ga vzela stariša v Jeruzalem. Tam sta ga izgubila v gneči. Ko pa sta ga iskala, sta ga našla in je sedel v shodnici med učenimi in je osramotil in zasenčil ime Hilelovo in Šamajevo.

Mirjam. Ali sta hudo modra?

Suzana. Spita. Bila sta. A ko sta živela, je ptič zgorel, ki ju je preletel.

Mirjam. Otrok je osramotil starce. Kdaj se je to slišalo? Pa ga nočejo vendar spoznati.

Suzana. Osramočeni ne odpuste. Ti pa čuj, kako je bilo še z njim. Šel je k Jordanu in ga je srditi prerok z vodo oblil in mu je bil prijatelj, dokler ga ni v vozo zaprla Herodova, lepa in blodna.

Mirjam. Sovražim ženo, lepo in blodno. A kralj?

Suzana. Bil je med svati v Kani in je vodo spremenil v vino. Potem je sedel v hiši in so streho razkrili in spustili predenj hromeča, da je roko nanj položil in je hodil hromec. Zato so mu stregli po življenju.

Mirjam. Hromemu?

Suzana. Kralju, dobremu zdravniku. Za dobroto.

Mirjam (nestrpno). Hribovec je Galitejec in glup.

Suzana. Pusti jih. Za svoje oljke se boje, kakor nečisti za morjem za svinje. Zlodeji so mu pismarji, ki ga lovijo za besedo, kakor šakali kost.

Mirjam. Za besedo?

Suzana. Za besedo, ki je močno vino helbonsko in voda krepilna iz Šihona.

Mirjam. O, še povej o besedi njegovi.

Suzana. Povem, kakor sem slišala. Učil je in je bila žena blizu, ki so jo popadli porodni krči. Ni zavpila, ni občutila bolečin.

Mirjam. To je kraljevo znamenje. Ne rode več v joku.

Suzana (preprosto). Daa — roparica je pripodila vrabčka — pisarica. On je videl. »Pusti, naj se veseli dneva, ki sem mu ga dal.« Vzel je ptico in jo poljubil na rano in se je zdrava opotekla v solnce.

Mirjam (otroškoveselo). O, kdor je to videl!

Suzana (zanosno). Vse je napravil, kakor so sanjali hasani. Ukrotil je letaa — kuščarja in zaba — zmaja s strašnimi zobmi. Kinšemet ga je spoznal in hasida — štorklja siva, zibaje se na eni nogi.

Mirjam. O, daj! Še poj o njem!

Suzana. Dolina saronka je vriskala, ukala je livada Akor. Pregnal je suhi oblak in kobilico — hargol, setev je namnožil, kakor v Minitu. Kakor edisa je lep, bela cvetka, kakor temar vitka je ljubek, cvetna jablana kraj poti. Vse čebele je privabil njen vonj, vse ptice izpod neba.

Mirjam. Najlepši, najboljši... edini!

Suzana (žalostno). Kruh bridkosti bo jedel sedem dni, v osmi dan pa bo povišan nad vse kralje kraljev... (Vzklikne.)

10. prizor.

Juda (je vstopil. Hripavo). Šalom lak.

Mirjam (se dvigne). Leksi lešalom. (Sede zopet.)

Juda (očita). Če nisem nadležen.

Suzana. Nisi, gospod. Takoj bom prinesla vode za noge. (Gre.)

11. prizor.

Juda. Vendar sem nadležen.

Mirjam (mirno, z očmi, uprtimi v tla). Kako bi živeli, če ne bi prenesli drug drugega? Sedi. Umil boš noge.

Juda. Ne bom si jih umil.

Mirjam. Odkdaj zaničuješ postavo?

Juda. Odkar je nova.

Mirjam. Hočeš reči, da si on, on ne umiva nog? Saj je Izraelec.

Juda. Rekla si.

Mirjam (zaničljivo). Kako si izpremenil glas. Zdi se mi, da slišim hasana, ki noslja. Česa vse ne veš! Nog si ne umiva. Pa reci še to, da sobote ne drži.

Juda. Rekla si.

Mirjam (nevoljno). Ne verujem ti.

Juda. Če ti bo vol padel v vodnjak, boš li pustila, da pogine?

Mirjam (pogleda kvišku). Ne sodi mi, ženska sem. Dolge lase nosim, a pamet je kratka.

Juda. Nočem te modre, sladka mi bodi. Nisi mi dala poljuba.

Mirjam (se dvigne burno). Suzana, hiti že. (Judu.) Pa zakaj ne umiva nog? Ali ne ljubi svežosti in čistosti?

Juda. Komur so noge polne trnja, je čist.

Mirjam (ga gleda dolgo, nato uverjena). Saj ga res ljubiš. Tudi tvoje noge so ranjene. Ne bom ti bridka. (Ga poljubi.) Leksi lešalom.

Juda (strastno). Nikoli nisi bila lepša.

Mirjam (bolestno). Molči!

12. prizor.

Suzana (z vodo).

Mirjam (živo). Ne bo se umil, ne sili vanj. Razumi ga, modrejši je od naju. (Judu.) Toda jesti in piti smeš?

Juda. Uživam, kar mi dajo. Saj je rekel, naj gremo in naj sedemo, kjer nas sprejmejo prijazno. Kjer pa nas ne sprejmejo, naj bo, kakor da niso njega sprejeli.

Mirjam (nemirno). Saj sem te poljubila. Naj bo, kakor da sem njega! Jedel boš in pil. Vse moje je njegovo in — tvoje po njem.

Juda. Prepovedal nam je celo dve suknji in pas. Komaj palico je dovolil.

Mirjam. Vidim pas, ki je nabit, a kje je palica?

Juda. Mar nisem zakladničar?

Mirjam. O! Spet sem grešila. Potrpi, Juda, z menoj. Saj vidiš, da sem vsa zbegana. Sredi Suzanine pesmi o kralju si vstopil in je bilo, kakor da je kanil trpki borit v vino. (V zadregi, kako bi skrila svojo bujnost pred njegovimi pogledi. Vrže rjav, težek plašč nase.) Saj me mraz stresa.

Juda (vstane). Vendar sem nadležen.

Mirjam. Sedi, kakor si sedel. Suzana, daj mu jesti in piti.

Suzana. Grem, gospa! (Odhit.)

13. prizor.

Juda. Zdaj, ko si sama, Mirjam — (Se ji bliža.)

Mirjam. Stoj! Blodna sem. V sanjah mi hodiš.

Juda. Glej, glej! Vsaj v sanjah me ljubiš.

Mirjam (zagonetno). Misliš? (Ko je Juda stegnil roko po njej.) Miruj! Kje je kralj? V pustinji?

Juda. Vrnil se je v Kapernavm.

Mirjam. Pa je že kralj?

Juda. Kakor pred sedemkrat polno luno je ubog.

Mirjam. Kako dolgo še? Jutri bo že sedel v škrlatu.

Juda. Morda bo —

Mirjam. Ali dvomiš? (Čez hip.) O meni mu gotovo niš govornil.

Juda. Govornil sem mu, Mirjam. Povedal sem, da grem v Magdalo.

Mirjam. Pa kaj je rekel? (Strahoma.) Molčiš?

Juda (mehko). Kako bi izrekel z besedo — (Šum klicev.)

14. prizor.

Suzana (vstopi). Čuj, Mirjam. Vdovi iz Naina je obudil mrtvega sina. Zunaj so, ki so videli.

Mirjam (ostro Judu). Glej, ti! O nogah in soboti si govoril. Zakaj si Nain zamolčal?

Juda (zmagujoče). Nisem bil tam.

Mirjam. Nisi bil. (Nemirna.) Še enkrat odpusti!

Suzana (gre).

Mirjam (hodi gcrindol, razburjena do skrajnosti).

15. prizor.

Juda. Rekel sem, da ne morem povedati z besedo. Bridko je.

Mirjam (mirno). Povej, četudi je za smrt.

Juda. Rekel sem mu: Gospod, grem v Magdalo. Je rekel: Ljubiš jo v Magdali. Rekel sem: Ljubim. Je rekel: Ali je rekla možu: iši? Rekel sem: Ni rekla.

Mirjam (hladno). Z besedo igraš. Daj, razgali že meč in suni, suni za smrt. Vstran je pogledal in pljunil.

Juda (se ustraši narejeno). Sama si sunila.

Mirjam (se opoteka). Za smrt.

Juda (mekko). Umej ga prav. Saj je hotel, da živiš. Z eno besedo boš živel. Reci mi: iši — moj mož.

Mirjam (pozorno, skoro zahrbtno). Pa zakaj tebi? Ali si pravi? Ali ne lažeš?

Juda (dvigne roko). Na lastnem pasu naj visim.

Mirjam (se zasmee histerično). Strašno kolneš. (Zajoče, se dvigne odločno.) Ne bom umrla. Močnejša sem. Po hipu groznega molka Judu.) Ti! Če je res pljunil... Jutri ti bom rekla: iši — moj mož.

Juda (povesi roke). Pridem, če ne ohromim od sreče.

Mirjam (se vrže na divan). Zdaj pojdi. (Čez hip.) Ali hočeš, da znorim? (Divje.) Pojdi proč! Jutri pridi!

Juda (vdano). Pridem. (Odide naglo.)

16. prizor.

Mirjam (za njim, sunkoma). Azazel! To noč... pred jutrom... umri! (Se lovi nazaj k divanu.)

17. prizor.

Suzana (vstopi). A, kje si, gospod? Juda!

Mirjam. Suzana! Umiram! (Se onesvesti.)

Z a s t o r.

SPREMEMBA.

Kapernavm. Trg pred hišo farizeja Simona. Na levi farizejeva hiša s stopnicami v vežo. Na desni stražnica rimskih vojakov v posadki. V ozadju je viden mestni zid z vrati, koder hodijo žene k vodnjaku. Zadaž za farizejevo hišo malo vrta. Desno spredaj nekaj stebel. Ob stebri človek v kladi in straža. Blizu podrt kup zidu. Na njem bebec, ki obmetuje z ometom človeka v kladi. Ljudje dohajajo desno ob stražnici in levo pred farizejevo hišo. Nekateri odhajajo ali nastopajo skozi vrata mestnega obzidja. Pozno popoldne istega dne, kot v predigri.

18. prizor.

Berači (sedijo ob stopnicah pred Simonovo hišo in kličejo). Pomažaj! Nasiti, obleci, umiramo!

I. berač (krepek, nasilen, pride, sede visoko in sune starega niže). Na mojem si sedel.

II. berač (katerega je prvi pahnil). Krivica.

Berači. Sam si krivičen. Nisi potreben, Lenuh!

II. berač. Sirota sem. Noge me ne nosijo, roke mi ne služijo.

I. berač. Pa hodi po glavi in prijemaj s trebuhom.

Berači. Prijemaj s trebuhom. (Smeh.)

II. berač. Pravični je videl, da trpim krivico.

I. berač (zlobno vsem). Poginjamo od lakote kakor psi. Oni notri pa žro in prerok je z njimi in nas ne vidi.

Berači. Žro in pijo in nas so pozabili.

Sluga (stoječ na podbojih vrat s palico). Psi! Ne vpijte. Niti drobtinica ne bo padla za vas z mize, če ne molčite.

Berači. Saj smo tihi, gospod. Molčimo kakor grob. A ti nas čuj. Nasiti, napoji, obleci!

Sluga. Tiho! (Se malo umakne, da je skoro neviden.)

Človek (v kladi). Tr—piiiiiim!

Bebec (ga oponaša in se pači). Trpiiiiiim. (Meče v onega omet.)

Človek (v kladi). Vrzite satana z zidu. Od jutra sedi.

Bebec (se pači). Sediiiiii.

I. berač. Le daj ga še, ti, tam. V oči mu nasuj peska.

Človek (v kladi). Trpiiiiiim.

Bebec. Trpiiiiiim.

Legionar (ki straži, sune s sulico proti bebcu, ki skrči nože na kupu ruševin in se pači vojaku).

I. berač (zroč v vežo). O, glejte, kruha so vzeli za nas raz mizo.

Berači. Kruha! Ooo! Za nas! (Stegujejo vratove v vežo. Prizor se umiri v nemo mimiko.)

19. prizor.

Joel (hasan jeruzalemski, duhovna Gamalijela ogleduh, z Judom Simonovim iz ozadja skozi mestna vrata). Juda Simonov! Prijetna mi je bila pot s teboj. Kadar se boš mudil v Jeruzalemu, poprašaj po hasanu Joelu, ki služi velikemu Gamalijelu.

Juda (se vidno prestraši). Gamalijelu služiš? Ne pregreši se nad mojo preprostostjo. Ne omenjaj me.

Joel (tipično židovsko). Pa zakaj neki ne, prijatelj Juda. Mar ni dobro prijateljstvo z velikimi? Pa tudi nehvaležen nisem. Prijaznost za prijaznost. Ti si meni govoril o svojem učitelju, jaz bom Gamalijelu, svojemu gospodu. O, poln hvale bom zate. Juda Simonov, povem, Juda Simonov, gospod, eden med Nazarejčevimi —

Juda. Ne govori mi o meni. Kdo sem? V nizkosti so mi leta minila. Ne morem služiti dvema gospodoma.

Joel. Vsemu se človek priuči od rojstva do groba, Juda Simonov. Saj ne pravim, da ne služi zvesto svojemu gospodu. Hlapec služi zvesto, ko pa je njegov čas, gre in poišče službe drugod. Glej, ti pa si me zares ogrel za svojega gospoda. Vstopil bom s teboj, pogledal in videl.

Juda (nejevoljno). Z menoj ne vstopaj.

Joel. Pa zakaj ne bi? Ali se me sramuješ pred svojim gospodom. Ali tvojega zalezujem? Ali sem volk?

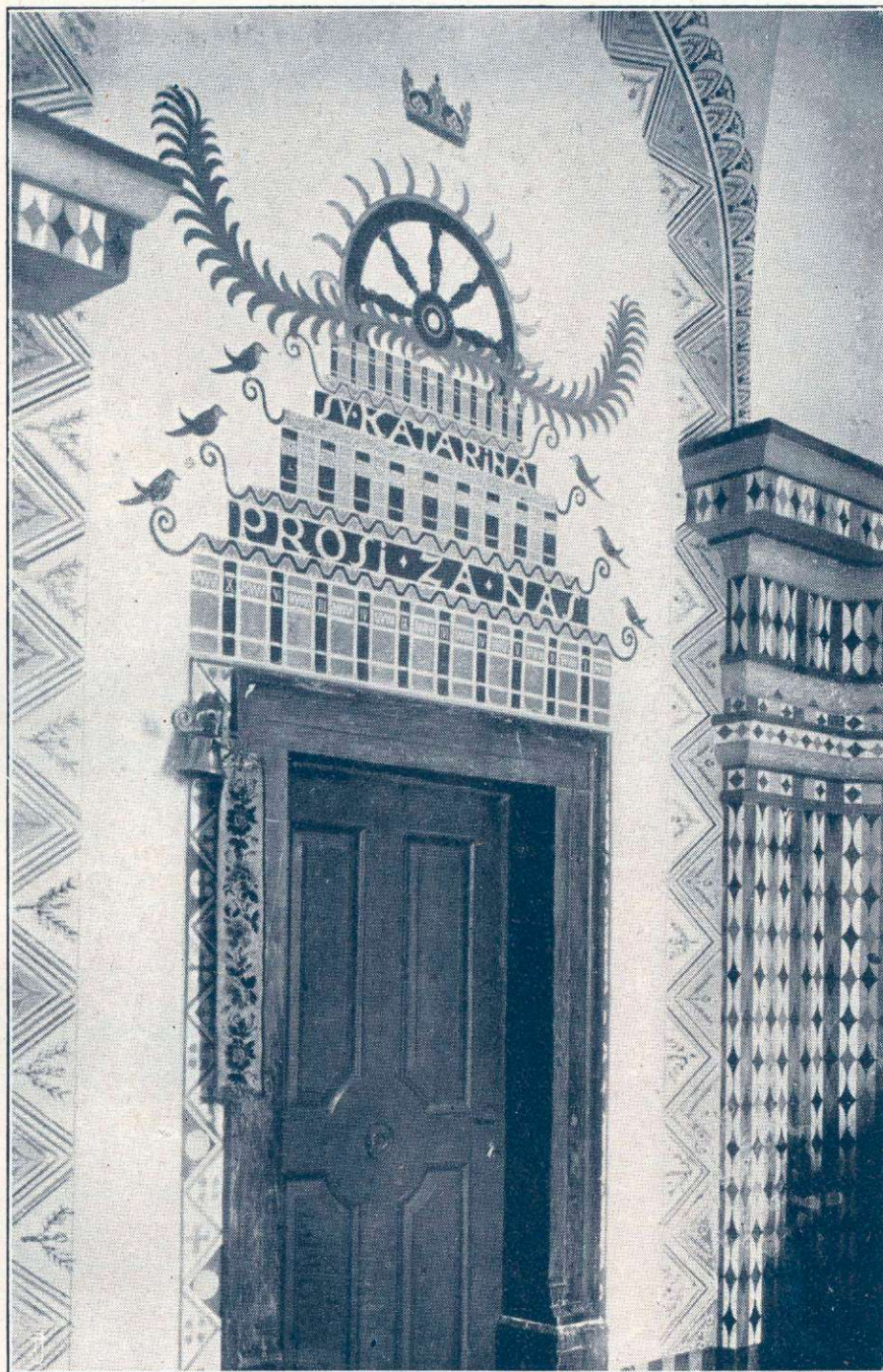
Juda. O ne! A šakalu bi te primeril.

Joel. Prijatelj Juda. Zaupljiv človek nisi. Cenim te in ti odpustim trdo besedo. Glej, zvest si! (Vstopi za Judom v farizejevo hišo.)

20. prizor.

Natanael Tolomajev in **Levi Alfejev** (izza hiše).

Levi. Po čem si spoznal, Natanael, da mu je znano, kaj se je godilo pod smokvinim drevesom?

Fotogr. dr. Fr. Stelè.

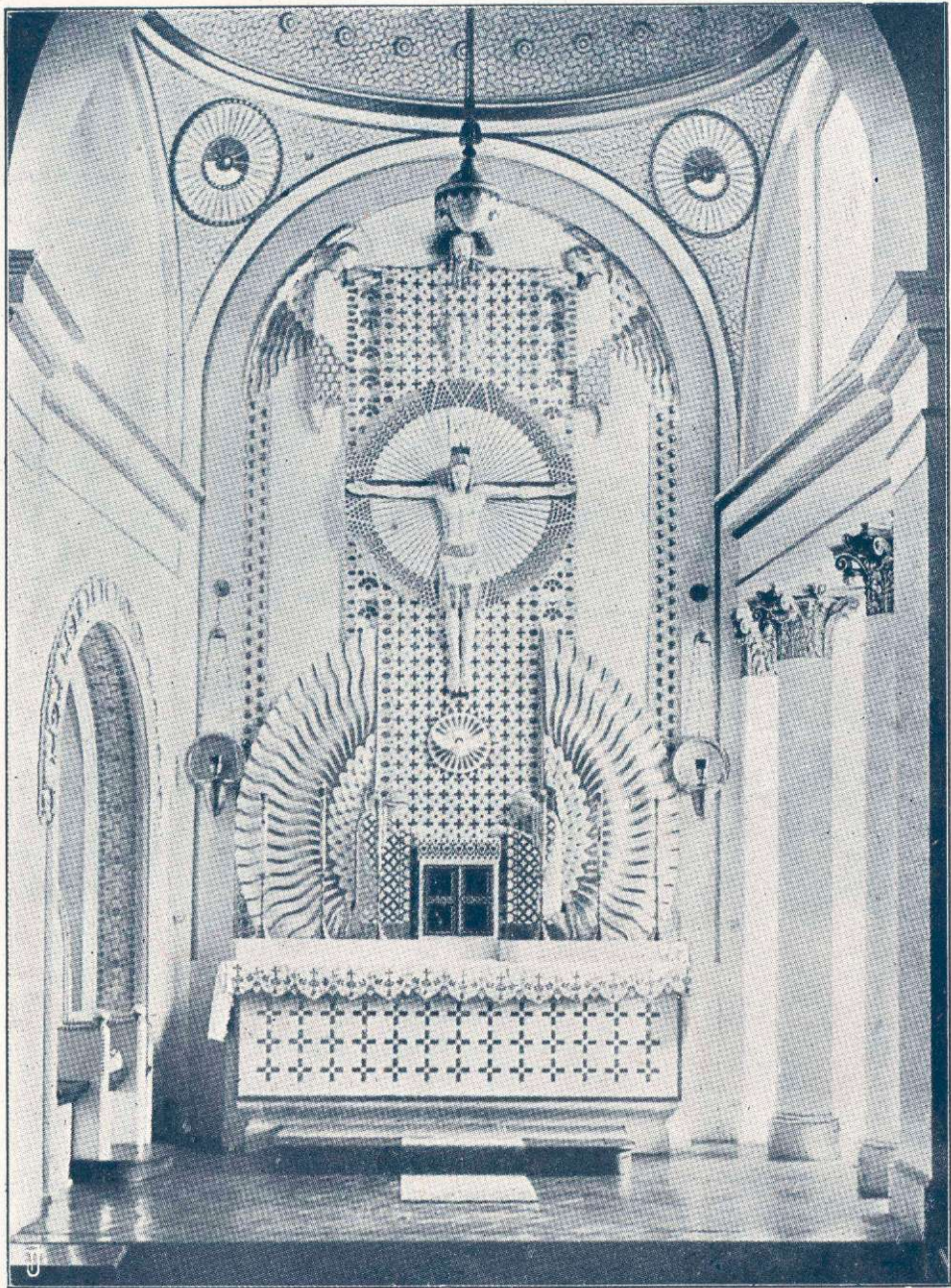
SL. 6. PRESBITERIJ SV. KATARINE.

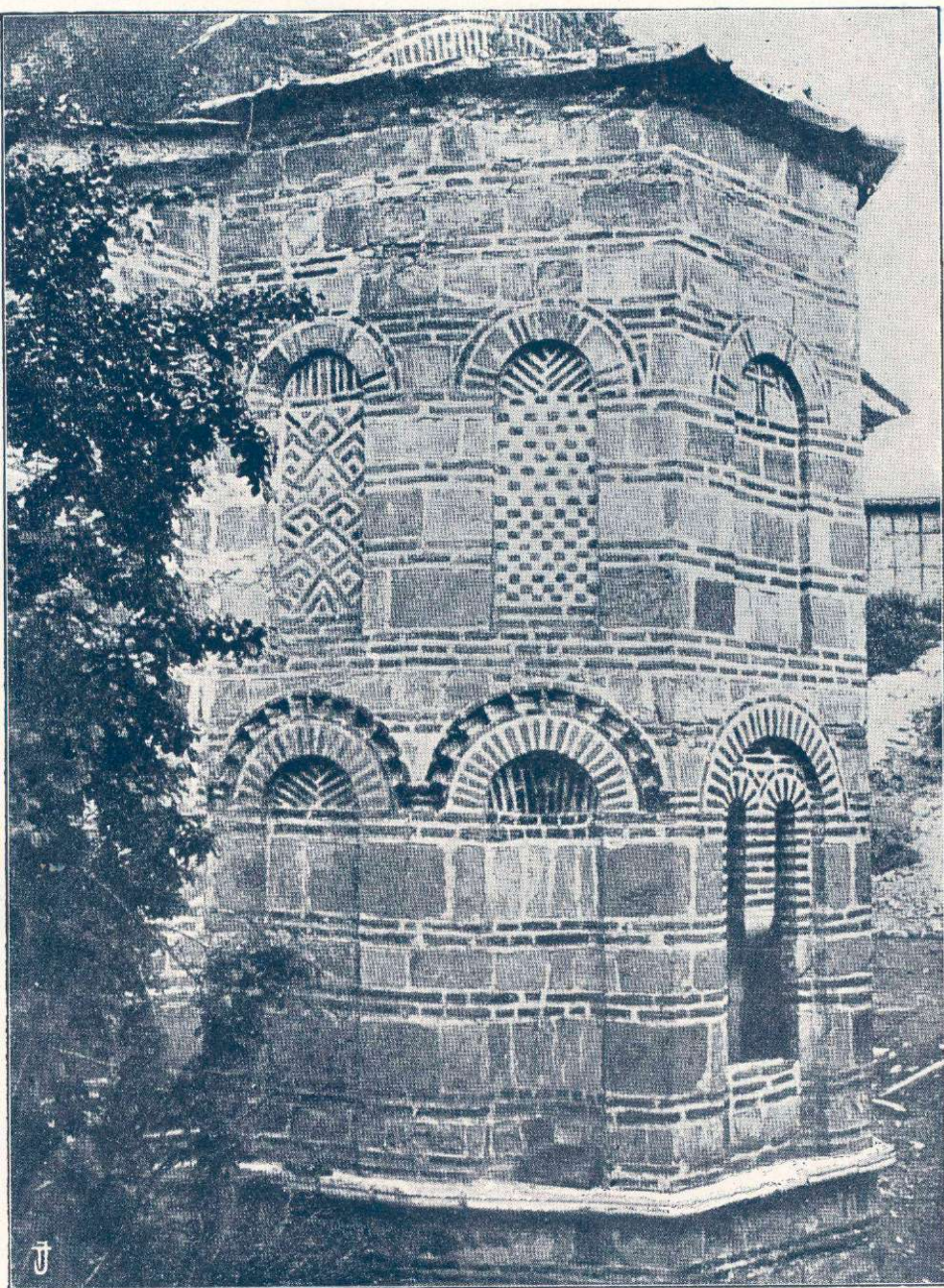
Fotogr. dr. Fr. Stelè.

SL. 7. PRESBITERIJ SV. KATARINE.

PRILOGA „D. IN SV.“ ŠT. 5.

SL. 8. KAPELA V ŠKOFOVI PALAČI V TRSTU.
(ARHIT. I. VURNIK.)

SL. 9. MARKOVA CRKVA PRI PRILEPU.

Natanael. Mar nisi videl, da si je položil roko nad oči?

Levi. Ali si to storil pod smokvo?

Natanael. A kdo naj ve, ki mi ni videl v misli tisti čas? Tam sem ležal in sem videl, da se je bil en cvet odlomil in je visela bela kaplja baš nad moje oči. Pa me je obšel strah pred slepoto in sem si oči zakril in vzkliknil: Zahvaljen, Adonaj, za dar oči!

Levi. Meni jih je odpri šele učenik.

Natanael. Tebi in meni in vsem. Pa smo še slepi. Ali ga razumeš, da je šel v hišo licemerca in legel za mizo med zavidljivce?

Levi. Ali ni ležal še v moji, ko sem bil mitničar? (Gresta proti ozadju.)

21. prizor.

Tomaž (ju sreča, z leve prišedši). Kje je učenik? Iščem ga in ne najdem.

Levi. Berači ti ga razodenejo, razglej se po njih.

Tomaž. V farizejevi hiši? Lažeš, mitničar, kakor si lagal.

Levi. Res je. Nimam pričevanja.

Natanael (Tomažu). Prenagel si, brat. Tvoja bolezen je nejevera.

Tomaž (nejevoljno). Preveč sem že videl, da bi vse verjel. Deset let sem pazil jetnike.

Natanael. Slab paznik si moral biti. Gospod, ki ga ljubiš, se ti je izgubil.

Tomaž. Čenčaš. (Gre v hišo. Onadva počasi proti mestnim vratom.)

22. prizor.

Berači. Umiramo.

Človek (v kladi). Trpiiiiiim.

Bebec (ogledujoč palec na nogi, katero pestuje). Trpiiii.

I. berač (sune mladega soseda s stopnic k starcu). Pojdi k dedu, da mu dolgčas ne bo.

Berači. Ded in vnuk. Ušivo sorodstvo.

II. berač. Krivica, krivica!

Berači. Ne vpij! Spodili nas bodo zaradi tebe. Ali se ti je oče obesil? Smrdiš. Gobav si. Glejte, bele luskinje ima po rokah.

II. berač. Lažete se. Čist sem.

Berači. Gobavec! S kamenjem ga pobijte!

Sluga (udari s palico mednje). Tiho, svojat!

23. prizor.

II. sluga (s kruhi). Kje ste, lačni?

Berači. Nasiti nas. Poginili bomo.

I. berač. Meni dva kosa, za palico po plečih.

II. sluga. Za en kruh dve palici. Vsi boste siti.

Berači (vpijejo). Zahvaljen bodi! Življenje deliš. Kako ti je ime, da te bomo blagrovati?

II. sluga. Ime mojega gospoda Simona oznanjajte. (Deli.)

Berači. Blagoslovljen Simon goreči. Lačne je nasitil.

II. berač. Gospod, name si pozabil. Najbolj sem reven.

II. sluga. Ne krokaj! Nisem pozabil. (Vrže kruh.)

III. berač (otroški, ga ujame in da starcu). Na, očka.

II. berač. Dober si, otrok. (Slugu.) Še malemu. Nič ni dobil.

II. sluga. Lovi naj! He, lôvi! (Vrže še en kruh.) Zdaj pa mir! (Se umakne.)

I. sluga (s palico). Mir! (Izgine.)

I. berač (pokaže jezik za njim). Tepec. Več ima v palici, kakor v glavi! (Nekaj smeha, nato molk.)

24. prizor.

Berači. Najmanjši je dvakrat dobil.

I. berač. Kdo je dvakrat dobil? (Vstane.)

II. berač. Ni dvakrat dobil. Enkrat je zame.

I. berač (stopi k malemu). Dobil si dvakrat, daj, bomo delili.

III. berač. Ne dam.

I. berač. Ne daš? (Ga suje in vrže po tleh.)

II. berač. Otrok, rajši vrzi v prah in greznico.

I. berač. Bom videl, ali bo dal.

III. berač (vrže kruh od sebe). Poberi ga!

I. berač (divje). Seme. Res je vrgel v prah. (Ga bije s kamenom.) Na, na! Jej!

II. berač. Pomagajte otroku.

25. prizor.

Vojak (pristopi in vrže nasilnega po tleh).

Človek (v kladi medtem). Sklatite obsedenca z zidu. Vse oči mi je nasul s peskom.

Bebec (se smeje). S peskom, s peskom, hoooo.

I. berač (pljune za vojakom). Goj, goj! Smrdiš. Pes.

Vojak (se vrne na svoje mesto).

I. berač. Pes, pes, pes! (Poberé kamen.)

26. prizor.

Človek (v kladi, ko se je steklo nekaj ljudi z leve in desne.) Ljudje! Bratje! Po nedolžnem trpim.

I. berač (zmerja vojaka). Preklet tvoj oče, prekleta tvoja mati. Pasje je telo, ki te je nosilo.

Vojak (nekomu med ljudmi). Kaj je rekel?

Prvi. Blagoslovil te je, golobradec.

Drugi. Mater ti je počastil in očeta blagroval.

Tretji. Glej, zdaj ti bo še grlico dal za dar.

I. berač (vihti kamen). Zobe mu izbijem.

Vojak (mirno). Ne meči! Kamen je.

Tretji. Grlica je, le poglej dobro.

Prvi (beraču). Mladenič, brzdaj jezo. Ne meči kamenja. Ali si pozabil, da je Pilat zmešal kri Galilejcev?

Drugi. Naj le vrže. Kaj nam mar.

Nekaj glasov. Kaj pa je? Ali je Jehovo klel? Jehovo je klel. Kamenjajte ga!

Prvi. Mladenič, ne meči!

I. berač (vrže kamen, ki zadene legionarja. — Tedaj pobirajo vsi kamenje. Vojak sune s sulico, se brani. Bebec ga obmetuje s peskom. Vojak zakrvavi in se zgrudi na kolena, vzklikne). Custodes! Custodes!

Klici. Nadenj! Ubijte ga! Rešite človeka iz klade! (Glas fanfare. Nato klici strahu, žvenket orožja, klici.) Bežite! (Z leve legionarji, ljudje beže. Že za odrom klici.) Ljudje, pomagajte, za smrt sem zadet! (Tišina. Nato legionarji, ki se vračajo in smejejo. Vzamejo človeka iz klade in ga vedejo s seboj. Ranjeni vojak se dvigne, ozre po bebcu, ki je izginil. Gre za tovariši. Tudi berači so bežali, ostala sta le II. in III.)

II. berač (mlademu). Glej, kri. V curku teče v greznico in namaka tvoj kruh.

III. berač (ravnodušno). Tisti, ki me je tepel, je ušel.

27. prizor.

Sadokiti in **Perušim** (z desne, jezno se prerekajoč).
Sadokiti (oziraje se, odkoder so prišli). Ljudstvo ščujete na blazne napade.

Perušim (za njimi). Prijatelji ste psov. Ližete jim noge.

Sadokiti. Pobeljeni grobovi ste. Pri gobavcih iščete zaslombe.

Perušim. V svoji tolšči tonete, svinje.

Sadokiti. Vsak dan kolnete Mardoheja.

Perušim. Vsako uro blagoslavljate Amana.

Sadokiti. Volcje v ovčjem kožuhu. Solnce perete.

Perušim. Res je. Studite se nam, kakor bratom olje.

Sadokiti. Belcebuba imate.

Perušim. Mamona molite.

Sadokiti. Podpihovalce preroke jemljete pod streho.

Perušim. Povejte ga, da ga kamenjamo.

Sadokiti. Simon je vaš. Ne boste ga kamenjali.

Perušim. Vaš je Gamalijel, babjek! Ženam nevernih gleda v obraz.

28. prizor.

I. legionar (viden na levi). Doma pri nas so črni ptiči na mrhovini. Prav tako kričijo.

II. legionar. Pusti jih kričati. Krik ne boli. Pojdiva.

I. legionar. A kockal ne bom.

II. legionar. Ne! Popijeva vrč vina in primeva za moro. (Gresta.)

29. prizor.

Sadokiti. V grobove z vami, gobavci!

Perušim. V ogenj z vami, sodomski bratje. (Si groze.)

Sadokit (starec). Kakor obsedenci vpijemo sredi med nevernimi in tesarjevim sinom iz Nazare. Sramujmo se!

Perušim. Operi jim glave, serec. S šibo jih naženi s ceste.

Sadokit (pljune, perušim). Golazen ste. Z nogo bom pohodil škorpionja. (Odhaja s tovariši na levo.)

Perušim (za njim). Glejte ga, da ga srām ni! Vse mesto že ve, da mu uhaja... (Gredo.)

30. prizor.

I. žena (z desne z vrčem). Straže so pomnožili zaradi preroka, ki je v mestu.

II. žena. Smili se mi. Mlad je še in lep, a bo žalostno umrl, kakor je Jožef, kralj galilejski. (Gresta v ozadje proti mestnim vratom, kjer se je pojavila nova gruča ljudi, ki peljejo obsedenca.)

31. prizor.

Ženi (zakričita).

Obsedenec. V ogenj me vrzite, v jezeru me vtopite.

Ljudje. K preroku te peljemo, da ozdraviš.

Obsedenec. Nočem. Prekleti ste. (Se skuša osvoboditi.)

Ljudje. Duha imaš.

Nekdo (ženama). Glejta ga. Tako ga muči. Dvakrat že ga je vrgel v vodo in enkrat v ogenj.

Ženi. Nesrečni človek!

Obsedenec (ženama). Saj vaju poznam.

Ženi (zavpijeta). Laže!

Ljudje. Vzdignimo ga in nesimo. Kam?

II. berač. Tu notri, dobri ljudje!

Obsedenec. V ogenj! (Se iztrga, beži, ljudje za njim skozi mestna vrata.)

Ljudje. Držite ga. Satan ga bo ubil. (Tišina.)

32. prizor.

Mirjam (s Suzano z leve). Trudna sem —

Suzana. Sedi malo, gospa, in počij.

Mirjam. Ne! Iščiva. Glej ženo. Povedala bo nama.

33. prizor.

I. žena (od mestnih vrat z vrčem vode).

Mirjam. O dobra žena —

Suzana. Ali kaj veš za hišo Simona gorečneža?

I. žena (trdo). Išči jo! (Gre.)

Mirjam (začudeno). Zakaj je neprijazna?

I. žena (se ozre). Še prašaš, Mirjam magdalska. Fej! (Pljune.)

Mirjam (se prime Suzane). Vrniva se, Suzana.

Suzana. Preden si ga videla?

Mirjam. Izpljunil me bo, kakor me je žena.

Suzana (vedro). Glej, glej, tam je morda. (Pokaže na farizejevo hišo.)

Mirjam. Tam? Tam notri? Tisti ob robu mize s sladkim obličjem in dolgimi lasmi?

34. prizor.

Joana Kuzova (je prišla z desne). Pravi je, sestra Mirjam.

Mirjam (zadivljena). O sladki! O čudoviti! (Razširi roke, zdrkne na kolena.) Usmili se me. Ne zavrzi me, ne izpljuni! (Se dvigne, sanjavo.) Niso mu umili nog... niso mu mazilili las... niso mu poljuba dali, ko je prišel... Kralj, kralj, kralj! Jaz te bom mazilila. Suzana. (Ji vzame posodo; zastoče). Pa saj ne morem. Izpljunil me bo.

Joana. Pojdi k njemu. Videl te je, preden si prišla.

Mirjam (krčevito). Ljubljeni, Dobri, Najlepši!

Suzana. Mirjam, za roko te peljem.

Mirjam. Pelji me! (Gresta nekaj stopinj. Mirjam krikne, plane sama naprej v vežo.) Kralj!

35. prizor.

Suzana. Šla je. (Strmi s stopnic v notranjost hiše.)

Joana (pristopi). Ne bo je zavržel.

III. berač (ji poljubi krilo). Dobrotnica moja.

Suzana (poslušna, govori kakor sama zase). Razbila je posodo in mu zlila dišave na lase. O Mirjam! Zdaj si svoj zadnji greh izmila.

Joana. Kako je grešila?

Suzana. Ko je vino pila, je mazilila nevernega moža. Glej, glej! Noge mu pere s solzami in jih suši z lasmi. O, čuj... (Poslušna, govori sama.)... eden mu je dolgoval petsto denarjev in drugi petdeset. Ker sta bila uboga, je obema dolg odpustil. Prašam te, Simon, kateri ga je zato bolj ljubil?

Joana. V bridkosti je prišla in kakor na svatbo se bo vrnila.

Suzana (govori). ... prišel sem v tvojo hišo. Nisi mi dal vode za noge, nisi mi mazilil glave, nisi mi poljuba dal. Ona pa mi je s solzami umila noge... (Veselo.) Mirjam, srečna Mirjam! (V hišo, a se sreča na vratih z Judom.)

36. prizor.

Suzana. Juda Simonov. Lagal si! (Izgine v vežo.)

Juda (zmedeno). Na lastnem pasu —

Joana. Mir s teboj, brat Juda!

Juda (zmedeno). Ne poznam te, žena.

Joana. Odkdaj si slep, brat Juda? (Gre v hišo.)

37. prizor.

Juda (stoji, mrmra neumljivo).

Joel (iz hiše). Grehe je odpuščal. Smrti je kriv. (Se prime za obleko, da bi jo raztrgal, Vedro.) Zakaj bi trgal jaz svojo? Bo Gamalijel svojo. (Zagleda Juda. Spremeni glas.) Juda Simonov, prijatelj.

Juda. Pusti me, žena! (Se ozre.) Kdo?

Joel. Ali si me že izbrisal iz oči?

Juda. Ne!

Joel. Pametno besedo bi govoril s teboj, brat Juda. Pojdi z menoj. Saj ljubiš vino. Napolnila bova dvakrat in se zmenila z besedo.

Juda (odločno). Ti me pusti! Gamalijelu služiš.

Joel. To mi vsaj povej, kdo je žena, ki ti je draga?

Juda. Vsa Magdala ti jo pove: glejte, Mirjam blodna!

Joel. O! (Čez hip.) Brat Juda. Stopi z menoj. Pomeniva se.

Juda (temno). Ne grem.

Joel. Pa to vsaj povej! Saj si slišal, da je klel. Kako more odpuščati grehe!

Juda (temno). Pojdi, Gamalijelov!

Joel. Grem. A videla se bova še. Kadar bo čas, njegov, tvoj in moj, brat Juda. (Ga potrka po ramenu.) Kadar bo čas. (Zahrbtno.) In ženo pozdravi, ki je lepa... (Gre in kima z glavo.)

Juda (strmi v vežo, stisne pesti). Mirjam! Mirjam!

Z a s t o r.

ALI MISLIŠ TUDI TI TAKO?

STANKO MAJCEN.

Njena soba je tiha, topla, živopisana kakor šator Hasan-age. Deca že spi, duri so priprte. Po dvanajstih urah neprestanih skrbi je zopet svobodna, svobodna, brezbrežno svobodna do ene, do dveh, treh ponoči.

Zlikala si je nohte za moj poset, da se bliskajo kakor brušeni.

Kliče me za bratca, jaz ji pravim sestrica Zorka.

To je namreč tako: pobratila sva se v težkih urah teža življenja. In odsihmal nihče od naju ne misli ali ne namerja drugače.

Dnevi skrbi in težave, sive ko stena, ki stoji pred oknom: otroci, šola, živež, dača in zopet po vrsti: otroci, šola... in tako dalje v nedo-nedogled.

Kje in kdaj se prične pravljica o iztočni prelestni ljubezni v orientalskem šatoru Hasan-age?

Bratec pomirja živce, bratec kakor zvezda raz lazur seva na razburkano morje te ženske duše in ga teši, tolaži... z večnimi modrostmi.

Sestra Zorka se nasmehne in se onesvesti. To je tako njena navada.

Posestrima, lepa gospa Šana, prišumi iz prvega nadstropja z etrom in bato in ji zmaha nos in sence.

Sestra Zorka leži vznak, grize ustne in krčevito miži. Prsti igrajo po odgaljenih prsih, mišice dregetajo od nosne konice pa do prstov na nogi.

»Črna Zora, kaj ti je zopet?« se huduje zdravnikova žena, lepa sestra Šana.

»Ali veste, kaj je naredila v soboto? Pregovorila sem jo, da je šla k specialistu za živčne bolezni, doktorju Tavsku. Tavsk jo je preiskal, preizkusil in — ali uganete, kaj ji je svetoval? Za uho ga je udarila za tisto besedo tako zares, kakor zdaj tukaj leži nezavestna. Kakor sta spodobno sedela za mizo oba, ona na tem, on na onem koncu, je vstala in ga udarila za uho... Ne glejte tja! Kadar se v nezavesti zasmee, me zazebe do kosti. Podobe ima, ki se nam o njih niti ne sanja. Ne glejte tja, ne glejte tja...«

Sestra Zorka se prebudi. Široko razpre oči, jih zopet zatisne, kakor da se je potopila v globok, teman studenec, in se zopet dvigne iz njega in se nasmehne... In kot da se ni nič zgodilo —

»Teža vam še nisem pripovedovala, kako me je snubil narednik Janko. Tri tedne že stanuje v onile sobi — pšt, koraki! — in nisem vedela, da me ljubi.

Zadnjo nedeljo po večerji — otroci so že spali — se pritihotapi v mojo spalnico.

»Sedite,« rečem, ker mi srce tolče do vratu.

»Hvala,« požre hlastno in strmi vame kakor modrec iz jutrove dežele.

»Ali Vam smem nekaj povedati?«

»Svobodno; sama sva in nihče naju ne čuje.«

Narednik si potegne manšete na roke, zavrti lahte strmo navzven in mi izjavi resnično in globoko spoštovanje... Spoštovanje brez mej tako-rekoč, do konca življenja — skratka, kdaj da sme priti in ali sme morda kar ostati?

Med to deklamacijo hitro drsim proti durim. V strahu, da se onesvestim, preden zaloputnem duri za seboj in ga pustim v temi, obtičim in ne morem dalje. Z roko na kljuki odrevenim kakor solna soha...

On počasi, dostojanstveno:

»Če je tako in sem se motil, oprostite. Počakam rad še teden dni...«

Kakor zmagovit gladiator iz arene gre mimo mene iz sobe...

Da, tako živim, bratec, in to je moja velika bolešt. Ali veš, kaj je dejal doktor Tavsk?

»Histerija...«

Ali misliš tudi ti tako?«

POSESTRIMSTVO.

STANKO MAJCEN.

»Hvala Vam... Moram k Šani. Ali greste z menoj?«

Trepalnice na očeh, svilene, dolge, na koncih mogočno vzvihnjene trepalnice, roke v naročju, bele, bisernobeje roke — molk.

»Na stopnicah ni luči, to je res... ali greva skupaj?«

»Ne!«

To je zadrega. Čista, pristna, rdeča zadrega. Kakor gozdna jagoda pod praprotom, ko jo ugledaš in ugleda ona tebe —

Vržem klobuk na mizo in sedem.

»Tedaj kaj, kako... Kako dolgo že — sta si navzkriž?«

»Ni me užalila, nisem je užalila jaz. To tako pride nepoklicano pri njej in traja osem dni... Pa če že hočete vedeti vse, sitnež: Kadarkoli potrkam tam, mi pride odpirat sama in na prvi besedi poznam, da sem ji dobrodošla. Tisti prvi izraz na licu, in kako stopi k meni in kako me spremi v sobo — to je skrivnost le dveh oseb, ki se ljubita popolnoma. Saj ni treba, da mi kaj reče v pozdrav. Kako seže po kljuki, kako odpre vrata — na tem je. Zakaj to je duša,, ki jo poznam in ki jo iščem v teh pustih časih...«

Včasih sediva na zofi, včasih leživa na postelji; ona zaspí, saj ji gledam v obraz in se zamislim... ali zaspim jaz in ona se me oklene, da bi mi videla v sanje, da bi se tudi njej zatisnile oči... Vsaka ima troje otrok. Ali nikoli ne govoriva o njih. Deca spava. Kakor noč črna pred oknom, ki nikožar ne briga... Dečica sladka, sladko spavaj, breme neznansko! — O čem gre beseda? To se Vas pravzaprav nič ne tiče. Skrivnosti ni, ker ni skrivnosti v ženskah, ki že nad tri leta žive same. Neizmerna samota, praznina, smrt — to je vsa tajina najinih pogovorov. Kadar je kupila lepe čevlje, mi jih pokaže, kadar sem prejela pismo od nepričakovane strani, pismo z očitki seveda, ji ga berem... To je vse: in bolečine: glavobol, vročica, grenko nepočutje, neblaga hrana... Ah, kako enostavno je življenje, kako brutalno suhoparna in navadna je vojska! — Pred tremi dnevi potrkam zopet. Fantič pride odpirat. 'Kje je mama?' 'V sobi.' Tu moram povedati, da se je že fantiču, njenemu ljubljencu, poznalo nekaj, nekaj nedoumnega, neodkritega, tujega...

V sobi stoji ona pred pijanom in se ne okrene.

'Šana!'

Nič.

'Kako živiš?'

'Tako.'

Sedem in čakam, da se premisli.

Ona stoji pred pijanom, s hrbtom obrnjena proti meni, in lista.

Najdražjo bluzo je oblekla, tisto z bruseljskimi čipkami, in glej, zapestnico s smaragdom si je nateknila na roko. Kako bele, bisernobeje so njene roke, kako se polt blešči!

Gledam ji... v hrbet in počasi, počasi se zavem, kdo je ona in kdo sem jaz.

Še zbogom! si ne upam reči. Neslišno vstanem in se zmuznem ven. Zopet fantič zapre vrata za menoj: v njegovih očeh, v globokih očeh njenega ljubljenca, stoji zapisano vse!

Ali naj še pojasnim, kar se pojasniti ne da?

Na pijanu so stale razgrnjene note: Pesem brez besed, Peter Čajkovski, opus... To je vse, kar se v takem slučaju da povedati...«

PRI HRASTOVIIH.

DRAMA V TREH
DEJANJIH.

KSAVER MEŠKO.

Godi se v večji vasi na Spodnjem Štajerskem koncem preteklega stoletja. — Med 1. in 2. dejanjem trije meseci, med 2. in 3. ena noč.

O s e b e.

Hrast, velik posestnik in trgovec z vinom.

Lojze, { sina.

Tone, {

Anica, hči.

Stara **Mica**.

Tilika, njena vnukinja.

Strelec, bogat kmet.

Tončka, njegova hči, Tonetova žena.

Malčeva Francka, bivša dekla pri Hrastu.

Malec, njen oče.

Tine, pastir pri Hrastu.

Zefa.

PRVO DEJANJE.

Velika soba pri Hrastovih. Ob vhodu na steni, precej visoko, majhen škropilnik za blagoslovljeno vodo, v kotu kmetiška peč; ob peči naokrog klop. V levi steni duri v stransko sobo. Ob njih lava z nastavkom. Skozi steklena vratca nastavka je videti večje in manjše steklenice in čaše. Proti drugemu kotu miza, okoli nje stoli. V kotu za mizo razpelo in podobe svetnikov. Na oknih posode z rožami. Na polici okna vrč vode; tik vrča pastirska torbica iz hodnega blaga. Na steni za durmi ozka prečnica z vrsto klinov. Na klinih visita dve suknji. Na steni ob vhodu v stransko sobico kmetiška ura.

Prvi prizor.

Mica (sili z obzirno prijaznostjo razburjeno Francko na klop ob mizi, na kateri leži star molitvenik). Sedi, Francka, in mi povej vse lepo po vrsti in mirno.

Francka. Mirno vse to povedati, je težko, babica. Že da moram pripovedovati, kako hudo je, kako me je sram. A ko druge pomoči ni. (Sede, položi roke do kolcev na mizo, zre obupno predse.)

Mica. Le vse mi povej, Francka. Kakor pri spovedi mi povej. Če kdo na svetu ne, jaz te ne bom obsojala, ne te kregala.

Francka (jo hvaležno pogleda). To sem si rekla tudi sama. Zato sem se upala zateči k vam, edino k vam, babica.

Mica. In morebiti ti bo vendar mogoče kako pomagati.

Francka (pomišlja). Ne vem. (Odmaje počasi z glavo, bolectno.) Ni pomoči več zame. (Si zakrije oči.)

Mica. A vsaj srce si olajšaj.

Francka. To upam tudi sama. Kako težko sem nosila to breme ves ta čas! Komu bi se naj bila tudi razodela? — Dokler sem bila srečna, vesela, lahko-miselna, sem imela prijateljic vsenaokoli. Zdaj ne najdem nobene, ki bi se ji mogla razodeti, ji potožiti svojo nesrečo in svojo — sramoto. (Povesi glavo.)

Mica. A da nisi povedala materi!

Francka. Mati trpijo itak dovolj ob kopi otrok — sedem jih je še doma — in ob očetu. Poznate očeta, kako so strogi in ostri z vsemi, z materjo in deco. Ne-usmiljeni, bi skoro rekla.

Mica. Poznam, vem. In prav to me skrbi... Pa ne slutita nobeden, ne oče, ne mati?

Francka (se skloni nad mizo; sram jo je). Mati menda. Tako čudno me opazujejo zadnje čase, dasi skrivam in prikivam, kar morem.

Mica. Ne vem, če delaš modro. Prej ali slej morajo itak izvedeti.

Francka. Ne upam, ne morem povedati. Saj bi jih to umorilo.

Mica. Veselilo jih gotovo ne bo. Umorilo pa tudi ne, bi rekla. — Teži me, ker mi je mati tako naročevala, naj pazim nate. Obljubila sem, in je bila mirnejša. Pa sem slabo spolnovala svojo obljubo.

Francka. O, dobro, dobro, babica. Skrbeli ste, brigali se in pazili dovolj. Da se je tako zgodilo, niste krivi vi.

Mica. Ne vem, če sem brez greha. A povej mi odkrito, kako je bilo.

Francka. Bom, čisto odkrito. Zdaj skrivati in prikrivati itak nič ne pomaga. In da vam vse povem, sem prišla. (Pomišlja.) Sama ne vem, kje in kako naj začnem. Mislim, da je bil začetek v moji nečimurnosti. (Žalostno.) Bridko se zdaj pokorim za njo.

Mica. Kako to?

Francka. Pri Dolinarju, trgovcu pri cerkvi, sem videla nekoč krasen židan robec. Vprašala sem po ceni — mnogo predrag je bil zame. Ni pa mi več šel iz spomina.

Mica (zamišljeno). Obleke si za silo imela.

Francka. Imela, babica. A tisti robec me je vso zmešal. Kadarkoli sem šla k maši, me je kar s silo vleklo k Dolinarju. In tu doma me je preganjal. Pri delu se mi je sredi vseh drugih misli kar na lepem zableščal pred očmi — v vseh tistih prelepih mavričnih barvah, ki se je svetil in bleščal v njih, kadar ga je pregibal Dolinar v prodajalni, ob oknu kje, v lepi svetlobi in v svetlih solnčnih žarkih. Če sem se v noči prebudila, so mi začarele iz teme tiste prelepe, vabeče barve. Oči sem morala zatisniti, tako se je lesketalo pred menoj. Še z zaprtimi očmi sem ga videla.

Mica (tiho očitajoče). Za en robec toliko misli, toliko nemira!

Francka (proseče). Babica, tudi vi ste bili mladi.

Mica (vzdihne). Bila, bila — saj te razumem. In ker si zrastle v samem siromaštvu, te je mikala ta skušnjava tem bolj. Poznam to. In kako je bilo dalje?

Francka. Prav tedaj, ko mi je noč in dan rojil ta robec po glavi, se je zgodila tista nesreča. Neke nedelje popoldne je bilo — predpoldnem sem bila spet postajala

pred Dolinarjevo prodajalno in mislila na robec. — Prišla sem iz vasi in sem šla v nadstropju mimo gospodarjeve sobe. Dveri so bile le priprte. Glasno smrčanje se je slišalo iz sobe. »Gospodar je prišel spet pijan domov in spi,« sem pomislila in sem previdno odprla dveri. Res je ležal napol oblečen na postelji. Na mizi je stala prazna litrska steklenica; ob steklenici pa po mizi razmetan cel kup papirnatega in srebrnega denarja, zraven še velika mošnja, odprta, napol natlačena z bankovci. — Tedaj me je zmagal satan: »Vzemí in si kupiš robec. Kaj pa ve pijanec, koliko je imel.« Sama nisem vedela, kdaj sem vstopila. (Obmolkne; zre zamišljeno, potrto predse.)

Mica. Nadaljuj!

Francka. Šele ko sem držala kup bankovcev v roki, sem se zavedla. »Kradem!« me je spreletelo kakor mravljinici. A v istem hipu se mi je zableščal pred očmi spet robec, kakor bi se prelivalo samo zlato v solnčnih žarkih pred menoj. — »Kaj pa se to pozna gospodarju, ti pa kupiš robec!« mi je zašepetalo nekaj na uho na glas skoro, da sem se še bolj prestrašila.

Mica. Tvoj angel varuh in satan sta se borila za tvojo dušo.

Francka (žalostno). Zdaj vem to, tedaj nisem. — Ogledala sem se, pa nikoogar nikjer. Ozrla sem se na gospodarja; smrčal je še vedno kakor v najhujši pijanosti. To mi je dalo pogum. Naglo sem stopila proti durim — kar se nenadoma dvigne gospodar in zastrmi s široko odprtimi očmi v mene. (Umolkne, kakor da jo še zdaj plaši in peče tisti pogled.)

Mica. In?

Francka. Tako sem se prestrašila, da mi je denar padel iz rok. Zbežala bi rada, pa nisem mogla z mesta. Kakor k tlom prikovana sem stala pred odprtimi dvermi. (Umolkne.)

Mica (po daljšem molku). In on — gospodar?

Francka. Nekaj časa me je molče gledal. Nato se je poltiho nasmejal. — »Tako — kradeš? Mlada tatica — a lepa tatica. Počaj malo, da se pomeniva o tem denarju, čigav da je.« — Tako nekako je govoril; vmes pa se je smejal poltiho, a tako strašno in ogabno, da mi je ledenela kri v žilah. Še danes slišim tisti satanski smeh; ponoči, v spanju ga slišim, in planem pokoncu. (Umolkne, razburjena vstane.)

Mica. In potem?

Francka. Preden sem se zavedla in mogla zbežati, je bil pri meni. Kakor s kleščami se me je oklenil s svojimi velikimi rokami, me dvignil, nesel me na posteljo. Zastonj sem se branila. (Sede, se nasloni s komolci ob mizo, zakrije lice z rokami, s silo duši jok.)

Mica (sočutno). Ubožica! Drago si plačala svojo lehkomyiselnost.

Francka. Od tedaj sem bila v njegovi oblasti. Poznate dovolj njegovo divjost in brezsrčnost. (Bolno.) Ko bi me bil tiral precej pred sodnika, in bi me obsodili za leto ali še dalje v ječo, boljše bi bilo za me.

Mica (premišljuje). Tako je bilo? A jaz slepa in kratke pameti sem si ubijala glavo, zakaj si se naenkrat tako spremenila.

Francka. Kako se ne bi! Saj nisem imela več mirnega trenutka.

Mica. Sreča, da si šla iz hiše. Ali ti je rekel sam, naj greš?

Francka. O ne. Pri spovedi so mi rekli, da moram iti. On je branil, grozil, da me izroči sodnji. A tako strašno je bilo to življenje, da se nisem več bala ne sodišča, ne ječe. Tudi sramota, da sem tatica, bi me bila žgala manj kot me je tista skrivna sramota. A zdaj bo prišla tudi ta na svetlo.

Mica. Potrpi, Francka. Če si grešila, moraš vzeti tudi pokoro nase.

Francka. Saj jo bi. A starši!

Mica. Bodo morali tudi potrpeti.

Francka. Siromaštvo je doma. Sedem otrok — zdaj naj redijo še moje dete.

Mica. Za tega bo moral poskrbeti pač on.

Francka (se zdrzne od gnusa, pomolči). Ljubše bi mi bilo, da ne. Preveč sovražim tega človeka, da bi kaj vzela od njega.

Mica. Ne pravim, da ne čutiš prav. A otrok zaradi tega ne sme trpeti.

Francka. Nesrečen dan, ko sem prišla v to hišo.

Mica. Ni bil nesrečen le ta in ne le za tebe.

Francka. Vem, da ni sreče v ti hiši, je nikoli bilo ni in je ne bo, ker je biti ne more. A da sem bila ravno jaz tako nesrečna in sem morala priti sem!

Mica. Ni bila le tvoja krivda. Krivi so bili tudi starši. (Od zunaj se zasliši glas piščalke.)

Francka (jokaje). Za te me skrbi najhujše. Kako bodo trpeli, ko spoznajo. Oče so upali, da kaj prislužim in jim pomagam. (Bridko.) Zdaj sem prislužila!

Mica. Pa stopim jaz k njima in jima z lepim povem, kako in kaj, in da ti nisi toliko kriva.

Francka (sklepa roke). Prosim, prosim, babica, storite to. Saj me je samo to upanje, da mi morda vi pomagate, gnalo sem. Sicer ne bi nikoli več prestopila praga te hiše. (Glas piščalke se sliši glasneje.)

Mica. Prav, da si prišla. Tudi jaz nisem brez greha pri vsi nesreči. Zato je tem bolj moja dolžnost, da ti pomagam. (Vstane, pogleda skozi okno.) Tine prihaja.

Francka (naglo vstane). Jaz moram pač iti. Itak ne bo prav, če me opazijo, da sem bila tukaj. (Stopata obe proti durim.)

Mica. A kam bi naj šla? Bodi mirna in nosi, kar se spremeniti ne da. Srečno hodi, Francka.

Francka. Zbogom, babica. Bog vam povrne vašo dobroto.

Mica (ji odpira duri). Malo je. Zbogom. Srečno hodi. (Stopa počasi nazaj proti mizi. Glas piščalke zunaj umolkne.)

Drugi prizor.

Mica (postoji sredi sobe, zre zamišljeno skozi okno za odhajajočo, važno pokimava). Tako je torej to! (Gre počasi proti mizi.) Zato sem imela preteklo noč tako čudne sanje. In vendar ni bila le zmota, ampak je rajna gospodinja v resnici hodila po hiši. Pred vsako nesrečo pride nazaj in straši. (Sede za mizo.) Bog, Bog — kaj vse še bo pri nas? (Odpre molitvenik, vzame iz njega velike stare naočnike, jih počasi natakne, se pripravi, da bi brala iz molitvenika. Zamišljena se ozre večkrat čez knjigo po izbi.)

Tretji prizor.

Tine (vstopi s piščalko v roki. Sede na klop ob peči, preizkuša piščalko. Vmes pogleda zdaj zdaj na staro, odmajava z glavo. Čez dalj časa nevoljen). Kako le morete

naprej in naprej brati in moliti, babica? Sama molitev vas je.

Mica (povesi molitvenik na mizo). Tebe pa samo igranje. Tudi tebi ne bi škodovalo, če bi časih kaj čital.

Tine (poigrava in prebira s prsti po piščalki, kakor bi piskal; hudomušno). Nedelja je, babica. V nedeljo je prepovedano delati.

Mica. Igrati in piskati pa ne, kaj, Tine?

Tine. Gotovo ne. Saj še v nebesih angelci vedno igrajo — na gosli, harfe in piščalke. V nebesih pa je veden praznik, pravijo.

Mica (mileje). Si pač otrok, Tine. Da se ti le ne bi vtevalo v življenju, ker misliš le na muziko in na igre.

Tine. Predpoldne sem molil. Sploh¹ pa vendar ne morem. (Veselo zapiska.)

Mica (se ozira z dolgim, zamišljenim pogledom po sobi. (Važno). Sploh bi bilo treba moliti, Tine, sploh. Posebno pri nas.

Tine (postaja pozoren). Kako da ravno pri nas?

Mica (razmišlja nekaj časa, potem skrivnostno). Da bi pregнали strahove iz hiše.

Tine (povesi piščalko na kolena). Strahove? Torej vendarle straši pri nas?

Mica (prikimava). Straši, straši.

Tine. Se mi je itak zdelo. Edino dobro je, da tako trdno spim. A vendar — kako pa pravzaprav straši, babica?

Mica (zamišljena, tiše, bolj sama sebi). Greh je, ki straši pri nas. (Glasneje.) A ti, otrok, tega ne razumeš.

Tine (užaljen). Kaj da ne? Strahov da ne bi razumel? (Zase.) Torej vendarle res. A čujte, babica — (Duri se naglo odpro. Tine umolkne sredi stavka in pogleda proti vratom.)

Četrty prizor.

Tilika (privihra v prazniški obleki v sobo. Razgreta, vznemirjena. Naglavni robec ima razvezan, da je lep, polni vrat odkrit. Krož vratu ji visi svetla verižica, na njej svetinjica. Z žepnim robcem si pahlja hlad v razgreto lice).

Tine. Kakor vihra pride, vedno kakor vihra.

Tilika (ga pogleda po strani, zamahne omalovažujé proti njemu, se nasmehne). To je vročina. Kakor v peči.

Mica. Kje pa si spet bila? Saj vsa goriš.

Tilika. Na vasi, pri Veseliču. Malo veseli smo bili: nedelja je.

Mica (vzdihne). Veseli ste bili!

Tine (zaničljivo zamahne s piščalko; zbadljivo). Saj je Hrastova Tilika vedno vesela, v svetek in petek.

Tilika (napol dobrohotno, napol jedko). Pa bi naj jokala? Solze bi naj pretakala v petek in svetek, kaj ne, mali Hrastov Tinček?

Tine. Pri Veseliču se je naveselila in naplesala. doma pa sitnosti stresa.

Tilika (vedno dobrohotno, posmehljivo). Briga te! Kaj pa ti veš o plesu, otročiček!

Tine. Zato pa ti tem več, gospodična princesinja.

Tilika. Ti, Tinasti, lepo tiho bodi, da me ne ujeziš. Nedelja je, lep dan, ne bi se rada jezila.

Mica (ki ju je ves čas zamišljena opazovala, počasi, s poudarkom). Na Tineta se ti ni treba. Sama na se se bi!

Tilika. Babica, pridigo sem slišala že predpoldne v cerkvi. Še zelo dolgo je bila danes: o desetih devicah.

¹ Sploh, panonsko = zmerom.

Mica. Nalašč za te. A nikar ne misli, da si med petimi modrimi.

Tilika. Uh, kakšni ste!

Tine (oponaša). Uh, kakšna si!

Tilika. Tiho bodi, otročiček. (Stopi k oknu, vzame vrč.) Žejna sem: vročina je, da bi človek zgorel. (Pije.)

Mica. Ne pij, ko si pa vsa vroča.

Tilika (postavlja vrč nazaj na okno). Če sem pa žejna.

Tine. Pa pri Veseliču nisi nič pila?

Tilika (kljubovalno-veselo). Pila, pila, otročiček. Sladko vince. Pa sem po njem le še bolj žejna.

Mica. Veselja si žejna, veselja. Pa se ga boš morebiti še na smrt napila.

Tilika. Ah, same pridige vaju so. Kar grem, če ste taki puščobi.

Mica (resno). Nikamor ne pojdeš! (Pogleda na uro.) Polštirih bo, Tine. Treba bo gnati na pašo. Kje imaš torbico?

Tine. Tam na oknu je.

Mica. Vzemi jo. Takoj ti vrežem kruha. (Sname naočnike, si obriše oči, vstane, gre na sprednjo stran mize, odpre miznico, vzame iz nje pol hleba kruha, odreže precejšnjo zažozdo.) Tukaj imaš.

Tine (je med tem vzel z okna torbico in si jo obesil čez ramo. Vzame kruh). Bog plačaj, babica.

Mica. Pa si boš sam odvezal krave, ali ti naj gre Tilika pomagat?

Tine (zbočki pomeri Tiliko). Takšna naj gre v hlev? Saj je naščeperjena kakor kraljična Zlatolaska v pravljicah.

Tilika (dobrovoljno se smeje). Ti pa si oblečen kakor pač Tinček-pastirček.

Tine. Pa me nisi oblekla ti. Pošteno sem si prislužil svojo obleko. Če le ti svojo tako.

Mica (osorno). Ali bota tiho! Nedelja je, svet dan, pa nič ko pričkanje in zbadanje. (Prijazneje fantu.) Le pojdi. Saj veš, da te ima Tilika rada. A časih je kakor poper — Bog pomagaj!

Tine. Res, res — Bog pomagaj in vsi svetniki, da bi naša Tilika postala kdaj pametna.

Tilika. Za se prosi Boga pameti, za se, Tinček-pastirček.

Mica. Tiho bodita. Napravi se, Tine.

Tine. Sem že pripravljen. Le pil še bom, tudi mene bo peklo zunaj. (Vzame vrč, nagne, pa naglo odtegne. Izpljune.) Fuj, kako je postana in mlačna.

Mica. Pa se napiješ zunaj pri studencu.

Tine. Kako je le mogla piti to mlakužo Tilika?

Mica. Tako polno glavo ima norij, da niti ne čuti, kaj pije. Če se le ne bo še kdaj prenapila.

Tilika (veselo). Morda utopila? Kaj?

Mica. Se ne ve. — (Tinetu, ki že odpira dveri.) Počakaj, Tine, poškopim te, pa greš.

Tine. Pa me le, babica.

Mica (pomoči prst v škropilnik, ga poškoppi, počasi slovkuje). V imenu Očeta in Sina in sv. Duha. Amen. — Tako, zdaj pa že lahko ideš. Pa lepo pazko imej na živino.

Tine. To veste, da bom. Sem še vedno. Pa zbogom ostanita. (Počasi odhaja. Mica zapre duri za njim.)

Petí prizor.

Mica (stopa počasi proti mizi. Sredi sobe se ustavi in se okrene proti Tiliki, ki je med tem sedla na klop pri peči, ko je poprej snela ruto z glave in jo obesila čez stol ob mizi). Tako, zdaj bi bili sami.

Tilika (molči. Otira si lice in vrat z žepnim robcem).

Mica. Punca¹, kolikokrat sem te že svarila in učila. A kakor bi govorila mrliču: ne sliši nič, ne vidi nič.

Tilika. Ah, že spet!

Mica. Reci rajši: »Hvala Bogu, da spet!« Saj bi komaj bilo, če bi ti govorila in pridigala od jutra do večera vsak dan, ne samo ob nedeljah.

Tilika (nestrpno). Vsako veselje mi pokvarite s svojo čmerikavostjo in godrnjavostjo.

Mica. Ti pa si boš s svojo lehkomiselnostjo pokvarila vse življenje.

Tilika. Kaj pa sem vam vendar spet storila?

Mica (žalostna). Kaj sem vam storila — kaj sem vam storila! Vedno ponavljaš to, kadarkoli te svarim. Ali me naj ubiješ, da boš res kaj storila?

Tilika. Vi bi mene brž z veseljem.

Mica. Ubijaš se le sama, nesrečna deklina.

Tilika (nevoljna; porogljivo). Kajpada! Če pravite, bo že tako.

Mica (oponaša). Kajpada! — Kajpada! — Kakor veša se zaganja v plamen, da se bo osmodila in pogubila. Pa se še norca dela iz starega človeka.

Tilika (si tišči ušesa). Sveta Mati božja!

Mica (pristopi k njej, seže po svetinjici). Odkdaj pa imaš to verižico in svetinjico?

Tilika (poseže urno z obema rokama k vratu, skuša skriti verižico in svetinjico). Kaj da me hočete vedno vso previzitirati!

Mica. Seveda nimam pravice! Sem pač sitna starka. Kaj to, če sem mati tvoje matere!

Tilika (mileje, hoteč starko potolažiti). Saj vendar veste, da ukradla nisem.

Mica. A tisti, ki ti take čenčarije daje, hoče ukrasti tvojo dušo. (Jo prime za roko.) In prstan tudi spet nosiš?

Tilika. Praznik je. Če ga na praznik malo natakem, mi menda ne bo roka zgorela.

Mica. Da ti le ne bi kdaj gorela duša! Deklina, ti uganjaš vse drugačne nego tvoja mati v tvojih letih.

Tilika. Kaj pa, za sveto božjo voljo? Ali naj grem v kloster?

Mica. Ni treba. A imej usmiljenje sama s seboj in z nesrečno svojo materjo.

Tilika. Pustite jih spat v miru, babica.

Mica. Jaz jo že pustim. A ti ji ne daš miru in pokoja niti v grobu.

Tilika. Jaz?!

Mica. Ti. S svojo lehkomiselnostjo jo žališ še tja v večnost.

Tilika (obupno). Neusmiljeni ste, babica.

Mica (mehkeje). Glej, dete, hočem ti le dobro. Zato te prosim: ubogaj me, varuj se!

Tilika (napol jokaje). Kaj pa vendar hočete od mene?

Mica (ji položi roko na ramo, mehko). Glej, Tilika, dekle v tvojih letih mora imeti vendar nekaj ponosa.

Tilika. In jaz ga nimam?

¹ Panonsko pravzaprav: puca.

Mica. Ne rečem, da ne. Imaš ga, a na napačno stran. Kjer bi ga morala imeti, ga nimaš.

Tilika. Kje pa, za Kristusovo voljo?

Mica. Proti moškim. Ali pošteno deklet sprejema takšna darila?

Tilika (naglo odpne verižico). Pa jo vrnem, babica.

Mica. Če ni privezana že duša za njo. Če je, jo vraččaj zastonj.

Tilika (molči, se v zadregi poižirava z verižico).

Mica. Glej, Tilika, za hrbtom svoje babice igraš. Nevarno igraš.

Tilika (spet kljubovalno). Saj nisem več otrok, da bi morala vprašati za vsako malenkost. Osemnajst let.

Mica. Tudi tvoja mati ni bila več otrok. Celotno nekaj let starejša od tebe je bila, ko je padla — padla sebi in meni na sramoto in žalost.

Tilika (si zakriva oči). Ko pa ne morem biti drugačna. — Morda imam to od očeta... (Proti babici.) Povejte mi vendar že, babica: kdo in kaj je bil moj oče. Zakaj mi ne marate nikoli odkrito govoriti o njem?

Mica (molči nekaj časa, kakor bi se borila sama s seboj). Kolikokrat sem ti že rekla: »Pusti ga pri miru!« Vedi Bog, kje je, kje hodi, če še živi. V Ameriki morda kje. Ne brigaj se zanj!

Tilika (vstane; razburjeno, srdito). Sovražim ga. Do groba ga bom sovražila, ker je pustil mater v sramoti in meni ni maral dati poštenega imena.

Mica. Ime, ki ga imaš, je že pošteno. Glej le, da boš poštena tudi ti. Da ne umreš tudi v mladih letih — od sramote in kesanja — kakor tvoja mati.

Tilika (sede; vsa potrta). Saj vem to. Kaj mi vedno iznova ponavljate to žalostno zgodbo?

Mica. V svarilo ti. Kratko spomin imaš, kratko pamet. Zato te je treba opomniti večkrat. Ne bi ti želela toliko solz, kakor jih je prejkotala rajna mati. Morda ne bom več dolgo — od dne do dne lezem bolj skupaj —

Tilika (toplo). Močni ste še, babica.

Mica. Zato te učim in svarim, dokler še morem. Da ne porečeš, kadar bo prepozno: »Matere nisem imela, babica se ni zmenila zame — zato je tako z menoj.«

Tilika (vstane, prisluškuje proti durim). Tiho, babica, prosim vas... Nekdo prihaja.

Šesti prizor.

Anica (vstopi v prazniški, napol mestni obleki). Dober dan vama Bog daj!

Mica. Bog ga daj, Anica. (Pogleda na uro.) Precej dolgo si hodila od večernic.

Anica (se ozre istotako na uro). Res, malo zakesnila sem se.

Tilika (proti durim). Jaz se grem preobleč. (Vzame robec s stola in odhaja.)

Mica. Le pojdi. A da ostaneš potem doma in ne boš spet do večera letala po vasi!

Sedmi prizor.

Mica (ko je Tilika zaprla duri). Pa si se med potjo kje glasila?

Anica. Ne. Z Zelenjakovo materjo sem šla.

Mica (molči nekaj časa; potem tiše, negotovo). Ali je bil tudi Joško z vama?

Anica. Bil.

Mica (pokašljava v zadregi; še bolj negotovo). Pa ste se kaj zmenili?

Anica. Smo, babica. Mati pravijo, da bi bila poroka še pred adventom.

Mica (jo pogleda presenečeno). Pred adventom? Ne počakate pusta?

Anica. Mati pravijo, da ne. Stari so, potrebovali bi me.

Mica. Vem, vem. — Vendar mi je težko. (Obe molčita in razmišljata. Mica pogleduje skozi okno, kakor bi iskala primernih besed.) Kakor hčerka si mi, Anica. Težko te pustim od hiše. In tako naglo.

Anica (toplo). Dobri ste, babica. — Res, naglo je prišlo tudi meni. In precej me je razburil ta pogovor danes.

Mica. Bleda si.

Anica. Bo že spet bolje.

Mica. Varovati se moraš. Slabotna si, kar si bila v mestu. V skrbeh sem za te. Saj veš, rajna mati mi je na smrtni postelji polagala na srce, naj skrbim za te kakor za lastno dete.

Anica. Saj ste, babica. Druga mati ste mi bili.

Mica. O, ko sem pa le tujka v hiši, manj nego dekla. Imate me le po dobroti pri sebi, ko pa nič delati ne morem. A rada sem te imela, da lastnega otroka ne bi mogla bolj.

Anica. Poplačaj vam Bog, babica.

Mica. In zdaj sem res v skrbeh za te. Tako mlada si še, v novem domu boš pa dosti trpela. Gospodarstvo veliko, a ljudi malo v hiši, zakaj mati je trda ženska.

Anica. Vem vse to, babica. A huje ne bo nego v domači hiši.

Mica. Domača hiša je pač le domača. Še trpljenje je slajše v njej nego drugod.

Anica (zamišljeno, otožno). Gotova resnica, vem. Srečen, kdor jo ljubi, hišo domačo, kdor jo ljubiti more. Jaz naše ne morem.

Mica. Hudo je to, Anica. Za mladega človeka dvakrat hudo.

Anica. Sama čutim to. A pomagati ne morem. Saj veste, kako je bilo pri nas vsa ta leta.

Mica (otožno prikimava). Vem, vem.

Anica. Grob se mi zdi časih naša hiša. Kamorkoli pogledam, vsega me je strah.

Mica (zavzeta). Tebe tudi?

Anica (se ozira po sobi; v nekaki težki zamaknjenosti). Zaradi sebe še ne bi nič rekla; naj bi trpela. A zaradi rajne mame me časih zaboli srce, da bi mi počilo.

Mica. Kaj misliš vedno na to, kar je bilo! Pusti, Anica!

Anica (se prime za čelo). Ko bi mogla, babica, ko bi mogla. A pridejo dnevi — kamorkoli stopim tak dan, vidim mamó, kako hodi s svojim bledim obrazom, z molčečim svojim trpljenjem po hiši. Kamorkoli pogledam, mi zre naproti njen trpeči obraz, njene plašne bolesti polne oči. Stene, vsi koti, kuhinja, kjer je delala in trpela največ, postelja tam v kamrici, kjer je ležala tista strašna dva dneva in umirala — vse, vse mi glasno govori o njej, o njeni dobroti, njeni ljubezni, njenem trpljenju. In vse mi govori — (Zakrije si lice.)

Mica. Saj pravim: Preveč misliš na to, kar je bilo in je minilo.

Anica (kakor da je ni slišala) — in vse mi govori o njem, ki je mamo do smrti trpinčil, —

Mica. Pusti, Anica.

Anica — ki jo je ubil, pa mu moram reči: oče.

Mica. Ne muči se vedno z rečmi, ki jih ni mogoče spremeniti.

Anica. Prav to je najhujše: spremeniti ni več mogoče. In ni mogoče — pozabiti.

Mica (mehko). Sčasoma boš. Vse zaceli čas. Mlada si še.

Anica (odkima zamišljeno). Ne vem. Dve leti sta že od smrti mamine, pa nisem še nič. Ko so me poslali oče po mamini smrti v mesto, so najbrž upali, da tam pozabim. Upala sem sama. (Bolno.) Pa nisem — nisem.

Mica. Premalo dela si imela pri teti v mestu. A doma, ob tolikem delu, pozabiš, se umiriš. Čas in delo sta najboljša zdravnik za srce.

Anica (žalostna). Ne bom. Saj je, odkar sem doma, le huje. Ko pa vsak dan vidim očeta!

Mica. Saj zdaj niso preostri s teboj.

Anica (hipoma strastno). A jaz jih sovražim.

Mica (prestrašeno). Jezus, lastnega očeta sovraži!

Anica. Ne morem drugače, Bog mi odpusti. Ko je pa kri moje matere na njihovi vesti in njihovih rokah.

Mica. Da ne moreš preboleti tistega nesrečnega dne!

Anica (razburjeno, strastno). Ne morem. In nikoli ne bom. Kadar jih pogledam, vidim, kako dvigajo (si zakriva oči) — v pijanosti, v živalski svoji jezi — pest zoper mamo.

Mica. Da si bila zraven, to je bila nesreča. Ko ne bi bila videla, se ti ne bi bilo tako vtisnilo v glavo. Laže bi pozabila.

Anica. Morebiti, morebiti ne . . . A kaj pomaga zdaj to? Videla sem in vidim neprestano. Odkar sem doma, sanjam skoro noč za nočjo o tem. Skoro vsako noč vidim mamo v krvi tu na tleh, očeta ob njih z dvignjeno pestjo — morilca — ubijalca. (Strmi plašno, s široko razprtimi očmi na tla sredi sobe, kakor bi v resnici spet gledala ves prizor.)

Mica. Strašno! — A seveda, če vedno razmišljaš o tem, moraš imeti take sanje. In če vedno tičiš v samih knjigah. Bog ve, kaj vse je v njih.

Anica (tiše). In ko se zbudim, vsa drhteča od groze (skrivnostno), ali veste, kako mi je tedaj? (Sope težko, se grabi za prsi, kakor bi hotela umiriti vzvalovano srce v njih.) Ali veste, babica? (Zakriva si lice.)

Mica. Ne razburjaj se tako, ubožica. (Ji skuša odtegniti roke od lic.)

Anica (se odmika, strmi v babico, povesi roke, počasi). Da bi vstala, se splazila v očetovo sobo in jih v spanju — ubila.

Mica (z grozo). Pa se ti meša? Nesrečni otrok!

Anica (si drgne čelo). Sami se mi časih zdí, da sem res znorela. Morda še bom.

Mica. O Bog, Bog — kakšne čudne misli imaš. (Posluhne.) — Tiho — voz se je pripeljal na dvorišče. Kaj, ali so oče že doma? Bilo bi čudno. — Počakaj, pogledam. (Stopi k oknu.) Res, pravkar stopajo z voza . . . Anica, ali se ne bi šla preobleč? In malo odpočij si v sobici. A nikar se spet ne zarij v knjige. Te te le mešajo. Itak nisi posebno zdrava zadnje čase. Mesto pač ni bilo zate. Le oslabela si tam . . . In te

knjige! Saj čitaš brž še ponoči, dolgo v noč. Spi rajši! Spanje je za mlade ljudi. (Jo vede, podpiraje jo pod pazduho, kakor nezmožnega otroka iz sobe. Duri ostanejo napol priprte. Čez nekaj hipov se zasliši iz veže prodiren vzklík Aničin in močan, osoren moški glas.)

Osmi prizor.

Hrast (velik, močan, proti šestdesetim, z rdečim, obritim obrazom močnega pivca, bahaški in oblasten, vstopi naglo, razburjen; zaloputne duri za seboj; a se še ozira na nje, kakor bi se bal, da pride kdo za njim). Vrag je z bami! Ena leta za teboj kakor nora, druga te videti ne more. Malo da ne omedli, če te samo zagleda. Hudič ali! (Obesi klobuk na klin za durmi, sleče suknjo, jo obesi istotako na klin. Izvleče iz suknjinega žepa robec, si briše čelo in lice.) Vročina pa kakor v peklju. Fej ali! (Stopi k lavi, odpre durca nastavka, vzame steklenico in kozarček, nalije žganja, izpije na duško, nalije še, zvrne istotako naglo v se. Pregleduje litrske steklenice, ki so pa vse prazne.)

Deveti prizor.

Mica (vstopi počasi, potrta).

Hrast. Skoprnel bi človek od vročine in žeje. Prinesi vina, Mica, tu je vse prazno.

Mica (ga neprijazno pogleda). Si ga danes menda že itak dovolj pil.

Hrast (se naglo okrene proti njej, s pritajeno srditostjo). Pil ali ne pil, tebi nič mar. Ali pijem tvojega?

Mica. Ne. Ne vem pa tudi, če tako čisto svojega.

Hrast. Ne jezi me, hudič stari. Ali ne čutiš, kakšna peklerska vročina je.

Mica (vztrajno, brez bojazni). Po vinu bo le še hujsa.

Hrast. O tristo hudičev, ali naj crknem od žeje, kakor riba na kopnem? Vina prinesi! Saj sem vendar še jaz gospodar v hiši, ali ne?

Mica (proti durim, a brez posebne naglice). Gospodar že, gospodar — ali —

Hrast. Kaj — ali? Ha? (Zre jezno za starko. Ko že zapira dveri.) Pa mero prinesi, da bo vredna imena. Dva litra!

Deseti prizor.

Hrast (stopa mogočno gori in doli po sobi, si otira pot s čela. Nato sede za mizo, izvleče iz notranjega žepa telovnika precej obsežno zapisno knjžico, odpre, pregleduje. Mrmra skoz zobe. Čez čas trešči zapisnik na mizo). Vrag vzemi ves svet, dolgove pa še posebno. (Se nasloni s hrbtom na stol, vtakne roke v žepa hlač, strmi zamišljen na mizo pred se.)

Enajsti prizor.

Mica (prinese dvalitrsko steklenico z vinom, postavi na mizo, stopa počasi k lavicí, vzame iz nje kupico, jo dene tik steklenice). Tako, tukaj ga imaš, ker si tako kričal po njem. »Bog žegnaj!« pa ne rečem.

Hrast (je med tem naglo pobral zapisnik z mize in ga vtaknil v žep). Ni treba. Tudi brez tvojega žegna bo dobro teklo po grlu. (Nalije, pije.)

Mica. Grlu menda že ne bo na škodo, da le pameti ne bi bilo!

Hrast. Uh, kakšna si spet danes, kakor polna sršenov.

Mica. Ni treba sršenov, Martin. Pri nas človek tudi brez teh ne more biti miren in vesel.

Hrast (pije). Bi ga pa pila, pa bi dobre volje bila. (Poskuša peti.) »En glažek al' pa dva, to nam korajžo da.« — Ti ga nič ne branim, res ne.

Mica. Hvala za dobroto. Ga ti dovolj, Martin. Pa ti brž pitje ne obrodi posebne sreče.

Hrast (molče razmišlja nekaj hipov). Ne obrodi sreče! (Spet umolkne, razmišlja, strmi skozi okno, da mu ni treba zreti Mici v oči.) Sreča? (Se zdrsne, naliže, dvigne kozarec, ga pozorno ogleduje.) Sreča — neumnost! (Odločno strese glavo.) Denar je sreča. Dobro jesti in piti, dokler moremo, to je sreča. (Izpije na duško.) Življenje — to je sreča.

Mica. Življenje — morebiti. Če bi si ga ljudje le delali prijetno, ne pa si ga grenili in zastrupljali, kakor na primer — pri nas.

Hrast (jo pogleda ozlovoljen). Prav govoriš — čisto prav. Meni ga res grenite in zastrupljate.

Mica. Moj Bog, tebi? Kdo pa?

Hrast. Vsi domači. Vem, komaj čakate, da bi starega vrag vzel. Pa ga še ne bo. Takega hrasta ni kar tako konec. (Se vzravna, iztega močne roke.)

Mica. Kdo ti želi smrti? Nihče! In kdo bi ti jo šele želel, če bi bil res gospodar in oče, kakor se spodobi.

Hrast (pije, zaničljivo). Le pridigaj, v imenu božjem. Sicer zbolíš, vem.

Mica. Nič ne pridigam. A tako žalostno je, če ni nič ljubezni v hiši.

Hrast. Kaj pa me vsi mrzite?

Mica. Ali si sejaj kdaj ljubezen, da bi ti zdaj cvetela in rodila? Ne, Martin, nisi, nisi. Tu doma vsaj ne. Po svetu morebiti, po krčmah in drugih slabih hišah, v tuja srca, v ušesa malopridnih žensk. Tam si jo morebiti sejaj, zalival in gnojil z denarjem. A tam je padalo seme med plevel, ki ga je zadušilo, padalo je na skalovje. Kaj si žel?

Hrast (se nemirno preseda, gleda skozi okno; si naliže, izpije). Čenče! Končaj že vendar, pri miru me pušti! (Ostro proti Mici.) Časih si dovoliš tudi ti preveč, Mica. Potrpij s teboj — zaradi nekdanjih reči —, a me vendar lahko kdaj mine potrpežljivost.

Mica (vztrajno). Če ti jaz ne bom povedala resnice, kdo ti jo pa naj? Igral si z ljubeznijo, Martin. A pride morda tudi za tebe dan, ko si boš zaželel ljubezni, pa je ne boš dobil.

Hrast. Ljubezen, ljubezen — prazne besede. Jaz se držim moči. Vse drugo je nič.

Mica. Le če bo ta moč vedno držala. Tudi hrast podere časih huda vihra. Posebno če je že najeden in črviv.

Hrast. Nehaj že vendar, pravim. (Pomišlja.) Črviv? Smešno!

Mica. Ne vem, če je tako smešno. Nisi več tisti, ko nekdanj, Martin, nisi več.

Hrast. Vedno še hrast močan. Črviv? Ne!

Mica. Mnogo je črvivega pri nas, mnogo gnilega. (S poudarkom.) Toliko gnilega, da že smrdi.

Hrast (se sunkoma okrene z vsem telesom proti njej, kakor bi čutil, da namerava povedati nekaj posebnega). Ka—aj?

Mica (zre Hrastu naravnost v oči). Francka je bila danes tukaj.

Hrast (vidno osupnjen). Kakšna Francka?

Mica. Kakšna neki? Malčeva. Mislim, da jo poznaš — menda še predobro.

Hrast (si seže v lase, kakor bi mu postajalo vroče). Kaj pa je iskala tu?

Mica. To boš najbolj vedel pač ti sam.

Hrast (hripavo). Saj pravim: hudič je v babah. Vedne sitnosti z njimi. Saj sem ji vendar vse plačal. (Naglo, hoteč napeljati pogovor v drug tir.) A res, da ne pozabim: Strelec pride danes z deklino sem. Vsak čas morda prideta. Sta bila tudi pri Sv. Ani na žegnanju. Pa sem ju povabil sem. Pripravi gori v veliki sobi vina in klobas nareži. Vsak čas sta lahko tu.

Mica (zateglo). Torej jo boš vendar spravil k nam? Škoda deklina!

Hrast (spet samozavestno). Kaj — škoda? Na kolenih naj Boga zahvali, da pride v tako imenitno hišo.

Mica. Srečna ne bo, revica. Kdo je bil še srečen v ti hiši?

Hrast (trdo). Kaj spet javkaš in vzdihuješ? Idi in pripravi, kakor sem ti rekel.

Mica. Reva, reva! (Odhaja. Polglasno, bolj zase.) Tudi to bo nesreča. Zato se je rajnka spet prikazala.

Dvanajsti prizor.

Hrast (si gladi vznemirjen goste, nekoliko osivele lase). Hudiča, sem je prišla punca? (Si naliže, pije. Vstane, stopi k oknu, zre nekaj časa vun. Sede spet za mizo, spet pije. Nasloni glavo ob roko, razmišlja.)

Tone (vstopi počasi. Velik, lep, a mračen. Ozre se po sobi, kakor bi nekoč iskal. Ko vidi očeta, se hoče umekniti iz sobe.)

Hrast. Ti, Tone? Ravno prav si prišel. Govoril bi rad s teboj.

Tone (zateglo). Tako?

Hrast. Prisedi! (Potisne drugi stol nekoliko od mize.)

Tone (malomarno zamahne z roko). Ah! (Stopi proti oknu za durmi.)

Hrast. Kje si bil?

Tone. Pod jablano za hišo. V nedeljo vsaj se menda smem malo odpočiti, mislim, ko pa ves teden vlečem, malo da se ne pretegnem.

Hrast. Pa si odpočij! Jaz ti gotovo ne zamerim. (Gre k lavici, vzame iz nje še en kozarec.)

Tone (polglasno, bolj sam zase, proč skozi okno). Čudež božji, da mi ne. Navadno ste govorili drugače.

Hrast (naliva kozarec). Kaj hočeš, človek pač ni vedno dobre volje. A zdaj pridi sem in pij z menoj.

Tone (se okrene od okna, stoji z rokami v žepu na mestu). Pa se je zgodil čudež? Hrastov oče ponujajo svojemu sinu piti? S črno kredo bi trebalo to zapisati v dimnik ali zaznamovati vsaj v stoletno pratiko.

Hrast. Ne uganjaj norij, Tone, če je človek dober s teboj. Če hočeš, pij, če nočeš, pušti. Bodo že drugi — vina ni bilo nikoli preveč na svetu. (Pije.)

Tone (se zaničljivo obrne nazaj proti oknu).

Hrast (se počasi in važno obrise). Torej, Tone, da ne bodeva dolgo in brez potrebe hodila okoli stvari kakor slepec okoli mlake: nevesto sem ti oskrbel.

Tone (okrene glavo proti očetu, počasi). Nevesto? Lepa reč!

Hrast. Prave gospodinje treba hiši. Brez gospodinje gre vse pod nič.

Tone (trpkó). Lehko bi jo imeli, dobro in skrbno — rajno mater.

Hrast (vznevoljen). Kaj pa nisi rekel smrti, naj jo pusti!

Tone. Vi ne bi klicali smrti v hišo. Vi ste —

Hrast (vzkipi). Tiho, čehak! — A danes se nočem jeziti s teboj. Dobro volje sem in hočem ostati: bogato nevesto sem ti izbral.

Tone. Pa vendar ne tiste Strelčeve blede vode?

Hrast. Uganil si. Prav tisto.

Tone. Torej si je še niste izbili iz glave?

Hrast. Zakaj pa? Dobro dekle, nič hudega ni bilo nikoli slišati o njej. In kar tehta še več: bogata.

Tone. Torej bom ženil denar?

Hrast. Tudi denar. Sama ljubezen bogme nikogar ne nasiti.

Tone (mračen). A če veste, da je ne maram.

Hrast. Maram, ne maram. Takšni ste otroci današnji! Samo: »Hočem, nočem — maram, ne maram.« Vse po svoji glavi, po slepi svoji pameti.

Tone. Dovolj sem star, da lahko sam za se mislim.

Hrast. Dragi moj, za ženitev ni človek nikoli dovolj star in moder. Najtežja stvar na svetu je ženitev. Še modrijanu, kakor je bil Salomon, se lahko pripeti, da naredi z ženitvijo veliko neumnost.

Tone (stopi proti durim, kakor da hoče oditi). Ne pridigajte! Povedal sem vam že nekajkrat: ženil se bom po lastni volji, ali pa — pojdem.

Hrast. Kam neki?

Tone. Za hlapca služiti, če treba.

Hrast (se udari po kolenih). Ha-ha, ta pa je dobra! Še šaljivec postaneš, Tone, dasi si sicer pust kakor pepelnica. Kar eno kupico ga moram na to. (Izpije.)

Tone (čemerno). Pa pojdem v Ameriko.

Hrast (vstane, resneje). Ti pojdeš od doma? Ti, moj sin? Ko bi ne bil Hrast, morda. A zdaj? Pa misliš, da bo hrast — ne več mlad hrast — kar rasel, če ga izruvaš in ga presadiš vedi si ga Bog kam.

Tone (čemerno, a že bolj negotovo). Živi človek povsod.

Hrast. Le daj, poskusi, poskusi! Hrast — pa hlapec! Ali delavec v Ameriki! Smešno. — Kakšna lipa že še raste v tuji zemlji — Anica na primer morda bi, morda tudi Lojze, ki se je že za mladega navadil tujega sveta. A ti?

Tone (sovražno). Lojze! Pa bi ga bili pustili v tujem svetu, v mestu. Doma uganja itak same neumnosti.

Hrast. V mestu je uganjal še hujše, kakor dobro veš. Pa bi ga naj bil pustil še dalje tam, da zapravi še več, ves dom?

Tone. Je pač vaš sin. Zato lahko ostane on na domačiji, jaz pa grem.

Hrast. Ne nori, fant! Prvi dan, ko bi bil od doma, bi se jokal.

Tone (uporno). Kaj še!

Hrast. Bi se. Ker si rojen za gospodarja kakor jaz, v tuji zemlji bi pa moral biti hlapec.

Tone (strmi nekaj časa v očeta, povesi glavo). Ni sreča to za me, prej nesreča.

Hrast. Kaj nesreča! Vse ti je lahko še na srečo. Le pameti je treba. Lepo ubogaj in se oženi.

Tone. Ženitve se vendar ne branim. A volim naj sam.

Hrast. Pa voli! Voliti pa moreš in smeš — čuješ: smeš — samo bogato.

Tone. Norija! Imamo toliko, da nam ni treba ženiti denarja.

Hrast (se hripavo nasmeji). Imamo! — Imamo? (Molči nekaj časa. Vidi se mu, da se bori sam s seboj. Stopi proti Tonetu. Tiše, iztežka.) Kaj pa, Tone, če se zelo, zelo motiš?

Tone (pozorno dvigne glavo). Kako motim?

Hrast (z vidno težavo se mu izvija pripoznanje). Kaj pa, če nimamo? In če more le bogata ženitev rešiti dom?

Tone (molči ves uničen. Šele po dolgem odmoru). Da nimamo? — Oče, ali se šalite ali govorite resnico?

Hrast. Krvavo resnico. Za šale mi res ni. Pravkar me terja Marin, naj mu vrnem tistih deset tisoč goldinarjev, ki mi jih je posodil, ko sem kupoval vino za tistega hudičevega žida Rosencopfa, ki je moja najhujša nesreča. Pa nimam. In kje vzeti? To pa ni edini dolg.

Tone (bridko). Tako daleč smo prišli?

Hrast. Da, tako daleč. Edino bogata nevesta še podpre hišo, sicer se sramotno zruši.

Tone (srdito). Pa se naj!

Hrast (oponaša). Pa se naj! S kako lehkoto to reče, hudič. — Ti pa greš beračit, kaj?

Tone (sovražno). Vaše delo je to, vi ste krivi — vi zapravljivec.

Hrast (stopi tesno pred Toneta). Fant, kdo je gospodar v hiši, da mi to očitaš? Kdo ima govoriti in zapovedovati v naši hiši — v moji hiši?

Tone (molči, srdito meri očeta).

Hrast (stopi še tesneje k njemu). Odgovori: kdo? — No?

Tone (skloni glavo v onemoglem srdu; tiho, ubito). Vi, oče.

Hrast. Če jaz, boš vzela Tončko, ker je tako moja volja.

Tone (spet uporno). Prisiliti me morda morete, da postane moja žena pred oltarjem. Ne morete me pa, da bi bila moja žena v resnici.

Hrast (ga gleda nekaj časa vprašaje; buši nenadoma v oduren smeh). Bedak, to pride že samo.

Tone. Pri vas bi že — če bo pri meni — (Umolkne in se okrene proti durim, ker se iz veže zaslišijo glasovi.)

Hrast (prisluškuje). Tiho! — To je Strelčev glas. Fant, da boš zdaj pameten. Sicer se pomeniva čisto drugače!

Trinajsti prizor.

Strelec (vstopi s Tončko. Majhen, suh mož proti šestdesetim. Govori ostro, z visokim glasom). Dober dan vam Bog daj, dobri ljudje.

Hrast. Bog ga daj.

Strelec. Ker si tako prijazno vabil, pa sva prišla. Če ne motiva.

Hrast. Kaj boš motil! Škoda le, da vaju nismo videli, da prihajata. S Tonetom sva imela pravkar važne pogovore o gospodarstvu. Veliko je — pa skrbi tudi veliko.

Strelec (površno). Veliko... veliko... Imate že, to vem.

Hrast. Sile nam res ni in ne bo, če Bog da.

Strelec (nekako dvoumno, kakor da na nekoča meri). Dela bo pa tudi dovolj — kdor hoče delati.

Hrast. Dovolj, dovolj — seveda — tudi posli pomagajo.

Strelec (se ogleduje po sobi). Lepo — lepo... Sem kaj bi te torej dali, Tončka, kaj? Lep dom, kaj?

Tončka (molči).

Hrast. In tukaj bi bil naš Tone. Saj ga poznaš, kaj?

Tončka (molči, komaj da ga pogleda).

Tone (jo gleda mračno).

Hrast. Kako se ti zdi pri nas, Tončka?

Tončka (molči).

Strelec. Deklina je boječa. A bo že, bo. — Samo, kakor sem ti rekel, Hrast, mladima boš izročil.

Hrast. Saj se ne mudi tako silno. Bosta že še dobila.

Strelec. Nāk, tako pa ne, Hrast. Da bi moja hči šla za deklo — nāk, ne bo.

Hrast. Ne bodi no čuden. Saj vidiš, da ni gospodinje v hiši.

Strelec. Zato pa. Gospodinja naj bo Tončka. Zato jima boš izročil.

Hrast. Da si tako nezaupljiv, Strelec.

Strelec (se zvito smehlja). Dobro je, da je človek povsod previden. Ti si še korenjak, Hrast, da malo takih. Pa ti pride danes ali jutri muha, in se še oženiš.

Hrast. Ne nori, Jaka!

Strelec. Nič ne norim. So se že starejši od tebe in se še bodo. Kaj pa potem moja hčerka? Ali jo naj vzamem spet domov? Ali naj gre kam služiti — za deklo, za kravarico?

Hrast. Od vraga dedec si, Strelec.

Tilika (vstopi. Je za hip v mučni zadregi, ko se vsi ozrejo v njo. Se ojunači, pokima z glavo v pozdrav in gre molče v stransko izbico).

Hrast. Pa bi malo pogledali v zgornje sobe, kaj? — Tukaj je za vse ljudi, tudi za posle. Gori bo bolj tvoj dom, Tončka, he-he. — Ne boš kar tako navadna kmetica kakor vsaka druga v vasi — he-he.

Tone (se vznemirjen ozira proti stranski izbici, kamor je izginila Tilika. Si briše čelo, kakor da mu je zelo vroče).

Strelec. O, je vajena dela.

Hrast. Pa stopimo gor. Glažek vina in kos klobase vama tudi ne bo škodovalo.

Strelec. Nič bi ne bilo treba. A če je že pripravljeno, v božjem imenu. (Stopa naprej iz sobe, za njim Tončka, za njo Hrast, ki daje Tonetu z očmi znamenja.)

Tilika (odpre duri iz sosednje sobe, stopi na prag. Daje Tonetu, ki še stoji ob vratih, z roko znamenje, naj ostane).

Tone (postoji še za hip, kakor bi se boril sam s seboj, odkima z glavo, zapre duri za seboj).

Štirinajsti prizor.

Tilika (gre do sredine sobe; strmi kakor v sanjah proti durim; čez dalje časa vsa razburjena). Ta? — Ta? — Ne, nikoli! (Si zakriva z rokami lice, pa si jih spet pritiska na prsi, kakor bi hotela umiriti nemirno srce.) Ne! — Ne! (Se okrene, stopi k mizi, pograbi polno čašo, nalito za Toneta, in jo napol izprazni. Spet zastrmi proti durim. Potegne iz žepa robec, si briše čelo in si pahlja z njim hlad v lice. Stopi k oknu, ga odpre, da bi dobila več zraka. Odstopi od okna, izpije drugo polovico čaše, spet nalije. Sede,

se nasloni z laktmi ob mizo, si podpre glavo z rokami. Zdaj zdaj odmaje z glavo, kakor bi odganjala težke misli. Hipoma poltiho, bolešno zajoka. Čez nekaj časa plašno dvigne glavo, se ozre proti durim. Naglo vstane, si briše oči, poravnava lase. Stopi k oknu; še vedno si hiti brisati oči.)

Petnajsti prizor.

Lojze (bledikav, izpit fant, oblečen mestno, vstopi hlastno, ves razgret). Torej si vendar doma, Tilika?

Tilika (okrene komaj za spoznanje glavo proti njemu). Pa je to tako čudno?

Lojze. Kaj pa si zbežala od Veseliča?

Tilika. Ker mi je bilo že vse skupaj zoprno.

Lojze (pikro). Čudno. Pa ti prej veselje in ples nista bila nikoli zoprna.

Tilika. Pa sta mi zdaj.

Lojze. Saj pravim: čudno, prečudno.

Tilika. Jaz ne vidim v tem nič tako čudnega.

Lojze (bliže). Tilika, zdi se mi, da se me izogibaš?

Tilika (malomarno skomizgne z ramami). Kaj še! Zakaj neki?

Lojze. Jaz ne vem, bolje menda ti. In tudi to veš, da sem najbolj zaradi tebe prišel domov.

Tilika. Ne vem, če si storil pametno.

Lojze (pikro). Res, ljubezen in pamet — kdaj sta še bila skupaj?

Tilika. Morda govoriš resnico. Imaš večkušenj v tem nego jaz.

Lojze. Seveda govorim resnico kakor vedno. — Glej, Tilika, ljubim te.

Tilika. Sam Bog ve, kolikim si po svetu že govoril tako.

Lojze. Nobeni še tako resno kakor tebi, ker še nobene nisem tako ljubil.

Tilika (prevzetno). Kaj boš z menoj? Jaz sem dekla, ti dobiš gosposko.

Lojze. Maram jih! Tebe hočem. Moja boš, Tilika. (Jo hoče objeti.)

Tilika (se odmika). Bodi pameten, Lojze.

Lojze. Saj sem: najlepšo deklico sem si izvolil. (Še bolj sili v njo.)

Tilika. Bodi pameten. Če kdo pride!

Lojze. Naj! — Povej, čemu se braniš, zakaj se me ogibaš? Ali res prav nič ne čutiš za me?

Tilika (molči, strmi mračno predse).

Lojze. Povej, Tilika!

Tilika. Kaj naj povem?

Lojze. Ali ljubiš drugega? — Povej! — Govori!

Tilika (si zakriva z rokami oči). Ne morem — ne morem. Danes še ne. Že izveš vse.

Lojze (jo s silo, strastno objame). In vendar boš moja — moja! Ne izpustim te več. (Jo strastno poljublja. Tilika se le napol, slabo brani.)

Šestnajsti prizor.

Mica (odpre duri, obstoji kakor okamenela, zre Lojzeta in Tiliko, kakor bi gledala prikazni. Globoko skloni glavo, stopa drsaje kakor zelo utrujena proti peči. Kar pade na klop, srepo strmi predse).

Tilika (sune Lojzeta od sebe). To imaš zdaj! (Si hlastno, v veliki zadregi popravlja lase in bluzo.)

Lojze (zamahne lehkomišelnost, omalovažuje z roko). Ah res, gor k Brumnu še moram danes. V mesto se pelje jutri, nekaj mi bo nakupil. (Naglo odhaja. Pri durih se še vroče ozre na Tiliko.)

Tilika (pogleda na uro). Saj bo že kmalu večer. Opravljati bo treba. (Naglo odhaja.)

Sedemnajsti prizor.

Mica (dvigne glavo, strmi vsa zbegana in obupana za odhajajočima). Jezus, Jezus — ali tudi ta? — Tudi ta? Ti sveta Mati božja, kaj bo iz tega? (Si gladi z roko čez čelo, kakor bi hotela izbrisati težke misli, vse, kar je pravkar videla. Vstane, stopa proti mizi. Postaja, se ogleduje po sobi.) Sam greh v hiši, samo prokletstvo. (Sede k mizi, se spet ozira; zdrzne se.) Strah me je! — O, kako žalostno je pri nas, kako žalostno! (Si zakrije lice in polzadušeno, bolešno zaihti.)

Zavesa p o č a s i pada.

DRUGO DEJANJE.

Soba kakor v prvem dejanju.

Prvi prizor.

Tone (sedi na stružniku in struži ročaj za sekuro. Reže srdito, da skobljanci kar frče na obe strani. Čez čas preneha, skloni glavo proti glavi stola, razmišlja. Odmaje z glavo in se z vnemo spet loti dela.)

Tine (vrti mahalo. Vmes pogleduje napol radovedno, napol nevoljno Toneta. Zmajava nezadovoljno z glavo).

Mica (zelo osivela, prebira pri mizi fižol. Zdaj zdaj preneha, se v skrbeh ozira na Toneta. Vzdihne, se spet loti dela. Po daljšem molku bolešno). Moj Bog, veliki petek je zdaj ves teden pri nas, če ne še žalostneje. (Tone in Tine trdovratno molčita. Glasneje, nevoljno.) Tone, Tone, malo drugačen bi pa že mogel biti. Saj človek ne dobi več lepega pogleda od tebe, kaj šele prijazno besedo.

Tone (vrže razjarjen obročnjak in toporišče na tla, plane pokoncu, vzame s klina klobuk, si ga posadi po strani na glavo in gre, ne da bi kaj rekel ali koča pogledal, s težkimi, srditimi koraki iz sobe).

Drugi prizor.

Tine (se ustraši, ko trešči Tone stružec in držaj pod stol, pa požene mahalo tako naglo in nerodno, da se nit utrga. Ustavi mahalo, strmi za Tonetom. Čez čas zaničljivo zamahne za njim). Takšnile smo, pasja taca!

Mica (ostro). Tiho, frkolin! Kaj boš ti čez gospodarja!

Tine. Pa sem mu rekel kaj čez čast?

Mica. Pa misliš slabo o njem.

Tine. Mati nebeška, kako pa naj dobro, če je kakor pelin! Še tega bi rajši jedel nego gledam takšno sitnobo. (Napeljuje nit v uho, zavezuje konca.)

Mica. Tiho! Kaj pa ti razumeš o skrbeh odraslih?

Tine. Seveda nič. Vedno ista pesem. Kadarkoli se zgodi v hiši kaj narobe in kaj nerodnega, pa rečem besedico, koj slišim: »Molči, pastirček, ti tega ne razumeš.« Še pes sme lajati, kadar se mu zljubi, pastir mora lepo molčati, kakopa!

Mica. Kaj pa naj govoriš? Saj si še otrok.

Tine. Mogoče. Pa ne takšen, kakor se vam zdi. Na paši razmišljam o marsičem, kar vidim in slišim tu doma.

Mica. Preveč vidiš in slišiš, Tine. Ni dobro to.

Tine. Dobro ali ne dobro; misliti pa vendar smem, kaj?

Mica. Preveč ni dobro. In o rečeh, ki jih ne razumeš, še posebno ne. Časih se mi zdiš prav kakor odrasel človek. Ni vse v redu to pri tvojih letih.

Tine. Je res križ in nevolja pri nas. Če piskam, ni prav — preveč otročji sem. Če razmišljam, ni prav — preodrasel sem. Takšen pa s svojimi štirinajstimi leti še ne smem biti.

Mica. Še prezgodaj boš star.

Tine. V takšni službi že, kjer človek nikoli nikomur ne ustreže. Težko je pri nas, težko.

Mica (prikimava). Pa kako težko! — A kaj boš to! Rajši bi mi šel pomagat prebirat.

Tine. Ko pa moram navijati. Takšno gospodarstvo je pri nas, da delamo šele v jeseni, kar bi naj bili opravili že prejšnjo zimo.

Mica. Ko pa je dela vedno čez glavo, saj vidiš. — A jaz — prebiram in prebiram, a ničesar ne naredim. Ne vidim, pa ne vidim. (Si briše oči.)

Tine. Kaj, fižola ne vidite? Ko bi bila cizra, ne bi rekel. A fižol! Bog pomagaj!

Mica. Če boš ti kdaj v letih kakor jaz, ga najbrž tudi ne boš videl. In tako mračno je. Popolna jesen in vedno deževno vreme. (Gleda skoz okno.)

Tine. Pa pustite, babica. Preberemo že mi drugi popoldne ali zvečer.

Mica. Za eno juho že bo. Drugo pa preberite vi mladi, ki vidite. (Zgrne prebrani fižol v belo skledico, ki stoji na mizi, neprebranega pa v slamnjačico, ki je stala na stolu ob mizi. Dene skledico na fižol v slamnjači in nese oboje počasi iz sobe.) Le pridno navijaj, Tine. Potem ženeš na pašo.

Tine. Saj vidite, da pridno.

Tretji prizor.

Tine (se ozira za starko, pa se mu spet utrga nit. Nevoljen). Kakor pajčevina se trga. Je brž vse za nič pri nas. (Napeljuje, veže konce. Žene potem mahalo mirneje, enakomerno. Zraven si poltiho požvižgava.)

Tončka (počasi vstopi. Previdno nese v vsaki roki latvico mleka v stransko sobo).

Tine (zre tiho, zamišljeno za njo. Ko se vrne, poltiho zakašlja. Ko stopa proti durim, zakašlja glasneje. Ko že prijema za kljuko, ne da bi ga bila ogovorila, zakliče precej boječe). Mati!

Tončka (pogleda, kakor da ga je opazila šele sedaj). Kaj hočeš, Tine?

Tine (v zadregi). Mati, nekaj imam — nekaj lepega.

Tončka. Kaj pa?

Tine. Pa ne vem, če se mi ne boste smejali.

Tončka. Zakaj pa?

Tine. Tako. (Pomolči, se ojunači, ustavi mahalo.) Glejte, mati, tale križec imam. (Potegne izza telovnika lepo rezljano razpelce.) Stari kumek Petrenov Peter, ki skupaj paseva, tisti, veste, ki so delali poprej bogce in svetnike, so ga naredili.

Tončka. Tebi?

Tine. Ne. A sem jih tako dolgo prosil, da so mi ga dali. In saj zavračam jaz njihove krave. Pravzaprav pasem jaz obema.

Tončka (je pristopila, se nekoliko sklonila, ogleduje križec). Je res lep.

Tine (se razveseli). Ali vam je res po volji, mati?

Tončka. Kajpada!

Tine. Glejte, mati, mislil sem tako — (v zadregi umolkne).

Tončka (se trudno nasmehlja). Kako pa, Tine? Le povej!

Tine. Če bi ga hoteli vzeti vi, mati.

Tončka. Jaz? Zakaj bi ga pa dal ravno meni?

Tine (tiše). Ker se mi smilite.

Tončka (se vzravna, kakor da jo je v prsi sunil). Smilim?

Tine (živeje, nedolžno). Da, ker ste vedno žalostni.

Tončka (naglo). Saj ti tega ne veš.

Tine (živo). Vem, vem. Še včeraj sem vas videl, kako ste v hlevu jokali

Tončka. Ti, Tine?

Tine. Seveda jaz. Pa niste vedeli, da sem v hlevu. In to me žalosti. Takō se mi smilite. (Tončka si zakrije oči, kakor bi jo bilo sram pred pastirjem.) Zato bi vam rad dal križec. (žalosten.) Drugega vam res nimam nič dati, siromak sem.

Tončka (se z vso silo bori z jokom). Vzajem ga, če ne boš nikomur pravil, da si me videl jokati.

Tine (ji zre odkrito v oči, toplo). Ne bom, res ne bom, mati.

Tončka (vzame razpelo). Bog ti plačaj, Tine. (Proti durim grede si skrivaj briše solze.)

Tine (zre za njo, sočutno). Pa ne bodete več jokali, mati?

Tončka (med durmi). Le miren bodi, Tine. Bo že vse dobro, upam.

Četrty prizor.

Tine (zre dolgo časa zamišljeno, nepremično proti vratom. Potem zažene spet mahalo. Zdaj zdaj preneha, ogleduje vitelj, ga popravlja na šibici).

Mica (vstopi počasi in trudno). Obleci si večjo suknjo. Tine, pa ženeš na pašo.

Tine (pogleda na uro na steni). Ali bo že čas?

Mica. Vsak čas začne morda iti. Če bi preveč lilo, pa priženeš kmalu domov.

Tine. Tako pa že, tako. (Postavi mahalo v kot za duri, odide v stransko sobo.)

Mica (stopa počasi proti mizi, zre nekaj hipov skoz okno). Že prši. (Odpne miznico, odreže kos kruha.)

Tine (priđe iz sobice v dolgi, že precej pokrpani suknji. Rokave ima zavihane, ker je nosil poprej suknjo odrasel človek. Čez ramo ima obešeno torbico.) Tako, pripravljen sem.

Mica. Tu imaš južino.

Tine (vzame kruh, ga spravlja v torbico). Bog plačaj, babica. Če bo pa hudo lilo, priženem kar domov, kaj ne?

Mica. Le priženi. Poškropi se z žegnano vodo.

Tine. Že prav. Saj se bom. (Stopi na prste, da doseže škropilnik. Poškropi se. Odhaja. Spotoma si popravlja suknjo, ki mu stoji zelo nerodno.)

Peti prizor.

Mica (stopa k mahalu v kotu. Ga ogleduje, otipava, ker slabo vidi, niti in vitelj z roko. Postavi mahalo h klopi ob peči. Sede na klop, zažene mahalo.)

Tončka (prinese par moških srajc in jih obesi na peč).

Mica. Zunaj že rosi, kaj ne? Pa si jih prinesla v hišo?

Tončka. Rosi. Se itak nič ne sušijo zunaj — vse je v megli.

Mica (vzdihne). Je pač jesen. Sama megla, samo deževje.

Tončka. Nikamor se ne vidi iz te doline. Utonil bi človek v ti megli.

Mica. Res, nikamor se ne vidi v teh jesenskih meglah. Ti si na hribu doma, tam je prijetneje, vem. In prost razgled bi rada imela proti domu, kaj?

Tončka. Kako ne? Moj dom — (Povesi glavo, umolkne, kakor ne bi upala vsega povedati.)

Mica. Toži se ti po njem, kaj ne, Tončka?

Tončka. Kaj naj govorim? Zdaj itak nič ne pomaža.

Mica. Ne pomaža, ne pomaža. A vsaj srce bi si olajšala.

Tončka. Pusto je, venomer vzdihovati in tožiti.

Mica. Tudi treba ni. Itak vidim, kako trpiš.

Tončka (se ozira po sobi). Šest tednov sem že v hiši, pa se mi zdi tuja, kakor se mi ni brž še nobena, ko sem stopila prvič v njo.

Mica. In morda ti ostane tuja vse življenje, sirota, ti.

Tončka (si zakriva lice). Moj sveti Bog, kakšno pa bo potem to življenje.

Mica. Takšno pač, kakršno je bilo življenje prejšnje gospodinje: žalost in trpljenje.

Tončka (hlastno). Slišala sem že večkrat, kako je ubožica trpela. Povejte, babica, kako je s to stvarjo.

Mica. Trpela, trpela. Od poroke do smrti.

Tončka. Pa je bila vendar dobra žena, pravijo. Ne?

Mica. Dobra, kajpada, dobra kakor maslo. A kaj pomaža to, če pa mož ni dober.

Tončka (molči nekaj časa, premišljuje; nemirna, v zadregi). Ali je prišla tudi ta v hišo brez ljubezni, proti svoji volji?

Mica (utrujeno, bolestno). Kaj pa vprašajo pri nas ob možitvi po ljubezni? Na grunt možijo in ženijo, na veliko, lepo hišo, na denar, ne na ljubezen.

Tončka (žalostno prikimava). Res, babica, res.

Mica. To norenje naših ljudi po bogastvu! (Pomenljivo pogleda Tončko.) Časih pa so le dolgovi namesto bogastva.

Tončka (kakor da se je hipoma česa domislila, skrivnostno). Babica, vi morate vedeti, kako je bilo. Povejte, ali res, da so oče mater ubili? Ljudje govorijo tako.

Mica (zamišljeno). Pa nič posebno ne lažejo.

Tončka (se vznemirja). Torej vendarle resnica! In res zaradi dekle?

Mica. Čemu ti naj prikrivam, ko si zdaj ti na njenem mestu? Resnica je, le prežalostna resnica. Nikoli ni bila nobena dekla varna pred njim.

Tončka. Jezus božji!

Mica. Dolgo je trpela ubožica brez tožbe, molčala k vsem njegovim grehom. Videli pa smo vsi, kako trpi,

kako hira ob vsem strašnem, kar se je godilo v hiši. A ko ga je nekoč zalotila tu v sobi, ko je deklo ravno objemal in mečkal, mu je v lice pljunila.

Tončka (stiska pesti, razjarjena in razburjena). Prav je storila.

Mica. Strašen gnus in srd sta se morala nabrati tekom let v mehkem njenem srcu, da ni mogla več prenašati vse te grdobe.

Tončka (poslušna s široko odprtimi očmi). In potem je —

Mica. Kakor zbesnela zver je planil s pestmi na njo. Lojza pa je bila od vsega trpljenja itak že slabotna in betežna — po nekaj udarcih se ji je vlila kri ... Dva dni navrh je bila mrtva.

Tončka (vsa drhti od razburjenja). In Anica je bila priča poboja?

Mica. Priča. Od tedaj boleha.

Tončka. Ne čudim se ji.

Mica. V zadnjih časih se v resnici bojim za njo. Vsa izgubljena je, kakor mesečna hodi okoli. Da včeraj in danes leži, jo bo morebiti umirilo.

Tončka. Morebiti pa gre z njo le na slabše. Zdravnika bi bilo treba poklicati. A kaj, ko imajo pri nas za vse drugo skrb, za ljudi, za človeško življenje ne ... Duši me v ti hiši, vsak dan me duši huje.

Mica. Vse, vse, ne samo tebe.

Tončka. Sama samota — sama žalost — samo trpljenje.

Mica. Križ je, križ. Tudi s Tonetom. Saj skoro besede ni dobiti iz nje. S teboj morda govori — vsaj na samem?

Tončka. Kako na samem? Saj sama nikoli skupaj nisva.

Mica (se zavzeto vzravna; strmi v Tončko vsa začudena). Kako? — Vsaj — ponoči —

Tončka (se bridko nasmeji). Kako ponoči? Saj nikoli — (vidi se ji, kako jo je sram) nikoli ne spi v sobi z menoj.

Mica. Kje pa, za svetega Boga?

Tončka. Kaj vem jaz!

Mica (sklepa roke). Jezus, Jezus, kaj se godi pri nas? Ali spet greh — spet greh? (Se plašno ozira po sobi.) Ali je ta hiša res prekleta — vsa prekleta? (Bolno vzdihuje.)

Šesti prizor.

Anica (bosa, v spodnji obleki, kakor je vstala iz postelje, odpre počasi duri, vstopi s škafom tople vode, da sopara v gosti megli puhti iz škafa. Čez roko ji visi velika capa hodnega platna. Stopa kakor v sanjah do srede sobe, kjer postavi škaf na tla. Ogleduje nekaj časa pazno in plašno tla. Naenkrat si zakrije oči, odstopi za korak. Čez čas iznova pristopi k škafu, se skloni, strmi v tla. Poltiho). Kri! — Sama kri! Prav kakor sem jo vso noč videla v sanjah. (Poklekne, namoči capo v vodo, drgne naglo in močno tla. Mica in Tončka jo zavzeti gledata.)

Tončka (poltiho). Sveta Mati božja, kaj ji pa je?

Mica (istotako poltiho). Pst! Pusti jo, naj zribe. Morebiti bo potem mirnejša. (Prime Tončko za roko, jo potegne v kot za pečjo, od koder napeto opazujeta Anico.)

Anica (čez čas preneha, se vzravna na kolenih, strmi obupano v tla). Vse zastonj! Čim bolj izpiram, tem več krvi. (Si zakrije oči.) Strašno je to. Kamor stopim, me

preganja, kamor pogledam, jo vidim. (Zastrmi spet v tla.) A naposled se vendar mora dati izprati in izbrisati. (Se spet skloni, drgne še bolj odločno in krepko.)

Sedmi prizor.

Hrast (vstopi. Nekoliko moker; klobuk sname že med durmi in ga zavijti v vežo, da otrese vodo. Šele potem opazi Anico. Postoji ob durih in jo nekaj časa začuden gleda. Potem zapovedujoče). Pa ste znorele? Zunaj je vse vlažno in mokro, pa bodo norice še tukaj vse zmočile. Nehaj zdaj, deklina! In kakšna si! Skoro nič oblečena! Saj se prehladiš —

Anica (plane pokoncu kakor neprijetno iz sanj zbujena. Zastrmi v očeta, capa ji zdrkne iz rok). Vi ste? — Vi kričite? — Vi me motite, ko izpiram materino kri? Vi, ki ste jo prelili — vi morilec! (Plane s stisnjenimi pestmi proti njemu.)

Hrast (se nehote umika, sega po kljuki). Zblaznela je.

Mica. Ali Anica! (Pohiti izza peči. Tončka za njo.)

Hrast. Nori ... V posteljo jo spravita. Treba bo poslati po doktorja, sicer se zgodi res še kaka nesreča. Vrag je z ženskami. (Nevoljen odhaja.)

Anica (bridko zajoka, se nasloni ob Mico).

Mica (jo skrbeče in ljubeče podpira). Glej, Anica, bolna si. Pojdiva, spravim te v posteljo. — Tončka, zanesi škaf v kuhinjo in malo pobriši tla.

Osmi prizor.

Tončka (odnese škaf za odhajajočima. Duri ostanejo odprte. Čez čas se vrne s suho capo in briše tla. Med tem vstopi, nemirno se oziraje naokrog, s precejšnjo korpico na roki)

Zefa (suhega, ptičjege obraza; oči so blodne, vedno preže na vse strani. Govori s sladkim, visokim glasom. Star, pokvarjen dežnik postavi za duri). Dober dan, Tončica, dober dan.

Tončka (se začudeno ozre). Bog ga daj. A vi ste Zefa!

Zefa. Jaz, jaz ... A ti, Tončica, ali si za deklo pri Hrastovih, da ribaš?

Tončka. Je ravno nanoslo tako, moram malo obrisati.

Zefa. Nanese časih tako, nanese — hi-hi.

Tončka (se ji vidi, da ji je obisk neprijeten). Odkod in kam pa vi, Zefa?

Zefa. Tako po svetu, za ljubim kruhekom. Saj veš, kako se mi godi. (Zavija oči.) Revni smo, revni, ljubi Bog in sveta Devica.

Tončka. Malo počakajte, da obrišem, pa vam že prinesem kako malenkost.

Zefa. Če bi malo zabele, Tončica, zabele. To siromašen človek najtežje dobi.

Tončka. Pa vam je dam nekoliko.

Zefa (se pozorno ozre proti durim; tiše, tajinstveno). A da ne boš mislila, da čisto zastonj, imam tudi jaz za tebe nekaj — hi-hi — nekaj lepega. (Izveče iz korpice umazano ruto, jo dolgo odvijva, naposled se prikaže iz nje pismo.) To-le, glej!

Tončka (gleda zdaj pismo, zdaj Zefa, a ne iztegne roke). Od koga pa je?

Zefa. Od koga neki, hi-hi? Od Mundovega Janeza.

Tončka (se zdrzne). Kaj pa hoče?

Zefa. Kaj pa jaz vem, hi-hi. Dal mi ga je in rekel: »Nesi, Zefa, to-le pisanje Tončki k Hrastovim. Ti si poštena ženska, edino tebi zaupam. A pazi, da te ne zaloti Tone ali stari Hrast.« Prav do pičice tako mi je rekel.

Tončka (vznemirjena, seže naglo po pismu). Daj sem. Kaj le hoče?

Zefa. To bo pač v pismu.

Tončka (bere, se prime za srce, potem za glavo). Jezus, Jezus!

Zefa (pristopi čisto k njej, radovedno zija v list). Kaj pa je?

Tončka (naglo zlaža pismo). Nič, nič.

Zefa. Veš, Tončica, Janez se mi res smili.

Tončka (kakor da ni razumela). Kaj pravite?

Zefa. Da se mi Janez smili — hi-hi.

Tončka. Smili? — Ah!

Zefa. Ne vem, Tončica, če si storila prav, da nisi njega vzela. Res, bogat ni; samo hišico in dve, tri njive imata z materjo. A je fant, da je kaj.

Tončka. Bodite tiho! (A vidi se ji, da vendar rada posluša.)

Zefa (mogočno). Ali se more kaj reči čez njega, kaj?

Tončka. Saj tega ne pravim.

Zefa. Rad te je pa imel desetkrat huje nego ta Hrastov — hi-hi. (Se plašno ozre proti durim, kakor da se je spomnila, da bi jo mogel kdo slišati.)

Tončka. Kaj vem jaz, ali me je ali ne. Kaj bi govorili o tem.

Zefa. Seveda, seveda, tvoj oče siromaka ne mara v hišo. A kdo ve, nazadnje bi morda le privolil. Potrpeti je treba.

Tončka. Pustiva te prazne marnje.

Zefa (trdovratno). In oče tudi ne bo večno. Življenje kakor v paradizu bi imela z Janezom gori pri Strelčevih, hi-hi.

Tončka (si zakrije oči).

Zefa. In bolj zvest bi ti Janez tudi bil nego ta Hrastov, hi-hi.

Tončka (se zdrzne, ostro). Kaj blebetaš! Ne obrekuj!

Zefa. Bog ne zadeni. Da si taka! Kaj bom obrekovala! Pa povej sama, ali je to prav in pošteno, če kar kmalu po poroki pleše v krčmah z drugimi, tebe pa pušča samo doma?

Tončka (prestrašeno). Kdaj? S kom?

Zefa. Še snoči. Pri Zimiču gori pri cerkvi.

Tončka. No, nedelja je bila, čas je imel. Če je bil malo dobre volje, kaj potem? Briga koga!

Zefa. Malo dobre volje — hi-hi. Pa je zadnje čase dostikrat dobre volje, prav židane volje. Vašo deklo, tisto Tilasto, ti goni po krčmah, da je veselje. Potem pa pozno ponoči domov... mladi ljudje skupaj... hi-hi.

Tončka. Lažete, Zefa.

Zefa. Poštena ženska sem! Kaj bi tudi naj lažala, ko pa ve že vsa fara.

Tončka. Saj ni res.

Zefa. Seveda, ti nikamor ne prideš, in nihče ti ne pove resnice. A jaz ti jo povem, ker se mi smiliš.

Tončka. Ni treba.

Zefa. Treba, treba, draga moja, da ne bo greha več in več. A da ne poveš, od koga si izvedela. Posebno očetu Hrastu in Tonetu ne. So vsi enaki, ti Hrasti, stari in mladi: divjaki, živali. Še življenja človek ni

varen pred njimi. (Se plašno ozira proti durim.) Le ker te rada imam, sem ti povedala.

Tončka (trpeče). Saj vse skupaj ni nič res.

Zefa. No, pa ni. Kaj pa zadnjič, ko sta kosila in sušila deteljo gori v Kotu? So ju tudi videli — v šumi zraven njive. — No, ne bom pravila, kako in kaj — poštena ženska sem.

Tončka. Kdo ju je videl? Ali vi?

Zefa (se ustraši). Jaz? ... Ne! ... O, jaz ne... Onegova, ona — Repova Barba.

Tončka (obupno). Saj vsi skupaj lažete. Nemir hočete spraviti v hišo. Ne privoščite mi, da sem prišla k Hrastovim... Pokličem Toneta, pred njim povejte! (Hoče k durim.)

Zefa (ji preplašena zastopi pot). Ali — ali — pa si znorela? Ali ne poznaš divjaka, živali? Da me ubije.

Tončka. Kaj pa kvasiš in kvantaš take o njem. Pokličem ga. (Hoče spet k durim.)

Zefa (zmagovalno, strupeno). Pokliči, le pokliči! Pa mu tudi jaz povem o tistemle — tistemle pisemčku... hi-hi.

Tončka (razjarjena). Prav vam pravijo: hudičeva mati.

Zefa. Kaj se le jeziš, ko ti pa škodi!

Tončka. Kaj pa ste prišli sem zgago delat? Ali vas je kdo klical?

Zefa. No, saj čez Toneta ne rečem besede, če te tako bode. Morda je on prav dober. A ta deklina — ta ti je ptičica... ptičica, ti pravim... hi-hi. Prava psica.

Tončka. Pfuj vas bodi! Kaj pa vam je storila, da tako govorite o njej?

Zefa. Meni nič, meni... hi-hi. Če le tebi ni.

Tončka. Ne maram več poslušati takih reči. Bolje je, če greste.

Zefa (sladko). A zabela, Tončica, zabela... Obečala si mi. In pisemce sem prinesla.

Tončka. Počakajte malo, takoj prinesem. Sedite tja na klop. A da ne pravite teh reči po svetu.

Zefa (sede). Kaj bom pravila, za ljubega Boga! Ali sem mar takšna, obrekljivka in opravljavka? Samo tebi sem, Tončica, ker te rada imam.

Tončka (odklanjajoče). Že prav.

Devetí prizor.

Zefa (prisluškuje z naprej nagnjenim telesom, kako Tončka odhaja. Ko ne sliši več korakov, plane pokoncu, hiti po prstih k mizi, hlastno, a tiho odpre miznico, vzame iz nje pol hleba in nož, naglo odreže veliko zažozdo, previdno zapre miznico, hiti nazaj k peči, skrije kruh pod umazane robce na dnu korpice. Sede, potegne iz žepa debel molek, začne poltiho moliti in vzdihovati. Čez čas se vrne)

Tončka (prinese v papir zavit precejšen kos zabele). Tukaj bo.

Zefa. Bog ti povrni, tisočkrat ti Bog povrni, Tončica. Sem med tem pomolila, naj bi vam ljubi Bogec dal srečo v hiši in pri živini, posebno tebi, Tončica, tebi. Vem, da si je potrebna. (Je spravila zabelo v korpico.) Zdaj bom pa morala kar hiteti, dolgo sem se zamudila. Pa zbogom, Tončica, zbogom! In nič ne zameri. (Vzame dežnik, od katerega se je natekla precejšnja mlaka. Izgine naglo in potuhnjeno iz sobe.)

Tončka (hladno). Zbogom.

Deseti prizor.

Tončka (stopa proti mizi, izvleče iz žepa pismo, se vsa zaglobi vanj).

Tone (vstopi naglo, razburjen. Vidi se mu, da je nekoliko vinjen).

Tončka (se hlastno okrene, skrije pismo za obleko).

Tone (mrko gleda nekaj časa Tončko). Kaj pa imaš? Kaj pa skrivaš?

Tončka. Nič. — O čudež božji, da se ti je danes enkrat zljubilo, govoriti z menoj.

Tone. Se mi je pač zljubilo. In rad bi vedel, kaj tako skrivaš.

Tončka (kljubovalno). Nič. Sicer pa nisem otrok, da bi te morala vprašati, če smem —

Tone (vzkipi). Pa moja žena si!

Tončka. Čudno, da si se prav danes tega domislil.

Tone. Domislil, ker se mi je tako zljubilo.

Tončka. To, to je čudno. Saj se ti sicer skoro nikoli ne zljubi, da bi me videl v hiši, še manj, da bi z menoj govoril.

Tone. Kaj vraga pa naj govorim? Ali naj čenčam kakor kaka stara baba? Ali ti naj pravim kake zaljubljene storijce? Hrasti pač nismo iz takega lesa.

Tončka (bridko). Ne vem, če ne.

Tone (pozoren). Kaj golčiš?

Tončka. Še dekli se da dobra beseda. Pri nas časih brž še zelo ljubeznive.

Tone (še bolj pozoren). Kaj hočeš reči s tem?

Tončka. Kar sem pač rekla.

Tone. Ti — varuj se! Pikaš kakor osa. Ne poznaš še brž Hrastov.

Tončka. Srečna bi bila, če jih ne bi, če jih nikoli videla ne bi.

Tone. Ha-ha — le dajaj nas! Jezik za to imaš.

Tončka. Zdaj jih poznam dovolj. Na žalost le od slabe strani.

Tone (zasmehljivo). Od kakšne slabe? Le daj, povej. Izlij svoj žolč.

Tončka. Ne vem, ali je to posebno dobra in lepa stran, če se vlačijo ponoči z deklami po plesih.

Tone. Ha-ha, torej že veš? Dobro špione imaš.

Tončka (bridko). Dovolj je takih dobrih ljudi, ki prinesejo človeku toplo, kar mu najhujše rani srce.

Tone. Najbrže ti je to norčijo kdo pisal. Tega človeka pa hočem poznati. Kaži pismo!

Tončka. Ne.

Tone. Boš! (Stopi odločno k njej. Tončka se umika proti mizi. Tam nikamor več ne more. Tone jo zgrabi za roko. Borita se.)

Tončka. Pusti me!

Tone. Sem daš! (Ji iztrga pismo iz žepa.)

Tončka. Pa beri, le beri! Veselega ne boš nič bral.

Tone. Tvojo sramoto morda.

Tončka. Svojo lastno. In sramoto vaše hiše.

Tone (bere, postaja nemirnejši in nemirnejši). O tristo hudičev — stari se spet ženi!

Tončka. Da, da, oče se ženijo. Včeraj so jih prvič oklicali.

Tone. Osel stari!

Tončka. Le zmerjaj. V ti hiši ste tega pač vajeni. (Tone bere dalje.) Prej bi jim bila zamerila tudi jaz. Zdaj pravim: Naj se le ženijo. In naj zapišejo vse ženi. Da

bosta ti in tvoj oče ogoljufana. Saj si ženi le denar, ne mene.

Tone (srdito zmečka pismo). Tisti Mundov Janez piše to — tvoj Janez?

Tončka. Zakaj moj?

Tone. Tudi ponoči lazi tod okrog.

Tončka. Mi ni znano, kakor ne more vedeti on, da spim sama. A čudno je, da veš ti to tako natanko. Ali laziš tudi ti okoli? Doma te ni nobeno noč.

Tone. Kaj očitaš? Sebi očitaj tega Janeza, ki ti pošilja tako ljubezniva pisma — ženi drugega.

Tončka. Ali sem tvoja žena? Saj si ženi denar, ne mene.

Tone. K vragu ti in tvoj denar!

Tončka (vsa razjarjena). Šele to pismo mi je odprlo oči. Malone na bobnu so že bili ti bogati, napuhjeni Hrastovi — pa se jim je zahotelo Strelčevega denarja, ki bi jih naj rešil. A oče so vam naredili križ čez te gnusne račune.

Tone. Pa naj vzame stari tudi tebe nazaj.

Tončka. Ne veš, če ne pojdem.

Tone. In potem k Janezu, kaj?

Tončka (srdito). Pusti tega Janeza, tega boječega fanta. Jaz pravim le — in Strelčeva hiša ne laže: poštena sem prišla v hišo. Nesreča le, da v takšno hišo. Ah, gnusi se mi tukaj. Samo zaradi denarja so me spravili sem, v nesrečo — kako gnusno! (Se stresa od gnusa.)

Tone. Naj bo preklet ta denar, ki me je zavezal za vse življenje.

Tončka. Z večjo pravico bi smela reči jaz: Naj bo preklet! In prekleti tisti, ki so se ga polakomnili in so me zaradi nje spravili v nesrečo in v trpljenje.

Tone (strga pismo in ji vrže kosce pred noge). To imaš. Le odpiši mu. In srčne pozdrave mu pošlji, kakor on tebi. In če hočeš, še poljube. Sovražim vas vse. (Odhaja.)

Tončka. Huje ne, kakor jaz vas. (Strmi nekaj časa na raztrgane kosce, se skloni, jih pobira.)

Enajsti prizor.

Hrast (vstopi, otrese mokroto s sebe, gleda nekaj hipov Tončko). Kaj pa pobiraš?

Tončka. Neke papirje — smeti.

Hrast. Pa poberi in vrzi v ogenj.

Tončka. Bom. (Naglo pobere, odide z njimi.)

Dvanajsti prizor.

Hrast (stopi k lavi, si nalije kozarček žganja. Roka mu trepeti, ko naliva in ko nese k ustom, da se pijača razliva. Izpije na duško. Še nalije in izpije. Počasi vstopi)

Malec (velik, zelo resen in počasen, oblečen ubožno, a snažno; proti petdesetim letom. Si na pragu otresa vodo z obleke). Dober dan, gospod Hrast.

Hrast (se naglo okrene; vidi se mu, kako se je ustrašil; prijazno.) Bog ga daj! O, Malec? Kaj pa tebe nosi v takem pustem vremenu po svetu?

Malec. Opravki. Pusti opravki.

Hrast. Ali ga boš požirek? Hladno je zunaj.

Malec. Hvala. Ne bom.

Hrast. Pa sedi!

Malec. Hvala, bom. (Pristopi k mizi, sede na sprednji strani, postrani obrnjen proti Hrastu.)

Hrast (počasi zapre lavo; vznemirjen; roke se mu tresejo, da komaj zaklene. Prisede za mizo ob krajši, stranski strani). Kaj pa prinašaš lepega, Malec?

Malec. Nič lepega, gospod Hrast. — Da ne bodeva dolgo govorila: Francka je snoči porodila.

Hrast (novica ga kar vrže s stola; se s silo premačuje, spet sede). Križ božji, kaj pa prideš meni to praviti? Babico bi bil poklical.

Malec (zelo počasi, ostro zroč Hrasta). Gospod Hrast, otrok mora imeti nekje očeta. Brez tega ni mogel priti na svet.

Hrast. Vprašaj deklino. Ta bo že vedela. Kaj pa naj jaz?

Malec. Sem jo vprašal, pošteno izprašal. Pa je rekla —

Hrast (se nagne čez mizo). Kaj je rekla?

Malec (počasi, s poudarkom, a potr in žalosten). Da ste oče vi, gospod Hrast.

Hrast (plane pokoncu). Ali je punca znorela?

Malec. Mislim, da ne.

Hrast. Tedaj si pa ti.

Malec. Mislim, da tudi ne.

Hrast. Tedaj pa laže.

Malec. Mislim, da tudi ne. Do sedaj nisem opazil, da bi mi bila kdaj lagala.

Hrast (sirovo). Hudič kosmati, seveda Hrast naj bi plačal! Ta bo najlaže, si misli. Pa bodi on oče pankrtu.

Malec. Ne verujem, da moja hči računi tako. Do sedaj nisem opazil, da bi bila takšna.

Hrast. Bo pač zdaj takšna.

Malec (si potegne z roko čez čelo, iztežka). Kakor je bila prej, res ni. Poštena je šla od doma.

Hrast. Pa bi jo bil doma obdržal. V kurnik jo zaprl.

Malec. Revni ljudje smo, hiša polna otrok. Nisem mogel več vseh rediti in oblačiti. Pa sem mislil: Sedemnajst let ji je, naj gre, naj kaj prisluži. Ker ni bilo druge primerne službe, sem jo dal k vam.

Hrast. Dobro se ji je godilo pri nas.

Malec (pomolči; žalosten). Dobro in ne dobro. — Gospod Hrast, pošteno sem vam jo dal in tako mlado še. Pa se vam ni smililo mlado človeško življenje?

Hrast. Meni? Kako meni, za hudiča!

Malec. Gospod Hrast, niste več mlad, nepremišljen fant. Premisliti bi bili morali.

Hrast (postaja ozlovoljen in zloben). Kaj neki, ha?

Malec. Pomisliti ne samo, da naredite deklino nesrečno za vse življenje, pomisliti tudi, kakšno sramoto nakopljete meni in moji hiši.

Hrast. Prava reč, tvoja hiša!

Malec (ob zasmehovanju bolj in bolj mračen). Mala je in uboga, res. A poštena je bila do zdaj, morda bolj poštena nego marsikatera mogočna in imenitna.

Hrast. Ne blebetaj neumnosti. Deklina je pač kakor vse — dedce je lovila, pa je naposled res nekaj vlovila.

Malec. Ne tako, gospod Hrast. Govoril sem z njo resno. Ne verjamem, da je lagala. Ne zagovarjam deklino. Grešila je, trpi za to in bo trpela. A sodim, da je povedala resnico.

Hrast. Kaj neki bi mogla povedati o meni? Sem res radoveden.

Malec. Vse, kakor je bilo. Pri tatvini ste jo dobili. Kazen je zaslužila za to, ostro kazen. A kakor ste jo kaznovali vi, gospod Hrast, to ni bilo pošteno ne pred Bogom, ne pred ljudmi.

Hrast (se nagne proti Malcu, se mu reži v obraz). Kako pa, prijatelj Malec?

Malec. Silo ste ji storili. Potem delali z njo kakor žival.

Hrast (grozeče). Ti, Malec, pomisli nekoliko, kaj govoriš.

Malec. Sem vse premislil, dobro premislil. Tako ste storili, gospod Hrast, tako grešili zoper mojega otroka in zoper mene... Vem, kriv sem tudi jaz: preoster sem bil z deco. Sicer bi vam bila morebiti prej zbežala, prej se vrnila domov, ne padla tako globoko, ne se dala tako —

Hrast (udari po mizi). Vse laž, sama laž. Lehko prisežem.

Malec (presenečen, zateglo). Tako? Prisežete lahko, gospod Hrast? Pri Bogu vsevidnem in vsevednem? Premislite, gospod Hrast.

Hrast. Kaj naj premišljujem? Lehko. Vsak hip. Stokrat če treba, hudič.

Malec (počasi, okorno vstane, odrine stol ob drugem koncu mize, da more v kot. Vzame razpelo s stene, ga postavi na mizo pred Hrasta; drži križ za podstavek). Tako. — Za mojega otroka gre. — Sem položite roko, gospod Hrast, na Križanega, in prisezite, če upate... A pomislite še!

Hrast. Res ne vem, kaj naj pomišljam. (Vstane. Položi roko na razpelo, a jo hlastno odmakne, kakor da ga je zazeblo. Pogleda Malca, se opogumi, položi roko spet na križ, Kristuscu na prsi.) Prisegam.

Malec. Da ste nedolžni pri tem grehu?

Hrast. Da sem nedolžen.

Malec (ga gleda dolgo časa z velikim strmenjem, s tiho grozo. Dolg molk. Potem s poltihim, stisnjenim glasom). Ali se res ne bojite Boga?

Hrast (hripavo). Kaj se ga naj bojim? Nič hudega mu nisem storil.

Malec (dvigne razpelo, ga pozorno ogleduje). Da ni Kristus pri priči zakrvavel iz vseh petih ran!

Hrast (nekako plašen). Ne budali!

Malec. Zakaj prisegli ste po krivem; po krivem bi najbrž tudi pri sodnji.

Hrast. Pojdi k vragu s svojimi pridigami.

Malec (mu zre naravnost v oči). Na sveti križ je priseгла namreč tudi deklina, da ste bili vi, edini vi, gospod Hrast. Da se je kak drugi moški nikoli ni doteknil.

Hrast. Je pač deklina po krivem priseгла.

Malec. Ne verjamem. (Pomolči, gleda zdaj razpelo, zdaj Hrasta). A kaj bo zdaj z njo? To mi povejte, gospod Hrast.

Hrast (srdit). Briga mene! Če je živiti ne moreš, — potok tam prek ob šumi je globok dovolj.

Malec (se vzravna, srdit). Ne, v vodo je ne bom gonil, gospod Hrast. Dokler še morejo te roke delati, bom skrbel za njo in za dete. — A vi, gospod Hrast, nikar ne kličite jeze božje iz nebes. Tudi vi imate otroke — ne veste še, kaj bo s temi.

Hrast. Ali me misliš še v moji hiši zmerjati? Pa te naj vendar vržem čez prag, nahujskam psa na te?

Malec (postavi križ na mizo). Ni treba, gospod Hrast, saj že sam grem. Ne jaz, ne deklina ne bova več iskala vaše milosti. Bo že naredil za naju on, ki ste ga s svojo krivo prisego udarili za uho kakor nekdanj rablji na

veliki petek. Njemu izročim svoje račune z vami. (Od-
haja.)

Hrast (se zasmije nenaravno). Ha-ha, bojim se teh računov!

Trinajsti prizor.

Hrast (strmi nekaj časa za odhajajočim, potem na križ. Si briše čelo in lase, ker ga obliva pot. Stopi k lavi, si nalije spet žganja; se trese, da pijača kaplja na vse strani. Izpije, še nalije. Stopa nazaj k mizi. Se zdrzne, ko zagleda križ in Križanega, ki gleda naravnost vanj. Prime križ, a spet naglo odtegne roko. Stoji nekaj časa pred mizo, strmeč v razpelo. Glava se mu poveša na prsi. Hipoma prime križ in ga zakrene, da je Kristus obrnjen od njega. Stopa spet k lavi, pije. Ko pride nazaj k mizi, prime križ odločno, stopa z njim v kot in ga položi na deščico. Že hoče odstopiti, kar se razpelo zažuga in se zvrne proti njemu. V zadnjem hipu ga še vlovi z rokami, da mu ne pade naravnost na glavo. Drhti od groze in razburjenja). O ti hudič ti! (Drži razpelo daleč od sebe.) Ti — ali me res že hočeš? (Prime ga z obema rokama ter ga postavi trdo in odločno na prečnico.) Tu stoj in se ne geni! (Hlastno odstopi, gre spet proti lavi. Spotoma se še nehote, s tajno grozo ozira v kot. Nalije, pije.)

Štirinajsti prizor.

Tone (naglo vstopi. Moker, a nič ne dvigne klobuka, da se mu voda cedi z njega, če nagne glavo. Ne reče nič, le mračno in sovražno gleda očeta, ki pravkar nataka drugi kozarček).

Hrast (se nerodno okrene proti njemu, ko ga je zaslišal vstopiti. Gleda ga nekaj časa, potem jezno, pijano). Kaj buliš v me? Ali me hočeš snesti?

Tone. O ne. Preveč se mi gnusite. Prišel sem le, da pljunem pred vas.

Hrast (grozeče). Ti, čehak!

Tone. Dà, — da pljunem pred vas. Ker vas zaničujem in sovražim, vi stari grešnik.

Hrast (se oprijemlje za glavo). Ali te vrag jaše?

Tone. Pravkar sem srečal na dvorišču Malca, pa je povedal tudi meni: spet en bratec več.

Hrast. Neumnost — laž! — Sicer pa — kaj bi brigalo to tebe?

Tone. Brigalo, brigalo! Zakaj naposled bom nosil vse vaše grehe jaz.

Hrast. Ne bodi smešen, fant. Kaj boš ti!

Tone. Da, jaz! Kakor že nosim posledice vašega pijančevanja in vaše zapravljenosti.

Hrast. Glej ga, kako neki? Kaj pa ti manjka?

Tone. Manjka? — Manjka nič. Imam le preveč. Ženo ste mi navesili, da delam z njo vred pokoro za vaše grehe.

Hrast. Budalo! Prej ali slej bi se vendar moral ženiti, ne?

Tone. A po prosti volji. Zdaj pa ste mi navesili kamen na noge, da nikamor ne morem, jarem mi dejali na vrat, da nikoli več ne bom mogel svobodno povzdigniti glave.

Hrast. Saj pravim: budalo, popolen norec! Če bi pa moral po svetu — s trebuhom za kruhom, delat ali beračit, bi lahko hodil, bi ponosno dvigal glavo — he?

Tone. Laže nego zdaj. Sicer pa pojdemo morda še navzlic ti že stokrat prekleti ženitvi po svetu kruha

prosit. (Zasmehljivo.) Oče Strelec se namreč v drugič — ženijo.

Hrast (stopi korak proti njemu, strmi prepaden vanj). Ne uganjaj takih neumnih šal.

Tone. Včeraj so ga pri Sv. Lenartu prvič oklicali.

Hrast. Ali vsi vragovi — pa ste se vsi zakleli zoper mene?

Tone (zasmehljivo). Kaj se bodo zakleli? Saj so vaši prijatelji.

Hrast. In tvoji ne manj. — A to je pač od tega, ker grdo ravnaš s Tončko. Ti si kriv.

Tone. Ali ste vi z materjo lepše, kaj? Kakšen zgled pa ste mi dali? Stokrat boljši še vendar sem nego vi. Jaz še žene nisem pretepal kakor vi rajno mater. Moril še manj.

Hrast. Jezik za zobmi, frkolin!

Tone (grozeče). Zatajajte se malo, sicer —

Hrast (se grabi za glavo). Jezus Kristus, tako bo šel ves dom.

Tone. Naj gre! Saj je itak sezidan na sami goljufiji. In ves je pomazan in oskrunjen z grehom.

Hrast. Naj gre! Naj gre! — Nič mu ni za dom. Tu se vidi, kakšen sin si.

Tone (zaničljivo). Dober sin dobrega očeta.

Hrast. Moj sin nisi. Vedno si bil potuhnjenec in podmuljenec.

Tone. Kakšen potuhnjenec?

Hrast. Niti pil nisi. Samo da bi mogel mene zaničevati.

Tone. Ha-ha, ali je čudno, ko sem videl vas tolikokrat tako pijanega, da niste vedeli, kje imate glavo in kje pete. Če mi to ne bi bilo pristudilo pitja, ne vem, kaj bi mi ga naj.

Hrast. To ga glej! Pa si ti sodnik očetov?

Tone (ledeno, sovražno). Le mirni bodite. Zdaj pijem tudi jaz.

Hrast (zavzet buli vanj). Tudi ti?

Tone. Pijem, iz jeze in obupa. Res, da še bolj na skrivnem. Ne vem pa, če ne porečejo ljudje kmalu: »Isti pijanec je kakor stari.«

Hrast (si seže v lase). Ha, kakor stari! Ker sem bil norec, da sem mu grunt izročil, sem že »stari«, ki ga je treba zaničevati.

Tone. In kdo ve, če ne bodo pljuvali kdaj moji otroci pred menoj, kakor pljunem jaz pred vas, prasec stari. (Pljune predenj.)

Hrast (stopi korak nazaj, plane spet naprej, stiska pesti, se davi od jeze). Ti... ti...

Tone. Da, pljunem, ker je vsa nesreča v naši hiši vaše delo in vas zato zaničujem in sovražim. Je mi časih, da bi vas pograbil za vrat in vas zadavil — v plačilo za vse hudo, kar ste ga storili materi, nam otrokom, naši hiši.

Hrast. Ali nisem jaz tvoj oče? — Oče! Slišiš?

Tone. Oče, da me je v dušo sram takega očeta. Oče, da bi ga bilo treba že davno vreči iz hiše, v hlev, na gnoj, ker je sramota in prekletstvo hiše.

Hrast. Ka-aj? — Ka-aj? — Ko-o-oga? — Ti — moj sin — pa to meni, meni? (Sili v Toneta.)

Tone (ga prime za roke, ga potiska proti peči, posili na klop). Tako! — Tukajle boste odslej sedeli, če ne bode te mirni in pokorni. Tukaj — s staro Mico in z berači.

Hrast. Ka-aj? Ka-aj? — Ja-az? — Pa ja-az — Hra-ast? Gospod Hrast mi pravijo tu doma in v mestu. Pa bi naj jaz —

Tone. Da, vi. Zdaj sem jaz gospodar. Hvalite Boga, če vas pustim tukaj. V listnjak, na gnoj bi vas trebalo vreči, saj smrdite od kupa svojih grehov.

Hrast. O ti hudič — ti satan v človeški podobi. (Napol jokaje.) Otrok — pa očeta tako... očeta!

Tone. Oče ste? — Gnusoba ste, pijanec, prešestnik in ubijalec. Saj je to moja največja nesreča, da imam tako svinjo očeta.

Hrast (hrope). Pa se ne bojiš Boga — ne bojiš strele z neba? Ti — ti...

Tone. Ne imenujte Boga — saj brž niti ne verujete v njega.

Hrast. In četrte božje zapovedi nič ne poznaš? Ti... ti...

Tone. Pa je ta samo za otroke, za starše ne? Kako ste jo pa izpolnjevali vi? Ali nas niste vseh pokvarili s svojim zgledom, s svojim gnusnim življenjem?

Hrast. Smrkolin, ti boš mene sodil in zmerjal? Pokažem ti. (Plane proti Tonetu.)

Tone (ga potisne nazaj na klop). Ne, tako se ne bo deva več. Tisti časi so minili

Hrast. Žival! Žival! — Bog te naj kaznuje. Strela z jasnege neba te naj udari!

Tone. Tudi to se mi gnusi, da zdaj javkate in cvilite kakor pes, če ga udariš, in kličete Boga, ki ste se sicer ubogo malo menili zanj. A če res je, vas bo še tepel za vaše grehe.

Hrast. In misliš, da tebe ne bo?

Tone. Morda tudi. Zlasti če ostanem v ti hiši, v tem zraku, polnem strupa, v tem peklu. Gnusi se mi tu, duši me. Odbežal bi najrajši na konec sveta. — O-o! (Se grabi za glavo, hiti iz sobe.)

Petnajsti prizor.

Hrast (s pijano-jokajočim glasom). Lastni sin — lastni sin — pa dvigne roko zoper očeta! (Grozi s pestjo za sinom.) O — o — preklet bodi! Preklet tu in v večnosti! (Gre k lavi, pije. Pa se venomer ozira v kot na križ. Stopa proti mizi, se postavi pred mizo, strmi v razpelo. Obrne se spet v stran, odmajava z glavo.) Ah, ne — ne — ne! (Stopa počasi, sključen proti peči, sede na klop, nasloni komolca ob kolena, glavo v roke; vzdihuje.) Lastni sin — lastni sin. — Pa mene — gospoda Hrasta!

Šestnajsti prizor.

Mica (počasi vstopi. Se ustavi sredi sobe, začudena opazuje Hrasta).

Hrast (venomer). O Bog, Bog — ali je to mogoče? Pa lastni sin! Moja kri in meso!

Mica. Kaj pa je?

Hrast. Lastni sin — pa mene — Hrasta — gospoda Hrasta!

Mica. Ali Tone? — Pa se je spuntal zoper tebe? Saj sem vedela in ti prerokovala, da se bo prej ali slej zgodilo. Da ti bodo kdaj zrastle čez glavo, strli tvojo moč.

Hrast. Pa lastni sin — moja kri! — Jaz norec, ki sem mu dal grunt! Zdaj pa imam! Takšna nehvaležnost! — Saj v nebo vpije. (Joka od jeze in pijanosti.)

Mica. Saj sem ti pravila: Želel boš še kdaj ljubezni, prosil za njo, pa je ne bo.

Hrast. O Bog — o Jezus — ali je to mogoče?

Mica. Prihaja pač tudi zate dan plačila — sodni dan.

Hrast (se razsrđi). Tukaj naj sedim, z deco, z berači in z Mico? Jaz — jaz — ki sem spravil hišo iz nič do bogastva, do imena, da mi pravijo povsod: Gospod Hrast... Jaz — jaz — v kotu — v zapečnjaku? — Rajši zažgem, vse zažgem... Na — na... motite se vsi skupaj. Nisem še tako star, ne še tako brez moči, take na koncu... ha-ha! (Vstane, se mogočno vzravna, boči prsi, iztega močne roke.)

Sedemnajsti prizor.

Lojze (vstopi, držeč Tiliko za roko. Oba vznemirjena in razgreta. Tilika gre nerada, da jo Lojze skoro s silo vleče za seboj).

Hrast (nekako pozabi na svojo nesrečo in jezo, ko zagleda prišleca. Trudi se, da bi stal mirno, vprašujoče gleda prišleca).

Lojze. Tako, tukaj so oče. Povej zdaj tukaj pred njimi, da si voljna.

Tilika (nekako potrta, brez volje). Saj pravim vedno: »Vseeno mi je.«

Hrast (se spet začuti očeta in gospodarja, mogočno). Kaj hočeta?

Lojze. Tiliko bom vzela.

Hrast (strmi vanj, kakor da ga ni razumel). Kam jo boš vzela?

Lojze. No, za ženo.

Hrast (odstopi, kakor da ga je nevidna sila vrgla nazaj; v hipu ga je minila vsa pijanost). Za — za ženo?

Lojze. Za ženo! Imava že vse zgovorjeno.

Hrast (lovi sapo, komaj govori). Zgovorjeno imata? Ali res — ti — ti, deklina?

Tilika (napol malomarno, napol obupno). Meni je vseeno. Storite z menoj, kar hočete.

Hrast (mračno, grozeče Lojzetu). Ne boš je vzela!

Lojze (istotako mračno, grozeče). Bom jo. Tudi proti vaši volji.

Hrast (stopi razjarjen proti Lojzetu, dvigne pest). Ne boš je, pravim.

Lojze. A jaz pravim: bom jo. Tudi proti volji vsega sveta. (Ovije Tiliki roko okoli pasu, jo privije k sebi.)

Mica (ki je do zdaj vsa prepadena gledala in poslušala, pristopi k Tiliki; resno in odločno). Tilika, ne boš ga vzela.

Tilika (se brani objema Lojzetovega, a brez prave volje in odločnosti). Vseeno mi je. Storite z menoj, kar vam drago.

Mica (dvigne roko, kakor bi hotela odvrniti veliko nevarnost). Ne boš ga — ne moreš ga — ne smeš ga, ker je — ker je — (lovi sapo)

Hrast (se naglo okrene k njej, besno). Molči, ženska!

Mica (glasneje) — ker je — tvoj — tvoj — brat!

Lojze (izpusti Tiliko, prestrašen odstopi).

Tilika (krikne kakor v srce zadeta). Jezus, Marija! (Se zruši na kolena.) Jaz pa bom mati, in oče je — Tone. (Bridko zajoka.)

Hrast (postoji za trenutek kakor okamenel, nato se v divjem navalu jeze z dvignjeno pestjo zažene proti njej, hropeč). Ti — ti — vlačuga!

Lojze (sune očeta v stran). Proč! Udarili boste samo enkrat — vi — vi dvajseteren prešestnik!

Hrast (obstoji z dvignjeno pestjo okamenel na mestu, strmi v Lojzeta kakor v prikazen. Šele polagoma se mu vrača zavest. Roka se mu prične tresti in se mu polagoma poveša.) Tudi ti — se dvigaš — proti meni? — Ali se res podira danes svet? (Hipoma se naglo obrne proti mizi, si zasenči z roko oči, kakor bi se mu bleščalo ali bi slabo videl, in strmi v križ v kotu.)

Mica (sklepa roke, se obrne tudi proti križu). Naš križani Jezus! — Sodni dan — pravi sodni dan!

Zavesa naglo pade.

TRETJE DEJANJE.

Soba kakor v prvih dveh dejanjih.

Prvi prizor.

Mica (sedi z naočniki za mizo tik okna, krpa staro krilo. Po daljšem molku.) Pogledaj, Tine, koliko je ura.

Tine (kleči na tleh pri peči in popravlja račilo, ki ga ima na klopi. Pogleda na uro). Sedem je pravkar minilo.

Mica. O ti moj Bog, sedem že minilo, pa še tako temno! Pa se danes res ne bo zdanilo? (Gleda skozi okno.) Seveda pri takem nalivu ni čudno. Pravi občni potop bo brž.

Tine. Dež pa res gre, kakor bi se nebo razčesnilo.

Mica (odloži delo, zapiči iglo v krilo). Kar neprijetno je človeku ob takem vremenu. Saj se nič ne vidi.

Tine. Prav pravite, babica: neprijetno. A šele ponoči, ponoči! Kako nemirna je bila živina to noč.

Mica. Ni čuda, ob takem viharju.

Tine. Viharji in nevihte so bile že večkrat, a takšnega nemira še v hlevu ni bilo nikoli. (Zamišljeno.) Ali so krave čutile, da jih danes ne bo več molzla Tilika?

Mica (vznemirjena, skoro nevoljno, kakor bi ji bil tak pogovor neprijeten; ostro). Kaj bi naj čutile! Pa jih bo Tončka, če ne Tilika. Je vseeno.

Tine. Mogoče vseeno.

Mica. Tiliki pa se bo, če Bog da, pri Tončkinem očetu bolje godilo nego pri nas.

Tine. Žal pa mi je Tilike vendarle, da je odšla. Res sva se dostikrat prepirala, pa sem jo le rad imel.

Mica (mehkeje). Ona pa tebe.

Tine (oveseljen). In vas tudi, babica.

Mica. A skrbi mi je delala, skrbi, ta nesrečni otrok. (Si briše solze.)

Tine. Pa vendar jokate za njo.

Mica. Ker so jo oče v takem vremenu pogнали iz hiše, na večer, na noč. (Bolj zase.) Ne pozabim jim tega. Ko bi bil gospodar doma, Tone, bi morda ne bila šla. A ta je odšel, menda gor k cerkvi, v krčmo. Šele ponoči nekda se je vrnil. (Razmišlja.) Sicer je pa prav, da je šla. Ne mogla bi biti več v hiši. Že zaradi Tončke ne. Preveč bi ta trpela... Čudno življenje je pri nas, čudno.

Tine. Da, da — čudno je pri nas. Časih se človek res ne spozna več. (Razmišlja.) Bog ve, če ni bila ponoči tukaj.

Mica (presenečena dvigne glavo). Kdo? Ali Tilika?

Tine. Tilika. Kdo pa?

Mica. A kako — tukaj?

Tine. Tako čudno je potrkalo nekajkrat na vrata hleva. Prav kakor je trkala Tilika, ko me je ob jutrih klicala, naj vstanem in odprem.

Mica (vidno v skrbeh zateglo). Tako?

Tine. Kar strah me je bilo. Zakaj to sem dobro čutil, da jutro še ne more biti. In da je Tilika snoči odšla, sem vendar vedel.

Mica. Pa si šel odpirat?

Tine. Nisem. Ko me je trkanje zbudilo — dvakrat me je —, sem si mislil: Če je Tilika in hoče v hlev, bo že poklicala.

Mica. Pa ni?

Tine. Ne. — Ko se je podrla palma¹ ob cesti, sem se spet zbudil. Pa se mi je zdelo, da nekdo pri jaslih joka.

Mica. Veter je bil.

Tine (razmišlja, odmajava z glavo). Babica, ne vem, če veter. Čisto drugače je bilo. In krave so bile nemirne in so rožljale z verigami, kakor bi jih kdo z bičem.

Mica (vznemirjena). Tako? — A kdo bi naj bil jokal?

Tine. To sem se vprašal tudi jaz. Še poklical sem: »Tilika, ali si ti?«

Mica. In se ni nihče oglasil?

Tine. Nihče. Še enkrat sem vprašal: »Tilika, ali si slišala, drevo je podrlo. Ali pač hrast ali kako palmo?«

Mica. Pa spet ni bilo odgovora?

Tine. Ni bilo. — Teda me je bilo v resnici strah. Kakor da nekdo stoji ob meni, se mi je zdelo. Odejo sem potegnil čez glavo in sem komaj čakal jutra.

Mica. Res, čudna noč je bila, čudna nad vse. (Se spet ozira skozi okno.) Pa hočeš v tem nalivu res iti na rake?

Tine. Seveda pojdem. Na pašo v takem itak ne morem gnati, saj se nobena pasla ne bi. Račilo je tudi popravljen. Črvov si dobim že med potjo. Za največjo silo imam tudi nekaj krušnih skorjic v žepu. (Stopi k oknu.) Lije pa res grdo.

Mica. Še povodenj bo.

Tine. A da v takem žagajo in cepijo palmo. Ne bi jim ubežala.

Mica. Če pa je Tone tako hotel. Pust je danes kakor pepelnica.

Tine. Teda seveda ni pomoči. (Pomišlja.) Čudno, da je zlomilo to palmo, mlado drevo. Hrasti, starini, pa vsi tako mogočno stojijo.

Mica. Pa bi ti bilo ljubše, če bi bilo zlomilo hrast?

Tine. Ne vem. Morebiti. Palme so tako lepe.

Mica. Počakaj! Morda še doživiš vihar, ki bo tudi hraste.

Tine. Močno stojijo.

Mica. Pa vendar nimajo nikjer pisano, da bodo stali vekomaj.

Tine. To je pa spet res. A da je moralo ravno to mlado palmo, ne katere velikih in starih. Smili se mi.

Mica. Je bila pač najslabotnejša.

Tine. To že. A tudi najmlajša, najlepša. Dolgo bi še lahko rasla.

Mica. Ka' hočeš! Ji je bilo že tako usojeno.

Tine. Najbrž!

Mica. Zdaj pa itak ni več pomoči. Škoda besed.

¹ V Slovenskih goricah palma = topol.

Tine. Nekdo prihaja sem po dvorišču... Oče so... Babica, jaz kar grem. (Odstopi urno od okna, vzame veliko suknjo, ki se suši na peči, ker je bila prejšnji dan vsa mokra, jo brzo oblači.)

Mica. Dobro, dobro. A počakaj, stopim s teboj v kuhinjo, da dobiš kaj zajtrka. Na tešč vendar ne moreš iti. (Vstane; stopa počasi, sključena proti durim.)

Tine. Kaj toplega mi bo dobro storilo. (Vzame račilo.)

Mica. Glej pa, da v vodo ne padeš. Potok je hudo narasel.

Tine. Bom že pazko imel. (Ponosno.) Plavati pa tudi znam. (Odhajata, še na blagoslovljeno vodo pozabita.)

Drugi prizor.

Hrast (vstopi čez čas, moker, a ne otrese mokrote. Nekako sključen in postaran, brez prejšnje sigurnosti in bahavosti v nastopu. Stopa počasi proti lavi, a si tik pred njo premisli, odmaje z glavo, gre proti mizi. Postoji pred mizo, se oprime z obema rokama roba mize, strmi v razpelo. Stopi v kot, vzame razpelo z deske, ga drži z obema rokama pred seboj, ga pozorno ogleduje od vseh strani. Odmajava z glavo, poltiho, sam zase). Da krvavi — smešno!... Sanje — prazne sanje... Malo preveč sem ga imel včeraj — od same jeze... odtod to... Mrtev les — pa naj krvavi? Neumnost! (Postavi križ nazaj v kot. Sede, strmi še nekaj časa v razpelo. Se nasloni s komolci ob mizo in si zakrije z rokami obraz. Sedi nekaj časa tako nepremično. Kar zasliši, da nekdo odpira duri, in plane pokoncu. Ko zagleda Mico, si nekako oddahne. Nekako izgubljeno mu begajo pogledi po sobi.)

Tretji prizor.

Mica (ga nekaj časa molče opazuje, potem nekako očitajoče). Kaj pa iščeš?

Hrast (ne odgovori; se ozira še nadalje z istim blodnim pogledom po sobi).

Mica. Ali iščeš tiste, ki si jih iz hiše pregnal?

Hrast (molči, odvrta pogled od Mice).

Mica. Morda pa iščeš njo, ki je tukaj umrla? Umrla po tvoji krivdi.

Hrast (stopa molče proti durim, da bi odšel. Pred durmi se nenadoma okrene v stran, sleče premočeno suknjo, jo obesi na obešalo, vzame suho in jo obleče).

Mica. In tisti, ki si jih pogнал iz hiše — v noči in nevihti —, vedi Bog, kje hodijo zdaj.

Hrast (stopi k durim, molče, ves izgubljen; prime za kljuko, počasi odpira).

Mica. In tisti, ki že v grobih spijo — pač, tisti hodijo po hiši in strašijo. Na sodbo te kličejo, Martin.

Hrast (kakor bi se šele sedaj zavedel, kaj mu govori, zaloputne duri, plane razburjen proti Mici). Tebe bi še trebalo pognati ali ubiti, pa bi bil mir v hiši.

Mica (mu zre kljubovalno, skoro sovražno v oči). Udari — zadavi — ubij! En greh več ali manj, kaj to tebi!

Hrast. Vidim: res ne bo poprej miru, da poženem še tebe iz hiše.

Mica. Nisem tako zrastle s to hišo, da je ne bi mogla zapustiti. Zdaj nimam tukaj itak ničesar opraviti, ko si pogнал punco, ki sem morala paziti na njo.

Hrast. Ha-ha, lepo si pazila.

Mica (žalostna). Že res, pri vsi skrbi in pazljivosti me je ociganila tvoja kri — s tvojo krvjo.

Hrast. Hudič, da vaju nisem že davno obeh pogнал! To imam zdaj.

Mica. Na se bi se jezil, zapeljivec brezvestni. Hčer si mi spravil v grob, njeno in svoje dete si pač obdržal v hiši, ker je bilo to bolj poceni in ker si tako laže prikril greh in sramoto, ko bi sicer vendar moral skrbeti za punco. A v njeni nesreči se nisi spomnil, da si ji dal ti življenje — izpod strehe si jo izgnal, v noči in nevihti. In kdo ve, ali se je srečno rešila, je li našla ponoči pravo pot.

Hrast. Saj ni otrok, da je ne bi našla.

Mica. Sam Bog ve, kako je z njo. Čuden strah mi teži srce. Če je šla v nesrečo — na tvoji vesti naj bo tukaj in v večnosti.

Hrast (nesiguren). Le preklinjaj me! Ne bojim se. Včeraj ste me pač precej potlačili — malo preveč sem ga imel —, a strli me še niste. In me ne boste kar tako.

Mica (žalostna). Nič te ni treba preklinjati, Martin. Je že itak preveč prekletstva na tebi in tvoji hiši: tvoji grehi.

Hrast (zbadljivo). Tudi ti nisi bila brž v mladosti svetnica.

Mica. Nisem bila, Bogu bodi potoženo. Zato sem tudi trpela z otrokom, trpim z otroka otrokom. A s teboj ne bi menjala.

Hrast (spet odpira duri). Le jezika in kroka, molčati itak ne moreš, to vem. Poslušaj pa naj tvoje jezikanje kdo drugi. (Odhaja.)

Četrty prizor.

Mica (stopa utrujena k mizi, sede za mizo, vzame krilo in se spet loti šivanja. Nekaj časa šiva, kar ji naenkrat omahnejo roke z delom na mizo. Pogleda po sobi, kakor bi koča iskala, proti durim, kakor bi koča pričakovala. Vzdihne, se spet loti dela).

Tončka (vstopi z veliko skledo. Gre k mizi, odpre miznico, vzame krajec kruha iz nje in začne rezati v skledo drobne plasti kruha za juho).

Mica (ko sta obe nekaj časa molčali). Pa je fant odšel, Tine?

Tončka. Odšel, babica. Bilo bi pa bolje, če ga v takem vremenu ne bi puščali iz hiše. Tudi vlovil nič ne bo, je premrzlo. Le ves premočen spet bo.

Mica. Je res, res; prehladno je že in moker bo. A je bolje zanj, če ni mnogo v hiši. Ne vidi nič dobrega, ne sliši nič dobrega.

Tončka (vzdihne). Resnica, žalibog.

Mica (odloži šivanje, se leca). Moj Bog, vse me boli, protin v vseh udih. O takšnem vremenu je le še huje.

Tončka. Mene pa boli glava, da bi mi počila.

Mica (vzdihne, pokimava). Si tudi sirota... A boli nas glava brž vse, kar nas je v hiši.

Tončka. Da, da, bolni smo brž vsi. A čudne bolezni so to.

Mica. In ta nemir, te skrbi. Kakor gora mi leži danes na prsih.

Tončka. Meni ne samo danes — dan na dan.

Mica. Če je deklina le srečno prišla k tvojemu očetu, kakor sva ji naročili.

Tončka. Upam, da že. Pot vendar ni tako neznanjska. — A da jo morejo o takem vremenu spoditi iz hiše. In še v takšnem stanu. S tem nesreče ne bodo spravili s sveta. Le povečajo jo.

Mica (bridko). Srca Hrast ni imel še nikoli; za mater ne, za hčer ga nima.

Tončka. In kaj bo zdaj z ubožico?

Mica. Vedi Bog. Tako sem ti hvaležna, da si se ti zavzela za njo, ne pa je tudi obsodila, dasi bi ti imela največ vzroka.

Tončka. S tem bi stvari nič ne predrugačila. Zdaj je sirota in trpi. Upam, da je tudi oče ne bodo odgnali od hiše.

Mica. Če je le srečno prišla k njim.

Tončka. Če bi morda jaz po obedu pogledala domov. Pa boste mogli skuhati večerjo, če bi mene še ne bilo. Anica bi menda težko, najsi tudi vstane.

Mica (razveseljena, toplo). O, bom že. Toliko pri moči pa še vendar sem navzlic protinu.

Tončka (se ozira skoz okno). Ko bi le malo ponehalo!

Mica. Težko boš seveda hodila, če bo kar neprestano lilo. A v takih skrbih sem. Tako čudne sanje sem imela.

Tončka. Tudi vi, babica?

Mica. Ali tudi ti?

Tončka. Vso noč ni bilo miru. Da nekdo trka, se mi je zdelo vsak hip. »Veter je,« sem si rekla. A da vam resnico povem, prav groza me je bila.

Mica. Kakor mene.

Tončka. Kaj pa ste sanjali?

Mica. Vso noč o rajni gospodinji, kakor vsakokrat, kadar pride nesreča v hišo. In da je prišla Tilika nazaj, se mi je zdelo, pa vsa mokra.

Tončka. Od tega bo to, ker je vso noč tako lilo. Ti viharji in nalivi vznemirjajo človeka še v sanjah.

Mica (je ne posluša. Strmi s široko razprtimi očmi predse, kakor bi še vedno gledala prikazen iz sanj). Kar curljala je voda od nje. Rekla sem ji, naj se preobleče. Pa je molče odkimala.

Tončka (sama vsa vznemirjena, jo skuša pomiriti). So pač sanje — prazne kakor mehur na vodi.

Mica (vsa prevzeta po prikazni). Kar polnila se je soba z vodo. Tilika je pa stala sredi sobe, blede, tiha, vsa nekako odrevenela in mrzla. Naenkrat pravi: »Vsa Hrastovina se naj potopi kakor jaz!« — Razločno sem slišala vsako besedo — ne vem zagotovo, ali še v spanju, ali sem bila že zbudena.

Tončka (plašno). Za sveto božjo voljo, pa se ji vendar ni med potjo pripetila nesreča?

Mica. To, to me skrbi. Zato bi te res prosila, če bi stopila k očetu in bi pogledala.

Tončka. Bom. Smili se mi, reva. Več so krivi drugi nego ona. (Spravi kruh v miznico, ki jo pusti odprto.) Babica, ali boste pogrnili vi? Čisto sama sem zdaj v kuhinji — Anica je bolna, Tilike ni.

Mica. Bom, bom. Le idi — dela imaš dovolj zunaj.

Tončka. Pa kar pripravim in pokličem moške v hišo.

Mica. Pokličí jih. — Da v tem vremenu delajo! Ne bi ubežala ta palma.

Tončka. Je pač tako pri nas: marsikaj narobe. A da le kdo pokaže svojo voljo. (Odhaja s skledo.)

Petí prizor.

Mica (stopa s težavo okoli mize, opiraje se z rokami ob mizo. Vzame iz miznice prt iz domačega prediva, pogrne, položi na prt po pet žlic, vilic in nožev. Na vogel mize po-

loži kruh. Hoče spet sestí, a se nenadoma domisli in vzame spet po dve žlici, noža in vilice in jih položi nazaj v miznico).

Anica (vstopi; blede, ogrnjena z veliko ogrinjalko, v roki precej obsežen sveženj). Tako, babica, najpotrebnejše sem pospravila. Zdaj lahko grem.

Mica (se naglo okrene; se naslanja s telesom ob mizo, od začudenja sklepa roke.) Kam pa nameravaš iti, za pet ran Kristusovih? In kaj si vstala, ko si pa vsa bolna!

Anica. K tetici Juli. Otroka edine sestre ne bodo podili iz hiše, upam, kakor me pode oče.

Mica. Jezus, to ste ljudje! Sama zamera vas je, sama jeza, samo sovraštvo.

Anica. Ne pravim, da ne govorite resnice, babica. A slišali ste včeraj sami.

Mica. Kar so oče govorili, so govorili v jezi, nepremišljeno. Danes se gotovo že kesajo.

Anica. Naj se ali ne, meni vseeno. Jaz vem le, da v ti hiši ne morem ostati. Zaduši me to — to strašno — ti — ti — (Išče besed.)

Mica. — grehi, ki jih je polna vsa hiša. Ti dušijo, vem. Saj tudi mene.

Anica (se z dolgim pogledom ozira po sobi; nenadoma se zdrzne). Strašna je ta hiša.

Mica (mehko). Pa je vendar tvoja rojstna hiša. Anica.

Anica (žalostna). Tem slabše. (Je pristopila k mizi in sede. Tudi Mica sede.) Čujte, babica, ko sem bila pri teti v mestu — saj veste, zunaj mesta stanujejo, v bližini pokopališča, le ozek travnik je med pokopališčem in tetino hišo —

Mica (odkimava z glavo). Ni bilo primerno stanovanje to zate, Anica.

Anica — sem gledala časih ves večer, dolgo v noč, čez travnik tja na pokopališče.

Mica. Spala bi rajši! Glej, takšne uganjaš, pa bi naj bila zdrava?

Anica. Tedaj sem videla, kako stoji mrtvašnica tam samotna in grozeča. Le žalost je v njej in strahovi.

Mica (se ozre po sobi, plašno). Tiho! — Tiho!

Anica. Tedaj sem si večkrat rekla: Naša hiša je prav takšna mrtvašnica — polna žalosti, polna strahov.

Mica. Kaj si le takšne stvari vtepaš v glavo!

Anica (kakor da ne sliši). Časih, kadar je divjal ponoči vihar, sem poslušala, kako je v tistih temnih drevesih ob mrtvašnici šumelo, vzdihovalo, jokalo — kakor bi vzdihovale in jokale nesrečne duše, prosile usmiljenja, klicale na pomoč.

Mica (vznemirjena). Kaj vse se tebi ne dozdeva! Bolna si, Anica.

Anica. In kadar šume v viharjih nočeh hrasti in palme ob cesti pred našo hišo, se mi zdi prav tako: trpeče duše kličejo.

Mica. Sanje, Anica, prazne sanje.

Anica. A kakšne duše le? Ali duša materina? A mama je v nebesih — mučenica!

Mica. Kje drugje pa — mučenica!

Anica (kakor v zamaknjenju, skrivnostno). Pa se mi zazdi: oče morajo imeti na vesti še druge duše — mnogo drugih še.

Mica. Kaj govoriš? Tiho bodi!

Anica (vedno skrivnostno, Mica preplašeno posluša). Danes, ko sem videla, da so vihar in tiste nevidne, so-

vražne moči, ki jih je polna vsaka viharna noč, zlomile najmlajšo palmo, mi je s strašno težo leglo na dušo vprašanje: če niso oče pogubili tudi duše Tilikine.

Mica. Jezus, Jezus! — Da je morala snoči iti še k tebi in ti razodeti vso nesrečo. In ko bi bila potem pustila očeta pri miru, ne jim očitala. Saj veš, kadar so pijani, ni mogoče govoriti z njimi. (Ko vidi, kako si Anica obupana zakriva oči, mehkeje.) Bila si pač bolna.

Anica. Zato moram zdaj iz hiše. Prestrašno je tukaj.

Mica. A če odideš, bodo oče še bolj divjali. Še doto ti odjedo. Kaj pa potem s poroko?

Anica (se poskuša nasmehljati, trudno). S poroko? Naj bo, kar hoče. Kdo bo zdaj mislil na poroko? Bolj bi trebalo na smrt.

Mica. Ne, Anica, tako bolna pa vendar nisi. A kaj boš v ljudskih hišah, glej, če nisi popolnoma zdrava?

Anica. Da sem le iz te hiše. In najsi sem zadnja dekla kjerkoli.

Mica (nevoljna). Saj pravim: sama užaljenost in mladostna trmoglavost te je.

Anica. Ne, babica. Saj bi se tudi možila le, da pridem iz te hiše. A zdaj, ko so mi lastni oče pokazali čez prag, grem lahko tudi tako.

Mica (vstane, ji zre naravnost v oči). Lehko? — Lehko? — Navzlic vsemu, kar se je zgodilo in se godi pri nas, ne vem, ali si ti ena tistih, ki gredo tako lahko iz domače hiše.

Anica (je tudi vstala; stoji s povešeno glavo, žalostna, vsa izgubljena). Lehko? — Lehko? — Res, zdaj sama ne vem več; vso ste me zmešali. (Se ozira po sobi; stopa proti stranski sobici, odpre duri, se zagleda v sobico.) Tamle je stala moja posteljca, ko sem bila otrok... Teda; vsaj sem bila srečna... (Plašno, razburjeno.) In tam... tam, na tisti postelji, je umirala mama. (Se nasloni ob podboje duri, zakrije lica z rokami, bolno zaihti.)

Mica (pristopi, ji boža lice). Anica, dete, umiri se. In ostani doma. Veruj, očetu je že žal. Pa bom jaz govorila z njimi.

Anica (razburjeno). Ne, ne! Zaduši me tukaj. (Se spet ozira; umirja se, a je zelo žalostna.) In vendar — vendar — hiša, kjer sem živela toliko let skupaj z mamico. — Ali stopim še kdaj v njo?

Mica. Ne zapuščaj je!

Anica. Ne morem, babica. (Čez hip spet razburjena skrivnostno) Povedala sem vam brž nekda, kako mi pride časih ponoči: da bi vstala, šla v očetovo sobo in jih zadavila, ubila jih s sekuro.

Mica (se prijema za glavo, kakor da ne mara slišati). Strašno. A to so le take grde skušnjave.

Anica. Zdaj vem: če še ostanem, storim to.

Mica. Ne govori tako, ti nesrečni otrok!

Anica. Res, nesrečen otrok. Pa ne morem pomagati. Čutim: pre; ali slej bi storila tako; morala bi storiti, ker jih z vsakim dnem huje sovražim.

Mica (si maši ušesa). Ne govori, ne govori! Ne morem te poslušati.

Anica. Zakaj vsako noč vidim mater vso v krvi. Vsako noč sanjam samo o tem. In zdaj še nov greh, nov zločin... Ne, ne — moram, moram iti! (Stopi naglo od duri sobice, gre proti izhodu. Sredi sobe naenkrat pretresljivo krične, izpusti sveženj, stopi dva koraka nazaj,

strmi z grozo v tla. Krične.) Kri! — Kri! — Vsa tla okrvavljena!

Mica (naglo pristopi). Ali Anica, kaj si vendar domišljuješ? Saj nič ni.

Anica. V mamino kri sem stopila, mamici na srce.

Mica. To se ti le zdi.

Anica. Jezus, Jezus! (Poklekne, si ogleduje čevlje.)

Šesti prizor.

Tončka (naglo cdpre duri). Za božjo voljo, kaj pa je spet?

Anica (kakor brez moči). Čevlje, čevlje mi sezujite!

Tončka (prestrašena). Zakaj pa? Kaj pa je?

Anica. Vsi krvavi so. Z mamino krvjo okrvavljeni. — Doli — proč — proč z njimi! (Si z mrzlično naglico, poltiho ihte, odpenja trakove.)

Tončka (poklekne ob njej in ji pomaga).

Mica (je namočila v vrču na oknu robec, ji drgne čelo in sence). Da — da — sezujemo ti jih. — A glej, bosa v takem vremenu nikamor ne moreš. Lepo doma boš ostala.

Tončka. Kam pa bi hodila ob taki povodnji! In vsa blede si — najbrž spet vso noč nisi spala.

Anica (joka). Mama! Mama!

Mica in **Tončka** (sta ji sezuli čevlje, jo primeta pod pazduho in jo vedeta proti durim).

Mica. Tončka te povede v sobico — jaz s svojim protinom skoro po stopnicah več ne morem. Prespiš in odpočiješ se, pa bo vse dobro. (Ji spremi v vežo. Duri ostanejo odprte. Zakliče za njo.) Za verne duše pomoli, Anica, da boš bolj pokojno počivala! (Pride polagoma, ob steno se opiraje, nazaj v sobo. Gre počasi, z drsajočimi koraki k peči, sede na klop. Strmi po sobi, pokimava z glavo.) Kako žalostno je pri nas, kako strašno! (Si zakrije lice, pridušeno, bolestno zaplaka.)

Sedmi prizor.

Hrast, Tone, Lojze (pridejo molče, mrki, s trdimi koraki drug za drugim v sobo. Otresajo vodo s klobukov in z obleke. Obesijo klobuke na klino za durmi. Sedejo molče, mračni za mizo).

Tončka (prinese v skledi, ki je poprej rezala v njo kruh, juho. Postavi tiho na mizo, naglo odide).

Hrast (ki je ves čas mračno zrl na mizo, kjer vidi pogrnjeno le za tri, se ozre po sobi. Osorno). Kje pa je fant, da bi naprej molil?

Mica (ki si je, ko so moški prihajali, hitro obrisala solze iz oči). Od doma sem ga poslala. Nič dobrega ne vidi in ne sliši doma.

Hrast (jo ošvrkne s strupenim pogledom). In deklina, Ana? Ali spet ni vstala?

Mica. Kako bi! Saj ji je le slabše. Po zdravnika bi trebalo poslati.

Hrast (trdo). V takem vremenu! Saj še ne gre ne.

Mica. Pa pusti, da bo prepozno.

Hrast. Še ni tako hudo; jezik ima še dober. (Pogleda Lojzeta; z nekdanjo ostrostjo in mogočnostjo.) Pa molí ti, fant!

Lojze (uperno). Zakaj pa ravno jaz?

Hrast (vzroji). Najmanjši molí naprej, najslabotnejši. Od pamtiveka je bila takšna navada pri nas. Pa si pozabil?

Lojze (se srdito, strupeno zasmeji). Ha-ha — najmanjši — najslabotnejši — najzadnji v hiši! In to sem jaz — kaj? Gromska strela — jaz — jaz! O, vsi hudiči! (Srdito meri očeta; si seže v lase, kakor da mu postaja zelo vroče.)

Hrast (strmi dolgo časa v Lojzeta, kakor ne bi mogel verjeti, da se mu res ustavlja. Potem se ozre v Toneta, ki je strmel do zdaj nepregibno, nekako ves mrtev v mizo, a pogleda zdaj očetu naravnost v oči. Nekaj trenutkov se merita z očmi, pa oče skloni glavo, kakor premağan po pogledu sinovem. Se počasi, glasno pokriža). V imenu Očeta in Sina in sv. Duha. Amen. (Vsi se križajo za njim, a ga gledajo začudeni, in se križajo zato nekako mehanično. Hrast moli počasi, glasno; počasi, izpočetka z nekoliko nesigurnim, drhtečim glasom, polagoma mirneje in mirneje.) Oče naš, ki si v nebesih — posvečeno bodi tvoje ime — pridi k nam tvoje kraljestvo — zgodi se tvoja volja, kakor v nebesih tako na zemlji —

Tone in **Lojze** (mrmraje), **Mica** (glasno, a počasi, da vedno nekoliko zaostaja). Daj nam danes naš vsakdanji kruh — in odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom — in nas ne vpelji v skušnjavo — temveč reši nas hudega. Amen.

Hrast. Češčena Marija — milosti polna, Gospod je s teboj — blažena si med ženami — in blažen je sad tvojega telesa, Jezus.

Tone in **Lojze** (mrmraje), **Mica** (glasno, počasi). Sveta Marija, Mati božja, prosi za nas grešnike zdaj in ob naši smrtni uri. Amen.

Hrast (topleje in topleje, z nekakim nenadnim navdušenjem). Čast bodi Očetu in Sinu in sv. Duhu —

Tone in **Lojze** (mrmraje), **Mica** (glasno, počasi) — kakor je bilo v začetku, tako zdaj in vselej in na vekomaj. Amen.

Hrast. Blagoslovi, o Gospod, nas in te svoje darove, ki smo jih po tvoji milosti sprejeli.

Mica. Amen.

Hrast (se počasi in razločno pokriža.) V imenu Očeta in Sina in sv. Duha. Amen.

Mica (se križa glasno za njim), **Tone** in **Lojze** (tiho. — Vsi trije sedejo; jedo molče; ne pogledajo drug drugega).

Tončka (prinese Mici žlico in juho v manjši skledici).

Mica (je na klopi za pečjo).

Osmi prizor.

Tine (plane prestrašen v sobo; ves moker; sukno je slekel in jo nosi na rami, a mu je toliko zdrknila z rame, da jo vleče za seboj. Ne zapre od naglice duri). Jezus, pomagajte, pomagajte!

Moški (nehajo jesti; upro vsi poglede v fanta; molče).

Tončka (se prikaže v veži, nesoča skledo zabeljenega fižola).

Mica. Kaj pa je?

Tine. Mrtva je.

Mica. Kdo pa?

Tine. Tilika. Ob potoku spodaj.

Hrast (plane pokoncu, držeč žlico v roki. Za njim) **Lojze** in **Tone**.

Tončki (ki je pravkar vstopila v sobo, pade skleda iz rok in se razdrobi na kosce. Fižol se kotali po tleh).

Mici (pade žlica zvenketaje na tla).

Tine (drhti kakor v mrzlici, stopi k peči, se zgrudi na klop). Jezus, kako sem se prestrašil in kako sem bežal.

Lojze (pomeri očeta z divjim pogledom). Na vas pridi njena kri, morilec! (Trešči žlico na mizo baš pred očeta, gre naglo, s sklonjeno glavo proti durim, vzame klobuk, odhaja brez slovesa. Ne zapre duri za seboj.)

Tone (se je oprijel mize, strmi nem in pobledel v skledo na mizi).

Hrast (se ozre na razpelo v kotu, se začne tresti. Trepetaja bolj in bolj. Žlica mu pade iz roke, zažvenketa ob tla).

Mica. Sodni dan! — O moj ljubi Jezus, ti se nas usmili! (Bolestno zajoka.)

Hrast (se ves uničen sesede na stol. Zleze povsem v dve gube. Zakrije si oči z rokami, vse telo se mu trese od silnega joka).

Zavesa počasi pada.

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

PREVEL IN RAZLOŽIL J. D.

TRETJI DEL: RAJ.

Spev II.

»Vkolikor moja Div. Commedia« — je pisal Dante svojemu prijatelju in zaščitniku Cangrande v Veroni — »zasleduje praktičen smoter, namreč ta, da bi ljudem pomagala iz bede življenja in jih privedla v blaženost, sodi bistveno v moralno filozofijo; vendar pa je na nekaterih mestih spekulativna filozofija, tam, kjer razmotriva dela božja in narodo.« Tako mesto — razlaga reda v vesoljstvu in o vzrokih vsega gibanja — je 42 vrstic dolgi govor Beatričin v I. spevu Raja (vv. 100—141); in zopet neko drugo vprašanje iz prirodne vede — o pegah na mesecu — nam bo razložila Beatriče v II. spevu, samo da bo ta razlaga še daljša, dolga 88 verzov (vv. 61—148). Kaj čuda torej, če je pesnik med te dve razlagi uvrstil energičen opomin tistim čitateljem, ki so doslej v čolničkih — t. j. s svojim pičlim znanjem — sledili njegovi ladji, naj se zdaj vrnejo, t. j. naj ne čitajo dalje; pač pa vabi za seboj tiste maloštevilne, ki so izza mlada vajeni globokega in težkega študija. Zatrjuje jim, da bodo videli večja čuda nego spremljevalci Jazonovi v čudoviti Kolhidi, kamor so bili šli iskat zlato runo. Vv. 1—18.

Nato nadaljuje, kakó sta z Beatrico — z brzino pšice — priplula do prvega planeta, *Meseca*, in stopila vanj, kakor solnčni žarek stopi v vodo, ne da bi jo razklal, in kako je bilo vse prosojno v Mesecu, kakor v demantu. In komaj je na tem prvem cilju, že se spomni velikih resnic vere. Če sem bil s telesom — pravi — v Mesecu, potem sta bili dve tvarini v istem prostoru in je bila to taka skrivnost, kakor je bila oseba Kristova, ki je združevala v sebi božjo in človeško naravo. Pa tu na zemlji tega ne pojмимо; pač pa bomo razumeli tam v blaženosti, kjer bomo vse to spoznavali z lahkoto kakor zdaj aksiome, t. j. prve resnice. Vv. 19—45.

Drugo, kar pesnika zdaj silno zanima, so pege na Mesecu. Ali je res to Kajn, kakor ljudje govore? On meni, da je vzrok pegam neenaka gostota tvarine. Vv. 46—60. In zdaj se prične dolga razlaga Beatričina, odkod to, da so nekatere zvezde bolj, druge manj svetle in torej tudi Mesec na nekaterih mestih bolj, na drugih manj svetel. (Mi seveda vemo, da so tiste pege posušena žrela ognjenikov. Ampak takrat, ko niso imeli daljnogledov?) Iz neenake gostote je pege razlagal slavni arabski filozof Averroës po Aristotelu; Beatriče pobija to naziranje z razlogi slavnega krščanskega modroslovca Alberta Velikega, ki je bil učitelj sv. Tomažu Akvinskemu. V tem-le je jedro razlage: Če gledaš na zvezdnato nebo, vidiš, da so zvezde različnosvetle; pa tudi to je gotovo, da so njih vplivi različni, raznovrstni. Torej morajo

biti tudi vzroki teh vplivov raznovrstni. Potemtakem ne more biti samo neenaka gostota vzrok, ker bi morale zvezde v tem slučaju imeti samo ene vrste vpliv. Vv. 61—72. Pa tudi glede peg na Mesecu tvoja podmena ni prava. Zakaj dvoje je možno: ali gre tista rahlost tvarine vsaj na nekaterih mestih skoziinskozi, in v tem slučaju bi ob solnčnem mrku morali tam skozi vrzel solnce vendarle videti, a — ga ne; ali gre rahlost samo do gotovih trdih točk (sten) in se vrsti z gostoto, kakor se vrsti tolšča z mršo v telesu, in v tem slučaju bi se morali pa solnčni žarki odbijati kakor od stekla, ki je podloženo s svincem, in ne bi smelo biti temnih peg. Vem, kaj porečeš: zato so tisti odbiti žarki bolj temni, ker prihajajo iz večje globine. Poskus s tremi zrcali te uveri, da to ni res. Vv. 73—105.

Ali odkod torej neenaka svetloba in kot posledica neenaki vplivi? Beatrice nadaljuje: Kakor spomladi zleze sneg s tal, takó je zginila zmeta iz tvojega uma; zdaj mora pa posvetiti žarko solnce resnice. Prižgala bom tako luč tvojemu umu. Poslušaj! Takoj pod desetim nebesom — empirejem —, ki je kraj večne blaženosti in miru, se suče največji nebes, deveti, primum mobile. Ta hrani v sebi bit vseh stvari, ki so obsežene v vseh osmih nebesih; a ta bit je tu še kakor v klici, v možnosti; še nerazdeljen in neopredeljen. V osmem nebu se ta bit cepi in deli v neštevilne bitnosti, t. j. zvezde, in vsaki teh bitnosti vtisne to nebo posebno podobo, lik (l'imagi); te like prejema od svoje Intelligencije (Angela-okretnika), a ta jih vidi v Bogu. In v tem smislu je osmo nebo pečatnik (v. 132), ker posreduje, da njegove bitnosti prejemajo like od Angela-okretnika, in kot pečatnik dalje vpliva s svojim okretom na sedmi, šesti nebes itd., da pridejo ti vplivi slednjič v štiri prvine (ogenj, zrak, vodo in zemljo), ki so v sredi svetovja; in ti vplivi so v njih kakor semena, in vsled razne stajе zvezd nastajajo poedina bitja, ki vsako sestoji iz tvári in lika. In takó prejema osmi nebes (in vsak naslednji) svoj okret in svoje moči od svojega Uma (Angela-okretnika), kakor preiema kladivo od kovača umetnost. In kakor si duša v telesu, ki je ena in enovita, zgradi razne ude za razna opravila, takó Angel-okretnik osmega nebesa deli svojo dobroto neštetim zvezdam. t. j. deli v različni meri moči in vplive, da z njimi delujejo v prvinah. Če torej v jasni noči vidimo, kakó veselo migljajo zvezde, kaj je to? Kakor lesk v očeh kaže na veselo dušo, takó je tisti lesk določene zvezde en drobec dobrote Angela-okretnika, združen z dragocenim, bisernim telesom zvezde. In ta večji ali manjši drobec dobrote je formalni princip večjega ali manjšega leska in vpliva zvezde, ne pa neenaka gostota.

O vi, ki, vjeti v poslušanja mreže,
v čolnéh za mojo ladjo ste veslali,
to ladjo, ki pojoč valove reže,

4 vrnite rajši k svoji se obali.
nikarte dalje, na morjá globine:
brez mene ne bi kod ne kam več znali.

7 Nihče doslej ni plul prek te gladine:
Minerva duje, Apólon krmo vlada.
Modrice zvezd mi pot kažó v daljine.

10 Le malobrojni vi, ki že iz mlada
vrat stezali za anđelsko ste hrano
(kdor vživa jo, dasi nasičen — strada!),

13 vi svoi pelište brod na morje slano.
v njem jadrajóč po moje ladje strugi,
preden valovje zgrne se izravnano.

16 Čudili boste bolj se kot sodrugí
so slavnega se Jazona, ko vklênil
bil v Kolhidi je ljute bike k plugi.

19 Žeja, vrojena mi, da sem hrepênel
uzreti raj. Bogá odsevajoči,
me dvignila je kvišku, ko bi trenil.

22 V nebó Beatrice, jaz njej zrl sem v óči;
in v hip, da deneš pšico na tetivo
in sprožiš iz zarez in pšica skoči,

25 priplul pred nikdar videno sem zrivo
in ostrmel ob čudu sem predmeta;
a ona, to videč, se ljubeznivo,

28 vsa lepa, vsa od radosti prevzeta,
obrne k meni: »Bógu reci hvalo,
do prvega da si dospel planeta!«

31 Oblak naju obdal — se dozdevalo —
je gost, svetel in trd, da v njem sva bila,
kot solnce skozi demant bi sijalo.

34 Ták v biser tisti večni sva vstopila,
kot solnčni žarek stopi skoz gladino
vodé, ne da bi ta se razdelila.

37 Če šel s telesom v lune sem notrino —
kdo umé, kak i s t e g a obseg prostora
k tvarini drugo naj sprejmè tvarino? —

40 to vžgati v nas tem večjo željo mora,
čimprej da vzremo tisto Bitje sámó,
ki z našo vkup v njem božja je natora.

43 Tam vzremo, v veri kar za res imamo;
skrivnost nam brez dokazov tam zasine,
kot prve tu resnice zdaj spoznamo.

46 In djal sem: »Iz srcá, gospá, globine
hvaležen jaz sem Onemu v resnici,
ki dvignil me je sém iz solz doline.

49 A pege tiste v Mesečevem lici
kaj so? Povejte! Ker odtod izvira,
da ljud o Kajnu véruje pravljíci.«

52 Nasmehne se; nato: »Pa še, da vera
zemljanov vbogih zajde časih v zmote,
ko čutov ključ k resnici ne odpira,

55 strmiš? Te pšice pač naj ne pekó te
nič več: saj vidiš, da celó, sledeč čutila,
le kratke vaš razum ima perote.

58 No, tvoja sodba peg bi se glasila?«
»Za lune luč, različnorazdeljeno.
tvar gosta in redka bi razlađa bila.«

61 In ona: »Videl v zmoto potopljeno
boš mnenie svoje, če dokaz resnice,
protivne ti, poslušal boš pošteno.

64 Glej, osmi nebes: zvezd na njem množice
nebrojne, kolikosti, kakovosti
različne, in vsaka svoje ima lice!

67 Od neenake vse je to gostosti?
Potem bi bil en sam način upliva
u vseh, le večje ali manjše velikosti.

70 No, vplivi razni so; zatorej biva
počel formalnih več za-njé, ne êno;
a tvoj razlog — do enega — vsa ubiva.

73 Še več! Če pegam vzrok le tvar, zgoščeno
al bolj al manj, veliš, se mislit dasti
dve možnosti: al mesto prestreljeno

- 76 prav skoz; al pa: kot v mesu se in masti
mrša vrstí, sledila pač takó bo
v tej lune knjigi gosta redki plasti.
- 79 Denimo prvo: mórali svetlobo
ob solnčnem mrku uzreti bi, vsaj mračno,
kot sploh prodira svit tvarí redkobo.
82. Pa s tem ni nič; bo drugó li drugačno?
Poglejmo! Ovržem li i to, izvira
potem, da mnenje tvoje je napačno.
- 85 Rahlost torej — denimo — ne prodira
prav skoz: torej zadeva ob neko steno,
ob tvar protivno, ki ji pot zapira;
- 88 tu odbija žarek se s smerí premeno,
prav kot od stekla, ki s strani zunanje
je podloženo sè svinčeno peno.
- 91 Porečeš: solnčni žarek bolj teman je
ondi, nego na kakšni drugi strani.
ker seva odsev iz dalje, iz globanie.
- 94 Le-té trditve zmotne te obrani
poskus, če hočeš ga; saj Modrec pravi,
poskus da vaših ved studence hrani.
- 97 Zrcala vzemi tri; njih dve postavi
predsé enako daleč. tretje v sredi
naj bo obeh, stoječe bolj v daljavi.
- 100 Za hrbtom tvojim — ti v zrcalo gledí! —
naj luč gori, naj v vseh se treh svetlika,
naj vseh odsev se vrača k tebi spredi.
- 103 Četudi v daljnem bo zrcalu slika
pač manjša. nego sliki dve ostali.
svetloba nje ne bo nič manj velika. —
- 106 In zdai, kot v žarkih toplih se razgali,
ko beli snež skopní, zemlíca tala,
vse boje blede prosta in zmrzali:
- 109 tàk iaz, ko blodnja tvoja ie zbežala,
prižgem ti v umu luč. ki bo tàk živa.
da pred očmi iskrec ti bo migljala.
- 112 Pod nebom, božji mir ki srečno uživa,
vrtí nebó se: v njem kot v klici. v móci
ves bit vseh drugih nébesov počiva.
- 115 Nebó še nižje, pestro v jasni noči,
bit tisti v razne bitnosti razkrajaja:
so bit, a vsaka ód njegà se loči.
- 118 In nižji krogi? Njih različna staja
prvine s semeni — u krogov sredi —
k ustvarjanju — po smotrih vse — sprovaja.
- 121 Tàk — vidiš — stopnjema in v lepem redi
vrstijo se le-ti svetá organi:
kar zgór dobé, na spod oddajo. — Gledi
- 124 zdaj, da, kot jaz k resnici spem ískani,
po teh izvajanjih, lepó od kraja,
i ti potem boš sam k nji brésti v stani.
- 127 Okret in vpliv v krogóve te prihaja
od blaženih posrednikov okreta,
kot kladivu kovač umetnost daja;

- 130 in nébesu, ki zvezd krasí ga četa,
Um-okretník sliko svojó vtiskuje,
in pečat je ta slika, tàk prejeta.
- 133 In kakor duša, ki v telesu snuje,
raznim močém primerno si zgrajeva
različne ude in na nje deluje,
- 136 takó dobroto svojo razodeva
v nešteti zvezdah Um na tem nebési,
a sebe, da je eden, razumeva.
- 139 Različni vpliv v različni meša zmesi
sè zvezd se biseri; je vir sijaja,
kot duša vir življenja je v telesi.
- 142 Ker iz vesele naravi prihaja
ta vpliv, zato iz zvezd veselo sije,
kot lesk oči srca radost izdaja.
- 145 Če torej k vam svetlejšé žarke lije
od zvezde zvezda, kriva ni gostota:
da svit in mrak zvezdâ v okó vam bije,
- 148 je vzrok formalni — Angela dobrota.«

SVEŽA ROŽA.

V najlepšem cvetju
sem odtrgala rdečo rožo
in jo spravila v srce.
Prešla je pomlad,
oglasila se je zima
in sneg je pokríl polja.
Odprla sem svoje srce
in sveža je ležala
pred menoj rdeča roža.

Vida Taufer.

ČRNI PAJČOLAN.

Obraz svoj sem zakrila s pajčolanom,
da me ne vidi stari ženin moj.
Bojim se ga, ker je neumen.
Včasih poljublja cele ure moje roke,
a jaz ga samo gledam;
kot sužnju mu dovolim,
da se vsede k mojim nogam.
Kako me dobro skrije
črni pajčolan.

Vida Taufer.

O VEČERIH.

Ob oknu med rožami
sem čakala,
in če te bilo ni,
sem plakala,
in če te bilo ni,
sem ruvala rože iz prsti
in jih togotna
metala v temo.

Vida Taufer.

FRANC SAL. FINŽGAR.

ŠTUDIJA.

DR. IVAN PREGELJ.

Petdesetletniki od včeraj, danes in jutri: Medved, Murnik, Govekar, Finžgar, Prelesnik in Meško. Medved je padel sredi visoke žetve, Murnik in Govekar sta bila v poldnevu davno pred moderno, Prelesnik je ugasnil kakor sredi strani odrezano poglavje — fragment. Meško se je razbohotil v plodovitost in postal trpko nerazviten in omejen v lirizmu svoje »duše«, skoro epigonski človek ob časovnosti Ivana Cankarja. Iz slovstvenega sorodstva z Medvedom in Prelesnikom, ob Mešku v poldnevu je rasel Finžgar nad Murnika in Govekarja. Njegova pisat ljska rast je tako organsko naravna, tako jasno nepatološka, da jo je mogoče verne orisati samo s slogom starejše slovstvene zgodovine in je sicer vsaka opredelba o njem netočna, prav tako kot Grafenauerjeva široka definicija, da »je na poseben način spojil starejšo in moderno tradicijo« (Kratka zgodovina, 2. izd., 202).

Približno trideset let književnega dela leži za petdesetletnim Finžgarjem. Petindvajset letnikov Doma in sveta vsebuje plodove njegovega duha in okusa; prava celina listu je njegova epika, podobno kakor je skozi petletja Ivan Cankar Matici in Schwentnerju in Župančičeva lirika Ljubljanskemu Zvonu. Iz letnika v letnik je jasnejše, da hoče biti Finžgar v leposlovju tisto, kar Krek v gibanju slovenstva in socialni misli, bolj zavedno socialni, kulturni delavec kakor pa artist v zmislu modernega subjektivizma. Saj je oseba, pa še kakšna in kolika, a se ne kaže kakor se Meško in Sardenko, se taji prav iz krvi, iz plemena in klime,

ki sta ga dali, in iz stanu, ki mu je naložil breme, biti vzgojitelj, duš pastir, biti dejanski sociallec na fari in v občini. Snovnost njegove epike je neposredni doživljaj, po pravici se nazivlje sam in zavestno realista. Res je racionalist, ki psihološko zajemljivo občuti kot neokusnost romantizem stiliziranega lica (Detela: Trojka, Pregelj: Mlada Breda) in tako negativno dokazuje sebe po lastni opredelbi, ki bi ji dal znanstveni izraz z besednostjo, verist — optimist in s tem odklonil Grafenauerjevo o poetičnem realistu, kakorkoli je sicer Grafenauerjev izraz za Finžgarja pred letom devetnajstdesetim točen.

Početki Finžgarjevega pisateljskega »deistvo-
vanja niso sicer brez vse romantike, pa bodisi, da
ga vidimo, kako živi v »Domačih vajah«, v družbi
a in o, v Vrtcu in Anseljčk« kot Basni-
gój in Naum (Gorazd!), kot pesnik in pripoved-
nik ob klišeje iz tujine (Ptičar), kot urednik ob
bolnem Tomšiču, kot predsednik literatstva na
gimnaziji in v bogoslovnici, kot početnik s prvo
tiskano dramo (Mladi tat), prvo povestjo (Go-
darjev sin), ki jo je Mohorjeva družba iz neznanih
in neumljivih vzrokov odklonila in »Slovenec« na-
tislil, prvo povestjo (Zaroka o polnoči), ki ji je
sodil France Lampe, da je in ni (Obiski, Biser),
in je Finžgar vendarle imel svoje zadoščenje po
Kraicu v Novem mestu. Leta 1896, se je Finžgar
s polnim imenom poslovil od Vrtca in mladins-
tva (Pomladni glas 1895!) in s polnim imenom
stopil med »Dominsvetovce« k Medvedu, Hribarju
in prav tesno ob Ganga, s katerim je mimo-
grede izmenjal pesniško poslanico, pravi Gorenec
ob »gorenjstvu« Belokranjca, reflektivnik v be-
sednosti, ki priča vpliv tradicije (Gregorčič, Hlad-
nica ob tvornici, Moja pot), a že zanemarja shema-
tičnost verzov v sonetu (Če jedno samo hoče le in

zna objeti), prigradničar, ki je neposreden in iskren (Pri uljnaku, Šopek), pesnik, ki bi modernik rekel o njem z Lampetom, da je in ni, baladnik, ki je napisal tri dobre, socialnost dihajoče pesmi: *Milijonar*, *Bolnik*, *Prestar* in se nato hladnokrvno poslovil od vezane besede (Ko stare sem svoje pesmi bral), potem ko je bil baš in že v vezani besedi napisal eno najlepših slovenskih novel v verzih, preprosto zgodbo *Kupnikove Mine* v »*Triglavu*« (1896). Pesem je čudovita svežost slovenskega alpstva, ritem in beseda rojenega Gorenjca, slovenskosladka sentimentalnost, osebnostna ob vzdušju literatstva, Baumbacha; po motivu je epsko in dramatično preprosta, da bolj niti ne more, v besedni orisnosti je bogato tolklorna in ne brez prav sijajnih podob (divja meta s ope omamljivo, vihar po polju orje bele brazde in točo vanje seje — m r t v o s e m e). Kakorkoli je dejanje siromašno nezapleteno, tragos eksmahinalen, razpleték psihologično neverjeten, pesem vendar neposrečno zaigrabi in močno vpliva kot pristna plastika, Segantinijeva živost obrisov, vse luč, vse cvet, vse vonj. Zarnikova ilustracija je pesem doumela. Ličen ponatis bi bil zaslužil že davno svojo opravičenost v knjižnicah naših planinskih letovišč, ki morajo sicer, Božu tožim, pogrešati prav tako licnih izdaj Prešernovega »Kersta« in Mencingerjeve triglavske »Hoje«. Svoji pisateljski naravi in okusu časa sledeč se je posvetil Finžgar poslej pripovedovanju v nevezani besedi (Pri Klemenčku). Naslanjaje se na starejšo in tistodobno slovensko meščansko povest je napisal »*Deteljico*« (prim. motiv »*Trojke*«!). Besedni simbol se Finžgarju še pozneje spovrača (Smo pa le mož). Povest vsebuje devetnajst poglavij malomestne idilike s precej komedijsko plitko zasnovanim motivom »ženska le vara nas«. Trije samski akademiki. Zdravnik in odvetnik osrečita kljub starim prevaram vsak svojo ženo, dr. Čekan ostane zvest listič in zelen, a se vsaj teoretično prelevi in spreobrne. Kar Finžgar v povesti riše, je situacijsko in krajevno sam doživel (Škofja Loka). Tehnika je stara, ponekod se vsiljuje našemu okusu omledna refleksivnost. Dejanja je malo, narejeno, nedramatično se vzvalovi dvakrat le pri vožnji s sanmi in Pečkovem mrtvo-udu. Lica so prav v načinu tistodobne meščanske povesti komedijskoindiferentna, povest ne gre v globino, a očituje že Finžgarjevo osebo, njegov osebni okus in pa intuitivski lik plemenitega moštva, ki se odslej v vedno izrazitejših črtah vedno spet spovrača. Družaben roman bi nazval obširno Finžgarjevo skladbo istega leta »*Kvišku*«. Krajevno ozadje je Gorenjska (Begunje, Bled) in ekzotična romantičnost starejše slovenske novelnosti: Dunaj, Pešta, Reka. Vsebinsko je povest dvodelna: Ante-Margita, Margita-Lo'ar. Razpleték ne raste iz zapletka, povest ni enotna. Utrudljiva besedna analiza v drugem delu še daleč ni psihologičnost. Najmučneje učinkuje gotova neumirjenost, neenotnost delujočih oseb. Ne morem se znebiti občutja, da so baš kardinalna lica eksponirana drugače,

kakor pa se javljajo v naslednjem nastopanju. Dihajo sicer realno, celo okrutno odbijajoče, kjer jih riše pisatelj kot »lopove«, in kažejo, da se je Finžgar mimogrede že učil pri naturalistih. Proti naturalizmu je uveljavil svoj optimizem v ideji povesti s stritarjanskim: *s u r s u m* — kvišku. Finžgar je v povesti dokazal, da pozna iz lastnega doživetja »boljšo« družbo. V dušo te družbe pa ni pogledal in sloni v tem oziru le bolj na literarni motivnosti, na tradicijski tipiki. Mimogrede je Finžgar napisal tiste čase dve daljši koledarski povesti v tipični obliki sence in solnca, dve vzgojni sliki s skupno moralo, da Bog počasi pleče šibo, pa jo le doplete (Stara in nova hiša); zajemljivo neizviren je z motivom pravde za oreh in požiga iz maščevanja (Dovolj pokore). Pozneje je napisal Finžgar za Mohorjevo družbo še klasično, sijajnega humorja polno »*Življenje in smrt Mohorske knjige*«, potem še ob Proostovo sliko »*Skopuhovo smrt*«, in živahno gorenjsko »*Konjička bom kupil*«. Okoli leta devetnajstkrat sto je doživel v »*Domu in svetu*« močne vplive od strani Cankarja in Meška in napisal ob konturnost novelic (Šmarnc nikar, Pomlad se poslavlja, Oč je je), ki dihajo deloma še vzdušje prejšnjih meščanskih slik (Skofja Loka, Idrija), prigradniške *r e f l e k s i j e*, spomine s potovanja po Italiji (Oranž in citrone). Tam je sanjal skozi beneško nižavo, videl Angelino, kako je krmila golobe svetega Marka, se vozil v gondoli in gledal »mučnike naslade«. Potem se je v Loretu zamislil v družinstvo njega, ki je Pot, Resnica in Življenje. Potem je v Apeninih skoroda zdrknil z vlaka v strašno smrt, natrgal od rož svetega Frančiška, prišel v Rim, bil na Kapitolu, v cerkvi sv. Petra, videl Leona Velikega, doživel aventuro z izvoščki in Madjarom, srečal se s pošteno »blondinko« in zasanjal v koloseju. Iz Napolija je šel razočaran (bomba — podgana!), pomudil se je v sobi angelškega Tomaža in mislil s Posilipa na Pavla, apostola narodov. Iz palače Umberto je obiskal Vezuv. Plemeniti zanos je melodija Finžgarjevih italjskih potov, doživetje je osebno, a nikakor duhovito y zmislu Stendala ali Matoša. Z Meškovo potno refleksivnostjo je Finžgar prijetna poetična proza ob snovno bolj zajemljivi Lavtižarjevi in Knifičevi prozaični. Mešku sorodno je čustvoval Finžgar tista leta v cikličnosti novel »*Moja duša v asuje*« (Njegova zvezda se je utrnila, Zvonček s tihih poljan, Kletev zavrženega srca, Pohojeni biser, Mara, Na prodaj), kamor neprisiljeno sodijo silhete in novele: Veliki dan, Njene citre romajo, Smo pa le mož, Govóri, aloa, Games — love, Srečala sta se, Oh, ne dajte mi pištole, Nagrobница i. p. Donesle so te novele Finžgarju sloves, da zna slikati salonsko družbo. Snovnost je malenkostna, v okusu časa išče Finžgar v dušo in gotovo predmetnost v sebi globoko občuti. Prave besede zanjo še nima in si pomaga s poetičnostjo sloga in filozofizmi Cankarjeve manire (»To je moja pot, k o l o b a r b r e z k o n c a«

— Srečala sta se). Gotova kompromisnost v slogu (objektivni in lirični) daje tej slovstvenosti Finžgarjevi poseben značaj; živo občutimo, da Finžgar išče v sebe, v veliki tekst in ne more do njega (*Video meliora, proboque*) in ne ve, ali bi zažrabil snov ali obliko. Prav v načinu močnih, organsko in racionalno razvijajočih se umetnikov je Finžgar baš v tej dobi razpotij segel še v eno smer in dal slovenskemu gledišču za Govekarjem prvo res izvorno ljudsko igro »Divje ga lovca«. Finžgarjev dramatični prvenec je zdrava ljudska hrana, nvaležna igra. Umetniško je skorajda nepomembna, ker je zrastle preočito iz literarnosti, domače in menda tudi nemške. Jurčičev »Domen« je botril, alpstvo je dalo svoje beležje. Kakor povzamem po Ev. Lampetu, je Finžgar v književni obliki potek katastrofe rahlo spremenil. Za Finžgarja samega je imel »Divji lovec« svoj pomen. Ukrepil je njegove stike z gorenjstvom in kmetstvom, vodil mu pozornost naravnost v narodovo dušo, katero je tedaj motril še v Meškovi poetičnosti, kakor priča prededna pot starice Neže v črti »Se enkrat« in globoko občutje (motiv blondinke) v »Kakor pelikan«. Brez dvoma pa je, da je pod zunanjimi vplivi Krekovich »Socialnih pomenkov« zasnoval Finžgar roman »Iz modernega sveta« (1904). Finžgar je hotel napisati socialističen roman. Ozadje je tvornica. Sredinska osebnost je tovarniški zdravnik. Dejanje se razvija le bolj kot novelistična intrigantska borba ekspanzirane družbe proti zdravniku in ne kot posebljenost idejnega boja, stanovske in razredne boli naših dni. Roman sliči zato bolj družabni povesti, tendenčnosti spielhagenske motivnosti in prav malo verizmu Zolajevega »Germinala«. Finžgar ne umerisati individualistično, njegovi junaki so še vse preveč le tipi. Proletariata pa sploh ne pozna ali pa ga nespretno idealizira (Rozman, Maretka), dočim »buržoazijo« riše kakor že v »Kvišku« nekusno temno (Seme). To je strašno stara tehnika angelov in hudičev, Maretke ob Korti, Klešmana ob Rozmanu, dr. Sluge ob Egonu itd. Vzporeditev Pavle ob Almo je že starejši Finžgarjev motiv (»Smo pa le mož«). Hvaležen ga pripoznam Finžgarju (prim. Slavico in Heleno v »Otrocih solnca«). V razvoju dejanja sem opazil, da je Finžgar ponekod nekam nemaren. Ekstemporativno nepričakovano in slučajno uvaja dejanje gibajoče momente. Omenim naj spet le nekam eksmahinalno pogojnost lica v Proscencu, ki je sicer krasna kreacija in zlasti ob izvorni sočnosti slike o dvoboju. Pod osebnimi Krekovimi vplivi je Finžgar zgrabil po Prelesnikovi smrti prvič in zadnjič doslej zgodovinsko snov. Tudi Kosovo »Gradivo« (I) ga je zunanje napotilo v zgodovinski študij Prokopov, iz katerega je zajel zgodbe Antov in Slovenov okoli l. 534. Za Prelesnikovo polabsko epiko pomeni Finžgarjeva balkanska pravo senzacijo v slovenski knjigi. Roman »Pod svobodnim solncem« (1906/07, 1912 v knjižni obliki) je najboljša slovenska ljudska knjiga, je prvi slovenski izvorni »sve-

tovni roman« v dveh delih. Prvi del je očitno boljši. Drugi del pa kaže preodločno vplive Sienkiewiczzeve snovnosti in obraznosti (Epafrodit — Petronij, Tunjuš — Azija, Radovan — Zagloba, Teodora — Popeja, Rim—Bizanc i. p.). Realnost Sienkiewiczzevih »divjih poljan« je pri Finžgarju komajda zemljevidska prostornost, oris Upravdinega mesta je poetičen in ne naturalističen v zmislu Flauberta ali Merežkovskega. Lica so izrazita, dejanje živahno napeto, ponekod naravnost iz vzorcev in tuje tehnike efektno poetirano v zaključkih poglavij (Radovan se skriva pred Tunjušem). Sijajna je oblika, sočna je sentenčnost. Ali ni pa besednost nekajkrat anahronistična? V knjižni obliki je opaziti nekaj presnove, zlasti glede zaključka. Kljub vsebinskim nedostatom II. dela je roman imenovati med najboljšimi pripovednimi deli v slovenskem jeziku. Živost in jaka dramatika poedinih prizorov je klasična plastika. Da Finžgar ni zmožgel v polni meri svojega načrta, se ne čudim. Romani take boje zahtevajo bogastvo prekipevajoče fantazije (kakor jo vidimo pri Poeju in Conanu Doyleju. S pridom bi bil mogel Finžgar brati pred svojim delom romane Hugojeve.

Za povestjo Iztoka in Irene je Finžgar tri leta počival v »Domu in svetu«. Ves ta čas je posvetil pretežno mladinskovzgojnemu delu v dijaškem »Mentorju« (I—V). Tu je priobčil poleg krajših črt (Na pragu, Vzdržal je, Njiva, Kamenar, Pomlad pod oknom, Pogreznjen) dve tipični in širji sliki: »Študent naj bo« in »Silvester«. Mimgrede se je oglasil kakor že prej in slej v »Slovenčevih« slavnostnih ozir, prazniških prilogah (Selskega župnika sveti večer, Dies magna et amara valde, Svetonočna vizija itd.). Ko se je zopet prikazal v »Domu in svetu«, se je v novem okusu v klasičnosti pleneristične črte »Na petelina«, tradicionalnopsihološke »Z doma v domovino«, neposrednosveže »Naš vsakdanji kruh« in prigodniško doživljene v strašni bolezni: »Eccce Homo«. Tako po strani je užil Župančičevo »Čašo« in »Čez plan« v drugi izdaji, potem, ko je bil dotedaj napisal že nekatero kritično o Kvedrovi (Iz naših krajev), o Cankarju (Volja in moč), o Mešku (Na Poljani), o Murniku (Navihanci), potem ko je bil priložnostno razmeditiral sebe ob Gregorčiču, Prelesniku, Medvedu i. dr., potem ko je bil stopil z važnimi zanimivostmi tesneje v sosedstvo svojega velikega rojaka Prešerna (Katol. Obzornik, Slovenec). Z dvema in doslej zadnjima zvezkoma »Zbranih spisov« (1912) je započel nato Finžgar novo dobo v svojem pisateljskem poklicu. »Divjemu lovcu« je pridružil štiridejanko »Naša kri«. Iz idealne socialne problematičnosti, iz romantizma alpskih dramatskih motivov je dozorel Finžgar tu prvič odločno v izrazito slovenstvo, v problem naše zemlje, našega plemena. Grunt ima korenine do pekla, je misel »Naše krvi«, je filozofija Finžgarja-Gorenjca, ki ljubi že od starega Klemenčka (1898) doli »strogo konservativno« dušo slovensko in se je v »Naši krvi« poglobil v najtaj-

nejšo posebnost gorenjske rečenice in besede. Drami »Naša kri« je sicer po pravici očitala kritika, da je nepopolna. Za močnim pogonom navzgor v I. in II. dejanju splahne razplet zadnjih dveh aktov. V klasično narodno govorico kmetskih lic reže neokusna zanosnost Renardove književne slovenščine, deklamacija tendenčnika v Finžgarju, kar navadno nikjer drugod ni, kjer išče svojemu prepričanju svojstven izraz. Motiv socialstva, ki ga je bil deloma načel že v vsakdanji povesti brez konca »Srečala sta se«, je Finžgar poglobil v romanu »Sama«. To je katharsis ljudske učiteljice na kmetih, umetniški problem, ki je ležal Finžgarju kakor na dlani. Za Finžgarjem se ga je dotaknil Šorli (Gospa Silvija), ki ljubi tudi sicer popolnoma iz svoje narave motivnost teh in takih nepoetičnih življenjskih poklicev in ume kakor Finžgar posneti resničnost teh in takih goncourtovskih svetov. Eno hibo mi je omeniti v Finžgarjevi sliki. Njegov Štefan ni enoten, je v ekspoziciji drugačen kakor v dejanju. Roman »Sama« ne ogreje. Ogrela pa bo »Dekla Ančka«, ki je bila v letu 1913. kljub balkanstvu prava senzacija, predmet ozkosrčnega natolcevanja med Finžgarjevimi stanovskimi tovariši. Roman kmetiške dekle na Gorenjskem. Že drugičkrat problem ženske pri Finžgarju, ki je svoje čase prejel med drugim tudi Marcela Prevosta. Prevosta v Finžgarjevih ženah ni. Ančka je ljubko dete njegovega duha in gorenjskega vzdušja. Finžgar je gotovo gledal njeno telesno lice, jaz ga ne vidim. Vidim tip, vidim dušo, ki je v idealizujoči intuiciji Finžgarjevi, kvečjemu morda lice, ki je preobraženo v družabnosti kongregacije, izobraževalnega društva, kjer edino ga je mogel Finžgar proučevati. Dejanje poteka skromnonaravno in se završiči v močnem, nepričakovano modernem načinu: Ančka, ki ni več sama na sebi, gre za ženinom v Ameriko, kjer jo vrnejo iz zdravstvenih ozirrov. Urednik Izidor Cankar si je dovolil dober dovtip in natisnil poročilo o poroki Ančkini. Podstava dramatičnega zapletka v romanu pa ni baš najmočnejša. To pa je tudi edina pomanjkljivost v lepem delu.

Tik pred veliko vojsko je napisal Finžgar v trpki tesnosti tri študijsko-lapidarne čine svoje najboljše igre »Veriga«, katero je po vojski v predelani obliki izdal kot drugi zvezek »Nove knjižnice«. »Veriga« v prvotnem konceptu ne odgovarja praktičnemu namenu, ker ne bi izpolnila celega večera. Vsebuje odločno samo dejanje brez polnost dihaajoče perspektive v ekspozicijo in filozofizem. Zato vzbuja občutje, da se dejanje razvija preveč komedijskonaglo. Ostrokonturni prizori dišijo le bolj kot cikličnost močnih fragmentov. Te nedostatke je Finžgar v knjižni obliki deloma popravil in ustvaril gotovo napeto rast dejanja, ne da se mu je popolnoma posrečilo ustvariti potrebno dramatično strnjeno. Ni vzobličil dejanja simetrijsko z a) viškom, ki naj je anagnorizis v zmislu miselnosti, in z b) višku odgovarjajočo

katastrofo. Katastrofa je v »Verigi« in cauda venenum, novelistična, nepripravljena, nepričakovana, efektna, a ne umetniška. Taka efektnost v dramu pa je vselej nekam eksmahinalna. Lice Radgandino je v drugi obliki Finžgar presnoval v živahnost Alenino. Alenina inicitivnost pa je le komedijsko umestna. Druga lica so večinoma silhuetna ostrost, deloma celo jasna plastika. Zaradi nedostajajoče situacijske snovi se pa baš nekatera glavna lica ne morejo udejestviti individualnoostro (Janez!). V primeri z »Divjim lovcem« in »Našo krvjo« pa je »Veriga« sijajen napredek, po govoru najbolj slovenska, po ideji ruskogloboka, občečloveška umetniška misel, ki je sprejela od Finžgarjeve svojstvenosti v zadnji njegovi pisateljski dobi. Posebno poglavje v tej dobi je Finžgarjeva vojskna epika, ki je rastla neprisiljeno od 1915 do 1919 v cikličnosti sijajnega realizma vse od »Prorokovane« preko »Bojev« in »Prerokbe zore« ter mimo »Kronike gospoda Urbana«, »Golobove njive« in dveh »Slik brez okvira« v feljtonski epilog »Polom«.

Staro narodno pričanje o »obletenju sveta«, ki ga je vedel Finžgar že v letu 1897. (Pri Klemenčku), je dalo Finžgarjevi epiki vojnih let hvaležen motiv. Ta motiv je zapisal z besedo, ki ji vem samo Župančičevo tiste dobe postaviti ob stran. Prečudno naša mistika, zapisana na čelo življenju, ki ga je Finžgar v svoj vojskni cikl živela, ne pisal. Za tremi plenerističnojasno oživljenimi poglavji v »Prorokovani« (Vojska!, Pred občinsko desko, 27. VII. 1914), ki že eksponirajo roman »Bojev«, sledi najboljša Finžgarjeva zgodba, očiščenje Jančarice in Golobove Francke. Matičeve drame drugi del je ostal do danes odlomek (Prerokbe zore). Skoro bi trdil, da je Finžgar namenoma odrezal kakor iz spoznanja, da nobena epska stilizacija ne zajame verno dovolj bolesti in snovi, ki sta rastli od vsepovsod v banavzično vsakdanjost, kakršne ni predvidel narodni sibilnik, in kakršni bi bil vsak rapsod zaprl oči, zadržal pesem v srcu.

Umetnik, človek, Slovenec, ki pa je vendar hotel govoriti iz Finžgarja, je iskal času in razmeram primerno besedo, besedo za besedo, dovtip vseh absolutistično zaslužjenih dob, duš in misli in je našel najbližje, v slogu kronike, kronike iz leta 1809—1813, ki jih je Finžgar že poznal po »Naši krvi«. Zadel je prav srečno ljudomili obraz »gospoda Urbana«, ki je sicer prav tisti človek, kakor »gospod Janez«, slovenski narodni duhovnik od včeraj, danes in jutri. Epično je spregovoril nato Finžgar še v treh sijajnih obrazih, fragmentarnih poglavjih, v nenapisano novelnost zore čih prerokob. Finžgarjeva vojskna epika je ob Krekovem pokretu let 1915—1917 najglasnejši dokaz, kakšna je duša slovenske katoliške narodnosti, je dokument slovenskega jugoslovanstva v katoliškem izobražencu, je idealizem, ki so ga

tedaj izpričali ob Župančiču in Cankarju predvsem Dominsvetovci, tudi Milčinski, in prav nič Tavčar in Govekar. Finžgar je iz te časovne snovnosti utrgal najboljše od svojega duha, uveljavil brez vpliva od strani kakršnekoli literarnosti svoj veliki slog, napisal svoj veliki tekst v zgodovinski dobi slovenstva pred jugoslovanstvom, ki nam rodi patološkozajemljivo pravdo za jugoslovenščino in artizem brez slednje tradicije.

* * *

Mimogrede sem že omenil sijajne oblikovne strani Finžgarjevega peresa. Ne le snovno, tudi jezikovno temelji Finžgar ves in vselej v narodu in raste od leta do leta še bolj v narod. Tu je imel zglede v Levstiku, Jurčiču in najbližje v Medvedu in Prelesniku. Folklorja njegovega »Triglava« je še v sorodu baumbachovstvu. Jezik njegove družinske zgodbe je književna slovenščina brez izrazitega osebnostnega obeležja. Po dramatskem govoru in po koledarski povesti pa je našel Finžgar že zgodaj v pravi narodni izraz, v podobo gorenjske klime. Saj ne išče namenoma v lokalnost; dana mu je naravno in upotreblja jo zmerno in primerneje nego Jurčič ali celo Prelesnik (Nesrečno zlato). Mimogrede je sicer doživel vplive Cankarjeve in Meškove lirčnosti, okus meškove bibličnosti v »duši« in filozofizem »potništva« cankarskega. V sijajni »periodiki« in nazorni sentenčnosti svoje zgodovinske slike je ob Zaglobine »ukane« uveljavil svoj močni ritem. Prav nič se ni potrudil v besednost staroslovenščine, starobulgarščine; komaj »plesočico« in »zmijo« je izposodil na jugu. Zavedno je uveljavil v zadnjem desetletju »gorenjstvo«, bogate besede in rečenosti: natečnica, pohramplati, borka, razrahan, paháti, pógrad, zamrčati, vijača, odlija-vec, burnik, preložiti, vtakne se mi, rahuta, mrčezno, pominjek, mazgati, samotorec, koprivec, (dekliška) straža, plašar, na vso lašč, vrata se pojezdijo, žužlja, mrežnica, gobuzda, budati, brnjati, biti sama na sebi, dekle postane očitna, gluh kakor bukva, ne odležem od dela itd. Prav malo je nekusnih podob pri Finžgarju (siva vlažna megla, ki se je pasla po njenih mislih), zato je odločno lepih in izvernih več (Matic je kar zviška treščil v škornje, deklica, zapečena v lice, kakor rženi kruh i. p.). Svoji plastični, širokonarodni podobi predvsem se ima zahvaliti za govorniške uspehe prigradni govornik v Finžgarju, ki je svojčas cepil krilatice iz Prešerna in Gregorčiča in celo v jezik kmetskega dekleta v ljudski igri (prisega — strašna pa sveta).

* * *

Sodobni leposlovec - duhovnik v Slovencih! Štiri slovita imena mu vem: Meško, Finžgar, Sardenko, Iz. Cankar. Meško je v popoldnevu, Sardenko molči, Iz. Cankar se je posvetil vedi in še Finžgarja grozita zadušiti urad in pastirstvo. A Finžgarja ne sme zadušiti ne urad ne pastirstvo! Pisatelj, ki je doslej tako lepo rasel iz dobrega v popolnost, je živ in velik in danes in jutri...

PRESBITERIJ SV. KATARINE.

IZIDOR CANKAR.

Lansko leto so po načrtih arhitekta Ivana Vurnika obnovili presbiterij male in zelo ljubke baročne cerkve sv. Katarine nad Medvodami. To delo je že takrat pobudilo dovolj pozornosti in zasluži, da se z njim popečamo, ne samo zaradi estetske vrednosti, marveč tudi zaradi svojevrstnih značilnosti, ki postajajo, kakor se zdi, za sodobno umetnost naravnost tipične.

KAJ PTIČKI POJO?

Nad vrati sakristije je arhitekt na beli steni pod svodom razpostavil obširen dekor, da izpolni ono vrzel, ki je tu nastala po vratih v sicer enakomerni celoti barvno-dekorativne zasnove (sl. 6.). Na vrhu je mučeniška krona sv. Katarine, pod njo svetničin atribut, mučeniško kolo, izpod katerega se izvijata na desno in levo po ena palmova veja, pod vsem tem pa stoje trije skladi knjig s hrbtom proti cerkvi, in sicer tako, da je vsaka naslednja vrsta višja in širja in da se zadnja slednič razteza po vsej širjavi vrat in slikanega okvira, ki ga jim je arhitekt dodal. Iz te piramidalne zasnove, ki je s svojo simboliko kljub vsej dekorativnosti vendarle še v očitni zvezi s svetnico-patrono, se pa v nje spodnjem delu odceplja motiv, ki je vsaj nenavaden: Iz zgolj dekorativne črte pasu, ki deli posamezne sklade knjig, požene po trikrat na vsaki strani mladika, a tudi zgolj dekorativno pojmovana, in na njih sede ptički, podobni onim, ki so posedli po vejah klinčka, ki se je široko razprostrl po kamenitih tablah ob tabernaklju (sl. 7.). V tej zvezi in na tem kraju je to gotovo presenetljiv motiv. Vsi simbolični pomočki dekorja nad vrati so v ozki zvezi z mučenico Katarino, ki naj jo cerkev počasti; kupi knjig nam govore o njeni učenosti, kolo o mukah njenega trpljenja, palma o stanovitnosti in zmagi, krona o večnem plačilu — toda kaj imajo tu opraviti ti pisani in po sebi tako ljubznivi ptički? Kako da se je pomešal ta idilični motiv v apoteozo heroičnih dejanj preteklosti, tako povsem različen po svojem značaju od tega, na kar nas hoče ostali dekor opozoriti? Ni je nobene dobe umetnosti, če izvzamemo početno geometrično ornamentiko, ki bi ne bila rabila tega tukaj tako presenetljivega motiva v ornamentalne namene, gotovo, toda hkrati je treba tudi reči, da bi v cerkveni dekoraciji, kakršno nam je zapustila zadnja tradicija, zaman iskali česa podobnega, kakor bi bilo še bolj nemogoče najti tabernakelj, ob katerem ni drugega kot lonec s klinčki in na vejicah kosi. Ta motiv, porabljen že nad vrati sakristije s takim poudarkom in stopnjevan kesneje na tablah ob tabernaklju do popolne samostojnosti, se čuti v tej zvezi kot nekaj posvetnega, ne cerkvenega ali vsaj dispatnega, kakor bi bil v sredi cerkve-

nega korala motiv sodobne narodne pesmi tuj element. Ta naš občutek je utemeljen. Ko se je za časa zmagujočega impresionizma ob koncu preteklega stoletja pričel in potem uspešno bojeval boj zoper zahtevo, da imej slika tudi pomembno snov, zahtevo, ki je bila preostanek romantične teorije, se cerkveni dekor novemu teoremu, da je snov za estetsko vrednost slike brezpomembna, in zlasti kasnejši formuli, da je literarna vsebina umetnini v kvar, ni mogel prilagoditi, iz povsem umljivih razlogov; skoraj vsa cerkvena tradicija je govorila zoper to. Zato je cerkveni dekor v preteklem stoletju ostal v bistvu zvest romantični tradiciji, kakor nas lahko pouči pogled v katerokoli cerkev, ki je bila poslikana ob koncu 19. stoletja, in kakor je po naziranju o rabi snovi v tesni zvezi s to tradicijo tudi še slika Hel. Vurnik v oltarju sv. Katarine, ki nam predstavlja mučenico v pogovoru z modrijani, čeprav je opaziti tudi na tem delu nekatere razlike od tradicionalnega pojmovanja historične slike, ki pomenijo obrat v ono smer, v kateri se giblje ves ostali dekor presbiterija. Idiličnega motiva v tej samostojnosti, kakršno mu je dal Vurnik nad vrati sakristije in zlasti ob tabernaklju, v novejši cerkveni tradiciji ni, in če ga hočemo najti, moramo seči globoko v zgodovino do srednjega veka in še globlje, do starokrščanske dobe. Odtod je razumljivo, da se nam zdi ta motiv nekam laiški, cerkvi ne prav primeren.

Zelo zanimivo je opazovati one spremembe, ki so se izvršile v rabi snovi za cerkveno umetnost v razvoju krščanske umetnosti. V prvih stoletjih krščanstva, v dobi prekipevajočega religioznega čuvstva, v katerega so se izlile najboljše raznolike duševne moči ljudi onega kroga, ki je bil odločen, da začne novo zgodovinsko tvorbo, nazvano krščansko kulturo, v dobi onega vehementnega spiritualizma, čigar početke najbolje označuje dosledno duhovno pojmovanje vesoljstva, kakršno se javlja pri sv. Pavlu, in mistika sv. Janeza, v času te silne reakcije proti naturalistični kulturi antike, reakcije, ki je bila tem krepkejša, čim trdnjša je bila antična tradicija, se cerkvena umetnost, če smemo že s tem imenom nazvati nje prve početke, po prvotni kratki negotovosti obrne odločno v simbolično smer. V tem stadiju razvoja je starokrščanski umetnosti predmet umetnine indiferenten in ne slika pava zaradi pava ali ribe, ker je riba, marveč le z ozirom na simbolično, nadpredmetno in nadformalno vrednost ter pomembnost snovi. Ta simbolizem ni slučajen; simbolično izražanje je znak neracionalistično usmerjenega mišljenja (in ne le v tej dobi) in se je rodilo iz iste duševnosti, iz katere so nastale analogije sv. Pavla, sklicujočega se v okrepitev trditve, da je prišel Mesija z novo postavo, na simbolično pojmovane dogodke stare zaveze, iz iste duševnosti, ki se je s tolikim žarom oklenila fantastično-simboličnih podob apokalipse.

Vendar pa ta izključno simbolična smer v starokrščanski umetnosti ne traja predolgo. Nekako istočasno, ko se v cerkvi pojavi poleg abstraktnega spiritualizma potreba, da se sporazume z realnostmi tega življenja, ko dobiva cerkveni

nauk svoje prve točne in za vso cerkev obvezne formule (ekumenski koncil), ko stopa cerkev kot nov faktor v državno življenje, ko se njena moč vse bolj in bolj utrjuje, njena organizacija bori, čisti in napreduje, ko si, z eno besedo, religiozna družba, ki ji je bila poprej poglavitna vsebina tista skupna v onostranost usmerjena težnja, pripravlja temelje za dolgotrajno bivanje v tem svetu, se pokaže poleg abstraktnega simbolizma umetniške snovi v cerkveni umetnosti historični snovni element, kateremu umetnostni predmet ni le več sam po sebi pomemben (v živem nasprotju s simbolično težnjo), ampak celo izmed vseh interesov najvažnejši. Ta snovni historični element ne zamre v poznejšem razvoju cerkvene umetnosti nikoli več, ampak se dosledno vedno bolj in bolj krepi — zastoj v zgodnjem srednjem veku je le navidezen — čim večjo historično tradicijo dobiva cerkvena organizacija sama in čim bolj se širi krog njenih tostranskih interesov. Netvarni simbolični element je med tem časom izgubil v umetnosti svoje predominantno stališče, a živi še v romanski dobi z vso močjo dalje, čeprav pregnan iz centralnega snovnega mesta v snovne aksesorije, kakor živi dalje oni psihološki korelat umetnostnega simbolizma v mišljenju in dejanjih zapadno-evropskega kulturnega kroga, pojavljajoč se v vedno novih poskusih poduhovljenja družbe (redovi), v velikih političnih podjetjih, ki so črpala svojo popularnost ne iz političnih ali kakih drugih, marveč iz čisto spiritualističnih motivov (križarske vojne), pa tudi v osebnih dejanjih pokore in očiščevanja, ki so bistveno pripomogla, da se je zbralo toliko energij, kolikor jih je bilo treba, če naj nastanejo oni velikanski spomeniki romanske arhitekture. In sicer ni simbolični element med tem časom samo živel dalje, ampak se je snovno celo bogatil tja do gotike, predstavljajoč tako paralelno duhovno strujo k realistični struji, ki se je — razen seveda tudi v formalnem oziru — javljala v vedno obširnejši historičnosti svoje snovi. Obe te značilnosti je cerkvena umetnost ohranila skozi ves srednji vek, čeprav seveda prevladuje v začetku simbolična in proti koncu realistična snov, kakor označuje ostale kulturno-zgodovinske dogodke tega časa ista analogna dvojica, imenovana Bog in svet, duhovna in posvetna oblast, razodeta in z umom odkrita resnica, in še drugače.¹

Že v gotski dobi se je začel simbolični snovni element umikati pred historičnim in realističnim, v novem veku pa je skoraj popolnoma zamrl. Živel je dalje le še kot rudiment iz tradicije, porabljen le poredkoma kot okvir k realistični snovi, ki je medtem postala pravi umetniški predmet, a ne kaže nobenega notranjega življenja več, se ne množi, ne razvija, ni samostojen, marveč brezpomemben privesek. Poleg mnogih drugih posebnosti, ki označujejo umetnost novega časa takoj v nje početkih, zlasti pa one načelne razlike, ki jo delijo od umetnosti srednjega veka, se mi vidi tudi ta

¹ Glede formalnega dualizma v srednjem veku prim. M. Dvořák, *Idealismus und Naturalismus in der gotischen Skulptur und Malerei*. München u. Berlin, 1918.

preobrat v izberi snovi dovolj važen,¹ kakor gotovo ni slučajno, da je cerkvena reformacija, ki stoji, kakor renesansa v umetnostnem oziru, ob početku novega veka kot znamenje časa in napoved prihodnjega razvoja, zavrgla bogato simboliko cerkvenih obredov, in da se je v katoliški cerkvi sami ta simbolika v teku stoletij večinoma skrčila v komaj še razločne rudimente. Doba baroka, čas cerkvene reformatorične reakcije, kaže mnogo zanosa in verskega čuvstvovanja — v tem času so se napolnile cerkve s slikami nebeških vizij — toda niti približno ne smemo vzporediti religioznosti te dobe z mističnim zanosom starokrščanskega časa, zakaj umetnost se tedaj ni le vedno bolj in bolj laicizirala, marveč kaže cerkvena umetnost sama — da ne govorimo o drugem — isto tendenco, katera se javlja v vsej ostali umetnosti, otresti se srednjeveškega simboličnega elementa in postati, kljub vizionarnemu značaju svojega predmeta, čim najbolj realistična: v tej dobi se je cerkveni dekor obogatil z mnogimi novimi realističnimi snovmi, s snovmi, katerih invencija ni potekla iz abstraktnega razmišljanja, marveč iz zgodovine, legende ali aktualnega življenja. Gotovo se v tej dobi poživila tudi simbolika antike, toda nagib, ki je umetnika privedel do te snovi, ni nikakor one vrste kakor v srednjem veku, marveč diametralno nasproten: ta antični simbol ga ne zanima kot simbol, marveč le kot del antične kulture, ki je ob tem času bila predmet podrobnega studija, torej kot zgodovinska realnost. To realistično teženje doseže svoj višek v 19. stoletju, v katerem zamre vsaka simbolična invencija in se čut za realnost v toliki meri okrepi, da se pojavi obnavljanje zgodovinskih stilov, in sicer ne zaradi simpatične estetske razčuvstvanosti do katere posebne dobe preteklosti, ne zaradi sorodnosti umetnostnega hotenja, marveč iz ljubezni do realnih tvorb preteklosti. Tudi srednjeveški stili so se ob tem času obnavljali — in vendar, poglejmo katerokoli moderno romansko ali gotško stavbo in se bomo prepričali, da so ravno simbolični elementi v njej reducirani na minimum, vrhu tega omiljeni v realističnem zmislu, če ne popolnoma zabrisani. In čisto naravno; v času, ki je preteklost jemal z objektivnega zgodovinskega stališča, ki je smatral stil preteklosti za predmet eksaktnih umske rekonstrukcije, ni nikakor moglo biti zmisla za čisto subjektivno, nerealistično vrednost simbola. Kako je tudi v tem veku tukaj očrtani razvoj v izberi umetnostne snovi tekkel vzporedno z vsem ostalim kulturnim razvojem, je komaj potrebno opozarjati.

V Vurnikovem dekorju presbiterija sv. Katarine pa opazimo nekaj, kar je s to tradicijo v nasprotju. Najprej se pojavi tuji motiv nad vrati sakristije, ko iz knjig, simbolizirajočih cerkveno patrono, poženejo — tako zelo nerealistično — vejice, na katerih sedijo ptiči, zlasti pa, in sedaj s polno

¹ V strokovni literaturi je naraščanje snovi v starem in srednjem veku ikonografski dovolj natančno obdelano, a s tega vidika, s katerega gledamo ta pojav tukaj, še ni bil razmotrivan, dasi bi tako zastavljen studij, zlasti v zvezi s formalnimi problemi dotičnih dob, mogel biti ploden.

močjo, v vsej samostojnosti, na retabulah oltarja; na tem mestu so od nekdanj, od romanske dobe, stale svete zgodovinske figure, a so sedaj izginile, umaknile so se klinčkom in kosom! Če hočemo dobiti analogije za ta pojav v tradiciji cerkvenega dekorja, bi jih morali iskati v početkih starokrščanske dobe, torej v času snovno popolnoma neopredeljenega dekorja, kakršen se nam kaže sedaj nad vrati katarinske sakristije, v času, ko ni hotel biti dekor nič drugega nego dekor, brez vseh aluzij; ali v oni dobi, ko je dekor dobival že svoj simboličen pomen, kakor ga dobiva tudi oni motiv klinčkov in kosov, cvetja in petja, radosti in hvalnic, razpostavljen pri sv. Katarini okrog močno podarjenega tabernaklja v oltarju. Obnavljanje tradicionalnih stilov v polpreteklem času se nikakor ni ustavilo pri romanski dobi kot meji navzdol, marveč smo videli zadnje čase, da se obnavlja tudi starokrščanski dekor, da se ponavljajo starokrščanske apside s svojimi muzaičnimi svetniškimi figurami — toda s temi poskusi nima Vurnikovo delo nič skupnega. Ne mogli bi tega, kar vidimo pri sv. Katarini, imenovati posnemanje prakrščanskega dekorja; to ni obnavljanje starih tipov, pač pa analogija v umetnostnem hotenju; odklanjanje historične snovi.

Ta pojav bi bilo kaj lahko razložiti v času, ko se je pozornost, porazdelivši se na vsa polja, vse čase in vse panoge umetnosti, obrnila tudi k takozvani narodni umetnosti, ko nastajajo Madone v narodnih nošah in se naglaša potreba umetnostne renesanse na podlagi folklorističnih raziskavanj; Vurnikovo delo bi po tem svojem motivu bilo enostavna aplikacija »narodne« umetnosti na cerkveni dekor. Vendar se s to razlago ni mogoče zadovoljiti, ne le zato, ker tudi po njej preostaja še vedno vprašanje, kako je mogel ta laični motiv — proti tradiciji — zaiti v cerkev, marveč tudi zaradi nekaterih drugih značilnih posebnosti v okrasju presbiterija sv. Katarine. Pesem, ki jo pojo Vurnikovi ptički, ni samovoljna.

PRIČEVANJE FORME.

Način, po katerem je poslikan presbiterij kot celota, je svoje vrste. Presbiterij je tektonski dovolj členovit: ob vhodu vanj stojita dva močna poluslopa, v notranjosti je razčlenjen z lisenami z lastnimi kapiteli, svod tvorijo svodne kape, nasproti sakristijski steni in v ozadju je po eno okno. Dekoracija sten in arhitektonskih delov je vseskozi geometrična, je eno samo ponavljanje romba v treh spektralnih prabarvah, v rdeči, rumeni in modri, svod pa je ostal bel, nepobarvan in ima samo v sredi dekorativen medaljon v istih barvah in v obliki četveroperesne detelje. (Sl. 5.) Pri tej dekoraciji je značilna okoliščina, da se geometrični motiv romba preliva v isti barvi in skoraj nespremenjeni obliki po vsej poslikani ploskvi nepretrgano dalje, usihajoč samo pod kapiteli lisen in pod venčnim zidcem, a da se potem takoj tudi na tem členu zopet pojavi. Enakomerno z istim dekor-

jem sta poslikana pilastra in notranjost loka nad njima, venčni zidovi in kapiteli, lisene in ploskve sten — torej tektonski svojevrstni, po svojih funkcijah dispartni deli. Tektonska členovitost je s tem pretežno zabrisana — kar je dobro opaziti tudi na naši fotografiji (sl. 5., na levi), medtem ko je v resnici pod vplivom barev to še bolj razvidno — arhitektura, ki je tvorila pred poslikavanjem edini vir estetskih vrednot te cerkvice, je v poslikanem delu notranjščine domala ubita. To nenavadno razmerje med slikarstvom in arhitekturo je umetniška kritika takoj opazila in je čisto pravilno pripomnila, da je tako poslikavanje negacija arhitekture ter da je slikar storil tu s svojimi sredstvi isto, kar bi storil arhitekt, če bi one z dekorjem znivelirane tektonske dele s svojimi sredstvi kakorkoli odstranil, če bi presbiterij prezidal.

Ta opomba je, kakor rečeno, pravilna, vendar pa sloni na domnevi, kakor da je neko določeno razmerje med slikarstvom in arhitekturo po naravi dano ali po zgodovini stabilizirano ali da je potrebno vsaj za naš čas. Ta domneva pa je napačna.

Dejanski je tako razmerje med arhitekturo in slikarstvom, kakršno se tukaj predpostavlja kot edino možno, obstajalo samo v klasični antiki, v kateri je slikarstvo v svojem odnosu do arhitekture igralo nesamostojno, podrejeno vlogo, in le deloma v gotiki. Klasični tempelj je bil po svoji arhitektonski zasnovi izraz izravnane naravne zakonitosti, skladne organičnosti materialnega sveta, v katerem ima slednji del svojo po načelu kavzalnosti točno opredeljeno funkcijo, in slikarski dekor je, opustivši stremljenje po lastni izraznosti in torej po višji umetnostni enoti, sestavljeni iz arhitekture in slikarstva, izključno le podpiral zgoraj označeno tektonsko idejo, z barvo še pojasnjujoč in okrepjevajoč oni izraz statičnosti in organične urejenosti, ki je bil problem arhitekture. V pozni antiki, kakor se nam kaže v starokrščanski umetnosti, je to razmerje med arhitekturo in slikarstvom ravno obratno. Oni vihar spiritualizma, ki označuje to dobro, ni le razrušil samih temeljev klasično-antičnega umetnostnega naziranja in namesto nekdanjih statičnih ter fizično-organičnih arhitektonskih tvorb prinesel, v tipu starokrščanske bazilike, nove tvorbe, ki je negacija nekdanjega klasičnega tektonskega ideala ter skromen začetek — ne formalno, pač pa v principu — onega dinamičnega tektonskega načela, ki se je v srednjem veku razvilo do polne tvorne moči, marveč je tudi potisnil daleč v ospredje, vsaj kar se tiče notranjščine, slikovite estetske vrednote, namesto materialno statičnih, dosledno ravnajoč tudi v tem primeru v zmislu dematerializiranja, ki je bilo tedaj vrhovni zakon kulturnega razvoja, zakaj gotovo predstavlja slikarstvo v razmerju do arhitekture, torej iluzorični videz v razmerju do zakonito urejene stvari, duhovnejšo kategorijo, prav tako kakor je abstraktna simbolična snov, katero najstarejša krščanska umetnost tako rada izbira, nekaj mnogo bolj nematerialnega, nego historični predmet, ki se začne v krščanski umetnosti uveljavljati pozneje.

Brez ozira na steno se razprostirajo slike v starokrščanski baziliki po njej, sledeč svojim lastnim zakonom kompozicije, osamosvojene, ali pa podpirajo na svoj način ono veliko smer gibanja proti oltarju, ki se je pojavila v notranjosti bazilike (S. Apollinare Nuovo); v apsidi in na slavoloku se široko razprostirajo, zopet prezirajoč zahteve arhitekture, in ne streme po ničemer drugem, nego da ustvarijo abstraktno vizijo onostranske ekstatične blaženosti. Slikarstvo se je sedaj osvobodilo od arhitekture in doseza lastne cilje brez ozira nanjo, jo nadvladuje.

Pa razmerje med slikarstvom in arhitekturo je tudi v vsem nadaljnjem razvoju naše umetnosti v neprestanih menah. V romanski dobi, ki jo v arhitekturi označuje naraščanje mas, novo organiziranje tektonskih sil, se slikarstvo zopet umika s svojega predominantnega stališča, se prilagodeva pogojem, ki mu jih stavlja arhitektura, se omejuje deloma zgolj na ornamentiranje ploskev, ki jih je arhitektura pustila nerazčlenjene, postaja zopet pomagalo arhitekture, čeprav drugačno nego v antiki, in se v nadaljnjem razvoju proti gotiki in v njej vedno bolj umika iz arhitekture, katere izrazna moč je v tej dobi tako narasla, da je slikarstvo ne le lahko pogrešala, ampak ga celo izključila ter si ustvarila svojim namenom mnogo primernejše sredstvo, barvana okna. S tem pa, da se je arhitektura osvobodila od slikarstva, se je tudi slikarstvo osamosvojilo in se samostojno razvijalo dalje, vsled česar opazimo v dobi renesanse zopet novo razmerje med obema panogama umetnosti: samostojna arhitektura s svojimi lastnimi problemi obstoji poleg samostojnega slikarstva. Medtem ko je srednji vek poznal v glavnem le dve meri za sliko, monumentalne mere v notranjosti cerkva in neznatne mere ilustracij v rokopisih iluminatorjev, pri čemer je bilo slikarstvo navezano na soeksistenco arhitekture in rokopisa, postane slika sedaj ne le formalno, marveč tudi v pogojih svojega postanka in obstanka organizem zase, kakor je arhitektura tudi samostojen in svojevrsten organizem. Med obema vlada neka pariteta, katero razmerje se pa v razvojnem toku proti baroku zopet premakne, in sicer v korist slikarstva. Arhitektura sama stremi v tej dobi po slikovitih učinkih in jih doseza na dva načina: po najintimnejši svezi s slikarstvom, podobni oni, ki je vladala za časa klasične antike, a s to razliko, da je sedaj cilj te zveze slikoviti efekt, medtem ko je bil v antiki namen te zveze pojasnjevanje statičnih in organičnih funkcij, — ali pa tudi tako, da z lastnimi sredstvi, razgibanostjo svojih delov in mas ter zlasti z obilnimi profili ustvari brez vsake pomoči slikarstva slikovit kompleks, v katerem imajo svetlobe in sence slikarske vrednote in na svoj način nadomestujejo barvo. Primer te druge možnosti je tudi cerkva sv. Katarine, ki je bila do Vurnika v svoji notranjosti vsa bela, a vendar ne brez slikovitih vrtilin.

Že iz tega sumaričnega pregleda je torej razvidno, da razmerje med arhitekturo in slikarstvom nikakor ni neprekršljivo stabilizirano, da torej tudi ono razmerje v presbiteriju sv. Katarine, ki vzbuja

začudenje, nikakor ni »nemogoče«. Kar bi moglo v tem primeru roditi teoretske pomisleke, je dejstvo, da je baročna arhitektura slikarski predelana na način, ki je temu stilu tuj, da je torej tu nastala kolizija umetnostnih hotenj, kar da je nedopustno. Kolizija bi obstajala zlasti v tem, da je slikarstvo zabrisalo arhitektonske člene, ki so bistven del te cerkve, in ustvarilo neko mešanico arhitektonskih in dekorativnih vrednot, v kateri so arhitektonski členi izgubili svoj prvotni in naravni pomen.

Imenoval sem te pomisleke teoretske, zakaj odločilnega pomena niso, ker je za estetsko vrednost umetnostnega dela dejanski merodajno le to, koliko je adekvaten izraz onih čuvstev in misli, ki so ob svojem času potrebne umetnostnega oblikovanja. A tudi sami po sebi niso upravičeni. Kar se je tu zgodilo z baročnim stilom, ki se je temeljito preoblikoval pod rokami sodobnega umetnika, je barok sam nešteto krat storil s stili, ki so bili njegovi predhodniki, tako da ne moremo govoriti o ravnanju, ki bi bilo v življenju zapadno-evropske umetnosti brez primere, kar bi pa tega ravnanja gotovo še ne opravičevalo, ko bi bil vsled omenjene kolizije stilov nastal stilističen nestvor, ki je v preteklosti brez primere. A to se ni zgodilo. Ista kolizija, ki se tu v sedanjem presbiteriju sv. Katarine graja, se pojavlja na nešteto zgodovinskih visoko cenjenih spomenikih, čeprav zopet nikoli sicer razen v srednjem veku.

V svojem posmrtnem delu o estetiki upodablajočih umetnosti govori Jodl¹ tudi o razmerju med slikarstvom in arhitekturo ter prihaja glede romanske dobe do sklepa, da »poslikavanje nikjer ne služi zabrisavanju, marveč povsod krepkejšemu poudarjanju (arhitektonskih) forem«. Pa ni tako; ravno v romanski dobi, in samo v njej izza antike, nahajamo nešteto primerov, v katerih so arhitektonske forme s slikarskimi sredstvi zabrisane na presenetljivo podoben način onemu, ki ga opazamo v presbiteriju sv. Katarine. Romanski stil je prehodni stil in njegova vloga je bila, da je, sam se ne vzdržno razvijajoč proti najpopolnejšemu izrazu srednjeveškega naziranja, proti gotiki, hkrati vendar tudi varoval one elemente antike in starokrščanske umetnosti, ki so bili za kesnejše umetnostno oblikovanje rabljivi in potrebni; čuval je še, kakor smo videli, simbolično snov, ki je bila tako značilna za starokrščansko umetnost, kljub oni močnejši realistični struji, naznanjajoči novi vek, prenesel je v srednji vek, ne v umetnostni formi čisto, pač pa glede porazdelitve prostora nespremenjeno starokrščansko baziliko — ali bi bilo tedaj čudno, če bi se v njem ohranil tudi del onega starokrščanskega iluzionizma, ki se je, prenesen na razmerje med arhitekturo in slikarstvo, v starokrščanski dobi javljal v samostojnem razživljanju slikarstva v arhitekturi? In ohranil se je. V romanski arhitekturi se kupičijo mase, se zbirajo sile, se pojavljajo dotedaj neznanne moči, poganjajoče se navkvišku, vse se pripravlja na ono veliko dejanje, ki

ga je arhitektura izvedla v gotiki, toda kljub temu je ostalo še mnogo slikarskega dekorja, ki ni samo po svojih motivih, ampak tudi po svojem značaju naslednik one zgodnje dobe, ki ji je bil ornament in slikovit videz bližji cilj nego tektonska jasnost stavbnih členov; kljub jasnemu stremljenju romanske arhitekture proti strogo organskemu stilu, je videti, kakor v prehodnem stilu ni drugače mogoče, obilo primerov onega starejšega naziranja, po katerem ni slikarstvo služilo arhitekturi, da podpre jasnost njenih statičnih zakonov, marveč jo je nadvladovalo, čeprav je to naziranje bilo v nasprotju s ciljem razvoja romanske arhitekture in je slednjič seveda morala usahnuti.

Dokazi za to trditev bi se dali povzeti z romanske arhitekture kateregakoli kroga, vendar hočem navesti samo nekaj primerov, ki so nam najbližji, primerov srbskih cerkvâ iz romanske dobe, pri čemer je pripomniti, da je vprašanje, koliko je v romanski arhitekturi sploh in v srbski še posebej elementov, povzetih iz bizantinske ali orientalne umetnosti, v tem primeru brezpredmetno, ker gre le za to, da pokažem neko gotovo razmerje med arhitekturo in slikarstvom kot v določeni dobi srednjega veka običajno.

Srbska srednjeveška cerkvena arhitektura nudi obilo vzorcev onega načina stavbarstva, ki se je v zapadni Evropi pojavilo zlasti v južni Italiji, pa tudi drugod, in ki je z raznobarvnostjo svojega materiala dosegalo prave slikarske učinke, tako da pri teh stavbah po vsej pravici govorimo lahko o slikarstvu v arhitekturi, čeprav so zgolj arhitektovo delo.

Gotovo se te stavbe močno prizadevajo, da izrazijo dovolj jasno svoj tektonski značaj — en sam pogled na zunanost Hilendara na Athosu, Gračanico na Kosovem polju, Načorico pri Kumanovem, na Studenico in mnoge druge cerkve te dobe¹ nam dokazuje, da je bila arhitektova fantazija neizčrpna pri odkrivanju sredstev, s katerimi se dajo posamezni arhitektonski členi označiti v svoji struktivnosti. Pri tem je tekmovala plastika z barvo materiala, skladi zidu s profili posameznih členov, da pokaže struktivne dele stavbe v njih popolni jasnosti, in nastati so mogle v svoji struktivnosti tako čudovite stavbe, kakor n. pr. Gračanica, kjer so se slikarske in tektonske vrednote združile v eno samo organsko celoto, podobno oni, ki nam jo predstavlja grški tempelj, in kjer je masa zidu označena z materialom in barvo na svojem značaju primeren način, medtem ko so polstebriči na kupolah, mnogi loki, prazne ploskve pod njimi in deli oken z istimi sredstvi karakterizirani kot struktivno svojevrstni členi. Tej lastnosti je pripisati, da se nam ob pogledu na srbske srednjeveške cerkve vsiljuje najprej zavest o njih trdni organski, da opazamo najprej njih močno okostje.

Vendar pa je to samo ena vrsta cerkvâ in samo ena stran njih značaja. Večina teh stavb

¹ Friedrich Jodl, *Ästhetik der bildenden Künste*, Cotta, Stuttgart-Berlin, 1920², 207. ss.

¹ Prim. slike v *South Slav Monuments. I. Serbian Orthodox Church*, by Michael J. Pupin with an introduction by Sir Thomas Graham Jackson, London, John Murray, 1918.

kaže obenem odlično dekorativnost, svojo slikovito stran, ki je tektoniki še podrejena, ki pa pri drugih, n. pr. pri Sv. Klementiju v Ohridu, pri samostanski cerkvi v Lesnovem, Markovi cerkvi pri Prilipu, Kućevištu, Ravanici v Srbiji, Lazarjevi cerkvi v Kruševcu, stopa tektoniki samostojno ob bok, jo marsikje prerašča in razveljavlja. Naj pokažem to stran značaja srednjeveške srbske arhitekture na enem primeru, ki ni najboljši, a vendar dovolj jasen, na vzhodni apsidi Markove cerkve pri Prilipu, ki jo je začel zidati kralj Vukašin in končal njegov sin kraljevič Marko (sl. 9.). Nekateri arhitektonski deli so na tem detaju stavbe zelo močno poudarjeni, tako loki nad obema nišama na levi, ki so podvojeni in s svojo zgornjo polovico, prežeto s temnimi sencami, krepko zaključeni kot svojevrsten element v masivu stene; tako dvojno okno na srednji stranici mnogokotniške apsida, katerega posamezni deli so s slikarskimi sredstvi označeni v svojih individualnih funkcijah, tako da so z ornamentom ločeni med seboj, lok, ki uokvirja dvojno okno, plitvo prazno polje, ki je pod njim, obedve krožini, s katerima se okni navzgor končujeta, osrednji slopec med njima in podstav celote tega arhitektonskega detaja; tako tudi loki nad plitvimi okni v zgornjem kompartmentu apsida. Kljub temu pa je slikoviti interes pri tej stavbi tako močan, da deloma presega tektonske interese. Ves masiv stene je razkrojen v posamezne plasti, ki se višje po njem kakor geometričen ornament, se ustavijo pred nekaterimi važnimi tektonskimi deli, n. pr. pred loki, a samo pred njimi, medtem ko druge neovirani zateminjujejo v njih funkcionalni jasnosti. Dvojni loki nad nišo v spodnji partiji apsida so z dekorativnimi sredstvi tako močno poudarjeni kot svojevrstni členi arhitektonski celoti, da bi nujno tudi niša sama, zaradi katere so loki speljani nad njo in brez katere bi ne imeli nobene tektonske, marveč le dekorativno funkcijo, morala biti z istimi sredstvi označena kot vdolbina v steni — pa ni; isti stenski dekor, ki se je zgoraj ob lokih ustavil, da se pojavi drugi, značaja loka primernejši, ta dekor se pred nišo ne ustavi, marveč se razpreza nepretrgan preko nje, zabrisujoč tako prostorninski značaj te vdolbine. Zanimiv je s tega stališča zlasti zgornji del apsida. Tu je vsako polje prvih dveh slepih oken izpolnjeno s posebnim ornamentom, različnim od onega, ki se razprostira po ostali steni, in je s tem označeno kot svojevrsten del v steni, je s tem iztrgano iz enakomerne ploskve zidu ter pojasnjeno kot tektonski individuum. Tretje slepo okno, na srednji stranici mnogokotnika, pa ne kaže tega tektonski pojmovanega dekora, marveč je izpolnjeno z istimi slikovito delujočimi skladi materiala, ki se prelivajo preko ostalih nerazklenjenih sten in preko spodnjih niš: arhitekt je s tem zabrisal tektonsko jasnost detaja, toda do nje mu je bilo očitno mani, nego do slikovite pestrosti, ki jo je dosegel s tem, da je ustvaril iz vsakega slepega okna slikovit individuum. Bilo mu je do tega, da izravna dekorativne mase, ne da okrepi tektonske forme: zato je živahno dekoriral stranska okna nad nišami, deko-

rativno enakovrednimi z masivom stene, razbremenil pa je v dekorju srednje zgornje okno ter dosegel tako dekorativno ravnovesje s partijo pod njim, ki je z obilim svojim dekorjem in s svojimi slikovito učinkujočimi predrtinami izredno močna. Odločilno je bilo tedaj slikovito in ne tektonsko ravnotežje.

Ta pojav, opazovan na Markovi cerkvi, ni slučajen in ne osamljen, ampak se ponavlja pre-mnogokrat tudi na drugih stavbah, tako pri Sv. Klementiju, čigar vzhodni del se, če fotografija ne moti, ves razkrajaja v dekorju, spominjajočem na arabski način, v lesnovski samostanski cerkvi in Ravanici, kjer slikoviti element kakor bršljan prepreza vse tektonske dele, vodoravno se ovijajoč okrog njih in ne meneč se za njih navpični značaj, zlasti pa pri biseru dekorativne arhitekture, ki ne zaostaja za lepoto romanskih stavb Firenze, Lazarjevi cerkvi v Kruševcu.

Iz vsega tega sledi tedaj, da razmerje med arhitekturo in slikarstvom ni ustaljeno tako, kakršno se nam javlja v antiki, da imamo v srednjem veku celo veliko razdobje, v katerem slikarstvo v svojem odnosu do arhitekture ni »organizirajoče«, kot se trdi, marveč mnogokrat tudi deorganizirajoče dekorativno, kar smatram kot ostanek slikovitega starokrščanskega stila in kar je moralo v čistem organičnem stilu gotike povsem izginiti, ter slednjič, da nahajamo kolizijo med slikarstvom in arhitekturo, ki jo opažamo v Vurnikovem presbiteriju, v poznejšem srednjem veku, kakor smo v nježa začetkih našli slikarsko snov, sorodno oni, ki jo je porabil isti Vurnik v istem svojem delu.

Ni pa razmerje med arhitekturo in slikarstvom edino, kar je važno za oznako Vurnikovega stila; dobro si je ogledati še tisto, kar od Vurnikovega dela v presbiteriju sv. Katarine preostaja, oltar, ki ima zelo značilne forme, v zvezi s sliko nad njim, ki jo je naslikala Helena Vurnik.

Izza renesanse ni oltar nikoli izgubil svoje tektonske forme, bil je vedno več ali manj individualna arhitektura v notranjosti cerkve ter je celo v dobi najslikovitejšega baroka, v času, ko so se vse tektonske vrednote razkrajale v razgibanost, barvo ter svetlobo in senco, še vedno hranil v svojem nastavku arhitektonske člene, ki so bili ostanki nekdanje strogo izvedene tektonike, ter je ta svoj značaj v času zgodovinskih stilov še okrepil. V zadnjem stadiju cerkvene umetnosti se opaža tudi glede tega značilna izprememba. Vurnikov oltar je povsem atektonski zasnovan. Na menzo je postavljen pravokotniški tabernakel, vse, kar je okrog tega jedra, je pa en sam velik sistem atektonskega, reči moram, skoraj protitektonskega dekora; ničesar ni, kar bi bilo izraz nosečih in težečih sil, marveč se nasprotno vse mase nastavka gibljejo v valovitih, zgozlj dekorativnih črtah, povzemajoč tukaj v velikem ono lahno razgibanost, ki se je pojavila v višnostih črtah slike nad vrati sakristije. Ob tabernaklju stojita, brez vsake organične zveze z njim, dve retabuli, izpolnjeni z valo-

vito zavitim vejjicami klinčka ter z drugimi ornamenti enakega značaja, retabula se potem tudi sama vzvalovi nakvišku, preide nato (dasi neorganski) v spiralo dekorja okrog tabernaklja (glej sl. 7.) in po njej v ono valovito črto, ki oklepa adoranta ob straneh ekspozitorija, tu pa se, zopet neorganski, a za oko povsem zadovoljivo, prelije v palmovo vejo okvira slike nad oltarjem (gl. sl. 5.), vzpenjajoč se po njej do stropa in valoveč na drugi strani po enaki poti navzdol do menze. Če pogledamo nastavek kot celoto, ne vidimo drugega kot en sam sistem dekorativno razgibanih črt in imamo rajši dojem razcvele rože nego tektonski izvedenega organizma mas. Bila je ena in ista volja, ki je s slikarskimi sredstvi razveljavljala tektoniko presbiterija in ki je novi oltar docela atektonski zasnovala.

Odkar je, v romanski dobi, sveta figura prvič stopila na oltar, ni nikoli več prenehala biti njega organski del, in čeprav se je njeno razmerje do oltarja močno menjavalo, se vendar ni od oltarja nikoli več ločila. V novem oltarju sv. Katarine se je ločila. Vurnik je sliko odtrgal od oltarja, obesil jo nad njim na posrebrene verige, tako da plove v zraku, tvoreč z oltarjem le vizualno celoto, nikakor pa ne več organične. Kakor je s celoto oltarja ustvaril le slikovit dekorativen kompleks in ne tektonske tvorbe, tako je Vurnik oltarne dele tudi dejanski raztrgal, prezirajoč zahteve statičnega zakona in ustvarivši nematerialen videz, in je zopet, na še radikalnejši način nego pri poslikavanju sten, šel preko danih pogojev arhitekture te cerkve, ko je sliko obesil tako, da zakriva okno v ozadju presbiterija, ki je bilo svoj čas potrebno, ki pa novemu arhitektu ni več moglo služiti. Tako plove, ne stoji in ne teži, ves ta dekor kakor vizija okrog oltarja, spominjajoč na polmračno starokrščansko apsidno, ki se nam v nje mozaikih nad oltarjem odpirajo razgledi v večno neskončnost.

SODOBNO UMETNOSTNO HOTENJE.

S tem sem, mislim, pokazal, da neobičajni presbiterij sv. Katarine nikakor ni samovoljno delo razbrzdane fantazije, marveč da predstavlja po svoji zasnovi enovito celoto, v kateri se ista formalna misel vedno nanovo ponavlja, da je v tem delu dosledno izveden umetniški sistem; brez vseh teoretskih razmišljanj se je umetnik napravil na delo, da ustvari, kakor mi Vurnik piše, »škatlico za oltar«, toda obdarjen s tistim živim čutom za formalne potrebe svojega časa, s čutom, v čigar doslednem delovanju obstoji kesneje tudi znanstveno dokazna sistematika vsakega stila.

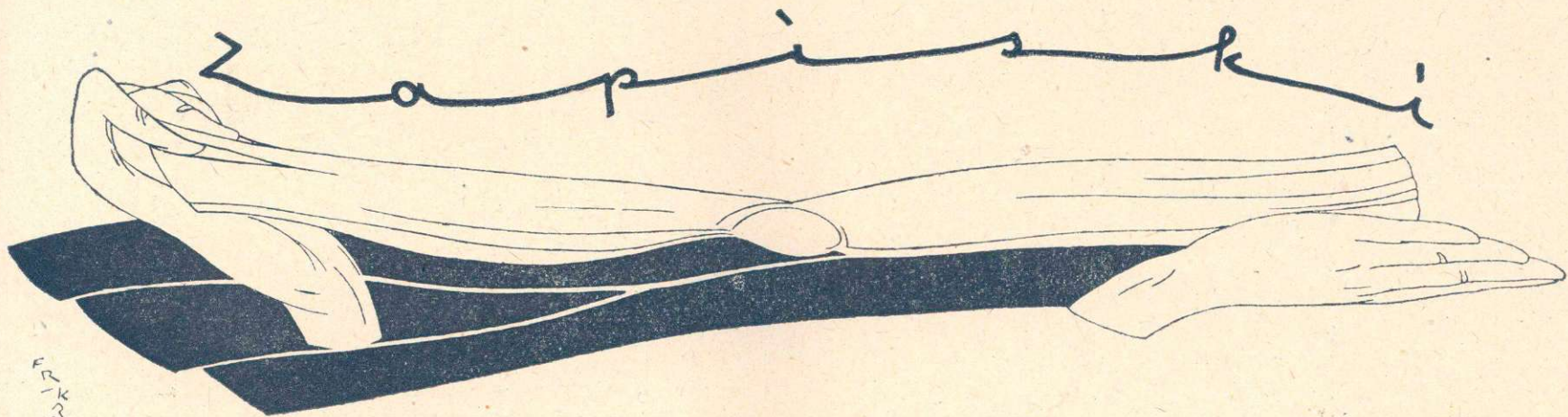
Pokazal sem na logično zvezo med izbero simboličnega dekorativnega motiva in med poslikavanjem sten ter zvezo med tema dvema pojavoma in formami oltarja; primerjajoč stilistične značilnosti katarinskega presbiterija s preteklostjo smo videli, da jim najdemo analogij le v globokem

srednjem veku. In s tem bi pravzaprav morali nehati, zakaj če gremo dalje, se odmaknemo s tal eksaktne formalne analize in izgubimo zgodovinsko perspektivo; toda če vidimo hkrati, da se iste analogije s srednjim vekom ponavljajo tudi v drugih Vurnikovih delih, n. pr. v njegovem tržaškem oltarju, ter da je vsa sodobna umetnost prežeta s simboličnimi elementi, kakor ni bila v novem veku še nikoli, in da se poleg tega odpora proti realizmu snovi ponavlja še odpor proti realizmu tektonske forme, kakor v katarinskem presbiteriju, tedaj dobiva to neznatno Vurnikovo delo velike dimenzije in vprašanje: »Kako si je razložiti to analogijo sodobne umetnosti s srednjim vekom?« postaja preveč mikavno, da bi ne riskirali kratkega odgovora nanj.

Posledica romantike je bil intenziven zgodovinski studij in z njim v zvezi obnavljanje historičnih stilov, najprej »klasičnih«, pozneje pa tudi drugih — tako je Monakovo dobilo v sredi 19. stoletja »pravo« starokrščansko baziliko in kraljeva zadužbina v Topoli, delo 20. stoletja, hoče biti čisto »srbsko-bizantinska«. S tem mehaničnim posnemanjem del preteklosti nima sodobna umetnost nič skupnega, toda onim studijam se ima zahvaliti, da se je odprl pogled v daljna stoletja nazaj do primitivne umetnosti pračloveka, čigar tvorbe tudi niso ostale brez vpliva na sodobno oblikovanje, zlasti pa, da se ji je omogočilo umevanje estetskih vrednot umetnosti srednjega veka.

Sodeloval pa je pri tem tudi ves naš sedanji kulturni položaj. Materialistični svetovni nazor, ki je nanj krščanstvo reagiralo v umetnosti s svojimi antimaterialističnimi formami in s svojo spiritualistično snovjo, je dosegel, se zdi, v preteklem stoletju svoj novi vrhunec in zopet se pojavlja reakcija na vseh poljih. Goli materializem je še nazaranje za široke mase, medtem pa se iz najnotranjše potrebe išče zopet duh stvari. Zametava se goli racionalizem in se ugotavlja, da je »doživljeno« spoznanje nad znanstvenim, govori se o spoznavni vrednosti intuicije, umetniki iščejo mističnih motivov in trdneje nego kdaj verujejo v inspiracijo — značilnosti, ki niso karakteristika materialistično mislečih dob, ampak nas močno bližajo srednjemu veku. Umetnostna zgodovina sama je v zadnjem času z novimi jadrji odplula v srednji vek in je odkrila v njem novo deželo, polno svojevrstnih lepot, kar se ni zgodilo le zaradi tega, ker je padla dogma o propalosti in primitivnosti starokrščanske in srednjeveške umetnosti, ki se ni mogla več vzdržati, ko se je postavilo razvojno načelo za temelj vsemu raziskavanju, marveč tudi zato, ker se je po notranji potrebi izbistrilo oko za estetsko vrednost te umetnosti. Kulturni zgodovinarji odkrivajo toliko paralel s pozno antiko, torej ono dobo, v kateri so nastali duševni posoji za početek in razvoj krščanstva, da govore, sklepačoč ali upravičeno ali neupravičeno po analogiji o »doginu Zapada«.

Po tem takem ni presbiterij sv. Katarine le v sebi enotno delo, marveč bi tudi bil organski vzrastel iz svojega časa.

F. R. K.
4 20

SLOVSTVO.

Fran Albrecht: **Pesmi življenja**. Umetniška propaganda v Ljubljani. 1920. — Albrecht se je v tej drugi zbirki razvil, kar je za pesnika nujna potreba: svoj svet je obogatil z novimi spoznanji in ga po svoje domel. Sicer imamo tu še pesmi iz prejšnje dobe, ki se v *Mysteria dolorosa* niso vjele in so spadale že v novo zbirko, vendar je v celoti to novo obzorje. Pred seboj imamo moža. Kar je bilo prej iskanje in spoznanje, je tu razodetje drugim. Ni več osebnega razglabljanja, pa tudi vseobčega človeškega gorja in smeha ni, temveč posebno, socialno gorje je ta novi svet. Po krizi zbrana izpoved in oznanjenje obenem; pesnik postane človek sredi delovne množice, socialni dogmatik in pridigar tiste vere, ki v vsem materializmu gre preko sedanosti in prenaša žrtev svoje vere ne zase, temveč za bodoči rod. To je treba poudariti, ker se zdi, da je Župančičev apostrof v *Dumi* našel v Albrechtu izrazitega govornika.

Jaz sanjam veliki potres,
ki zruši nad nami obzorja,
da bruhnejo narodov morja
podzemeljska v svet kakor kres... (Str. 14.)

Vendar Albrecht ni toliko videc, ki gleda skozi slutnjo srca in sodi iz perspektiv; on stoji v vrsti bojevnikov, ki so sprejeli vero in program, ni olimpijec z lastnim svetom, on naskakuje Olimp; često se prerije v ospredje množice, stopi na tribuno in razlaga. Zato je njegova pesem čista le tedaj, kadar je najtišja (*Moj črni brat*, str. 30), in zato je ta vera črne trpina z deljeno dušo, proklinjajočo in molečo, res iskrena takrat, kadar postane nje poet iz dogmatika stvaritelj, tedaj kadar se vera pretvori v gledanje. Zato se meni zdi Molitev (str. 38) najlepša pesem cele zbirke.

Dosleden samemu sebi se je celo v prvi zbirki le rahlo dotaknil domačih tal; tu pa črte domovine čisto izginejo, ker je vsa uklenjena v carstvo svobode, v bratstvo preko oceana in sega — pod zemljo. Iz te brezskrajnosti ni niti korak več do mistike; zato vidimo, da Albrechtu tudi moderni mistiki niso neznani. Zadnje dognanje: Pesem življenja, v obliki pogovora kakor Verlaineov *Moj Bog*, kaže, da se tu v skrajnosti združita misel in čuvstvo v en element, preko katerega ni več ničesar. Prav zato se mi zdi Albrechtova pot zelo hitro izmerjena, neorganična, vendar danes že čisto jasna. Izšel je iz mladine Župančičevih najmočnejših knjig, se vrnil vase in se ločil. Zatajiti pa še ne more svojega detinstva in vedno čuti nevarnost za svojo in-

dividualnost, ki jo rešuje na očrtanem programu. Zato slišimo prečesto gesla in tedaj je govornik glasnejši od vsebine. To njega samega razdvaja in zato se boljši del nagiba mistični skrajnosti, ki pa tudi ni elementarna.

Ne smeli pa bi danes več pri njem brati verzov, kakor n. pr.: V dve zarji uklene mož voljo in moč (str. 7); od žolča in gneva se trga drobovje zemlje (str. 13); Jaz sem stopil iz sebe in nisem več jaz (str. 21); enak refren na str. 23; dokler nad nami pojo vaši koraki (str. 27); padajo naša semena (str. 28); ne trgajte duše, vi modri možje (str. 29); naš otec glad je, majka nam bolest (str. 31) in v črnih vrelih je zavrela noč (str. 52); da bom drevo, ki svoje veje širi čez vse nebo, čez vsa obzorja daljna (str. 76). Celo pesem *Alkimija* (str. 15) in *Prerok* (str. 51) je težko sprejeti v Albrechtovo podobo.

France Koblar.

Dr. K. Ozvald, vseučilišni profesor, **Logika**. Uvod v znanstveno mišljenje. Ljubljana 1920. Kr. založba šolskih knjig in učil.

Univ. prof. Ozvald nam je podal s tem delom jako lepo zasnovan uvod v znanstveno mišljenje. (Opomnimo naj, da ta *Logika* ni le 2. izdaja *Logike* iz l. 1912., temveč skoraj popolnoma novo delo.) Prvi, osnovni del obravnava pojme, sodbe in sklepe, drugi pa nauk o metodi (hevrstiko in sistematiko), torej vse, kar tvori formalno plat znanstvenega mišljenja. Prim. lepa poglavja o indukciji, o hipotezi, o definiciji in praktična navodila »za vsak dan«, da spoznaš veliko vrednost tega dela! Na koncu je kratek dostavek iz zgodovinskega razvoja *Logike*.

Če naj bi z dvema besedama označili vrline tega dela (ki so sicer bolj ali manj svojske vsem Ozvaldovim delom), bi bili ti: plastičnost in praktičnost. Profesor Ozvald je čudovito marljiv delavec, ki neprestano misli, čita in opazuje in te misli, beležke in opazke zbira, da jih uporabi v svojih delih. Zato so njegova dela tako bogata klenih rekel, miselnih utrinkov, zgledov in primer. Jezik mu je pester in slikovit. Ogiblje se kolikor moči abstraktnega izražanja. Abstraktno misel naj pojasni in približa zgled, primera, slika! To je ena značilnost. Druga je pa, da misli vedno na življenje. Dr. Ozvald ne verjame, da bi imela teoretična filozofija sama zase takšen pomen, kakor mislijo nekateri. Rad celo naglašava z Bergsonom in Schelerjem alogično plat duha, češ, da »razum niti zdaleka ni še vse v našem bitju in žitju« (123) in da je »še druga, enakopravna, samo da drugačnim svrham služeča vrsta spoznavanja — neposredno doživljanje« (24). Svojo *Logiko* je napisal naravnost »v znamenju življenja« (3).

Kakor je pa treba priznati, da sta plastičnost in praktičnost res vrlini, je treba vendar pripomniti, da imata obe tudi senčno stran in da se teh senc tudi Ozvald ni vedno dosti ognil. Praktičnost mora biti res porabnost. Ozvaldova Logika je pa kot uvod v znanstveno mišljenje res jako porabna, a najmanj tam, kjer govori o življenju. Bergsonov »novi nauk o življenju« je mnogo preveč nejasen in nedoločen, da bi bil poraben za dejansko življenje. In če govori dr. Ozvald tako rad o logiki »srca«, bi bilo tudi to treba natančneje opredeliti in pokazati, kaj je pravzaprav ta logika in iz katerih virov zajema. Sedaj se nam pa zdi, ne le, da Ozvald tega ni pojasnil, ampak da je s tem naglašanjem doživljanja in alogične plati našega duha tudi pravo logiko oškodoval. Zašel je namreč tuintam ne-hote v psihologizem. Tako n. pr. pravi, da »mišljenje, to je pot do misli, zavisi od različnih, v s e s k o z i izven logike in deloma tudi izven tvoje oblasti ležečih činiteljev, kakor so: živčni sestav in sploh telesnost, vzgoja, okolica... posameznika« (120) in da evropski človek drugače misli, ker se loči n. pr. od Indijca tudi »po ustroju svojega duha« (49). Potemtakem bi bil pa po krivici zapisal pod naslov Logike: »uvod v znanstveno mišljenje«! (V uvodu [8] se je pa dr. Ozvald sam izjavil proti psihologizmu.) Prav tako ima tudi plastičnost neki nedostatek. Dr. Ozvald sam naglašja, da ima raba simbolnih izrazov in zgledov namesto jasnih definicij lahko za posledico »veliko negotovost pri rabi in umevanju besed« (51, 105). In tudi te nejasnosti je nekaj v njegovi knjigi. Ne pravimo, da sam ni jasno mislil. Ampak težko bodo jasno mislili tisti, ki bodo knjigo rabili. Na neko tako nejasnost je opozoril po pravici že S. Dolar v »Naših Zapiskih« (1921, 68), namreč glede resnice. Kaj je resnica, to je po Ozvaldu »eno izmed glavnih vprašanj logike« (34). A kako malo zadovoljuje zahtevi jasnosti njegov zaključek: »Zato se da reči: resničen je stvarni stan, ki z upravičeno gotovostjo o njem sodiš, da se ima (nima) tako in tako«! Primeri z njim ta drugi stavek: »Ako si s sodbo mišljeni in pa v istini obstoječi stvarni stan oporekata, tedaj se ta odnošaj imenuje zmota« (36). Po tej definiciji je čisto jasna definicija resnice, namreč da je »odnošaj skladnosti med mišljenim in pa v istini obstoječim stvarnim stanom«. A pestrost, ki jo Ozvald tako ljubi, mu ni dala, da bi bil zapisal dva po izrazu podobna si stavka, rajši je zašel v nejasnost. Nejasnost je pa res takšna, da dr. Ozvald na videz, kakor zopet prav omenja Dolar, »zamenjava istino z resnico«, ali kakor bi s skolastiki rekli, ontologično resnico (resničnost) z logično resnico.

Ti dve senčni strani pa nikakor ne moreta zakriti velikih vrlin Ozvaldove Logike. Mislimo marveč, da bo vsak z velikim pridom čital in preučeval to delo, ki nudi toliko bogatega znanja.

Za morebitno drugo izdajo naj dodam nekaj opazk! Str. 8.: Skolastikom ni bila logika zgolj praktična veda. temveč »scientia« in »ars«. Oba tista izraza »logica utens« in »logica docens« rabi že sv. Tomaž Akvinski (n. pr. in IV. Met. lect. 4). — Str. 13, 15, 118: Idejno bivanje se ne imenuje dobro »essentia«; essentia = bistvo, kajstvo. — Str. 19¹: Napačno je mnenje, kakor da »tradicijaska logika« (vsaj stara) ne bi bila učila, »da se ima naše spoznanje ravnati po predmetu in ne narobe«. Meinong in Husserl sta to »koperniško misel« le obnovila proti modernemu psihologizmu. Če tradicijska logika govori o pojmi in ne o predmetih, je pomniti, da rabi stara logika pojem v dvoj-

nem pomenu: v subjektivnem in objektivnem, in da ji je pojem v objektivnem pomenu vprav »predmet, kolikor je mišljen« (nekaterim celo predmet sam na sebi). Logika tudi mora govoriti o pojmi, t. j. o mislih in o predmetih, kolikor so mišljeni, sicer ne bi bila logika, ampak ontologija. Saj tudi Ozvald govori o jasnih in razločnih pojmi, in taki so pojmi, a ne predmeti sami v sebi. — Str. 14: Čudno se glasi trditev, da bi bila »vsa takovost, kar je izkazuje ta ali oni predmet, bistvena«. Stara logika je ločila poleg bistvenih znakov še dvojno takovost: proprium in accidens. Jabolko je n. pr. rdeče, a težko je reči, da mu je rdečica »bistvena«, pač je n. pr. jabolko vedno bolj ali manj okroglo, a bistven, konstitutiven znak tudi ta ni. — Str. 16: Ni umevno, zakaj bi pojem obsegal samo »vrstne predmete«, ne pa tudi posameznih, slovenska beseda n. pr. le tistih 9 besednih tipov (samostalnik, pridevnik... medmet), ne pa tudi posameznih besed. Ozvald pravi, da bi se sicer, ko bi kak posamezni predmet izgubil, obseg pojma skrčil. Zakaj pa ne? Saj je obseg pojma le neki logični odnos k predmetom, ki pojmu odgovarjajo. Da se obseg skrči, ne pomeni torej, da bi se v umu kaj zgodilo, ampak le to, da dejansko odgovarja pojmu manj predmetov kakor prej. Če bi n. pr. vsi noji razen dveh izumrli, bi pojmu noja odgovarjala dejansko le dva poedinca, v možnosti pa brezkončna vrsta. — Str. 37 i. dr.: izraz »verovnost« se zdi da bi se bolje rabil za verovnost svedokov in avtoritete, za nemško »Wahrscheinlichkeit« pa naj bi se rajši rabila beseda »verjetnost«, torej za naslov § 19: možnost in verjetnost. — Str. 41: Nerodno je povedano, da treba, da »hočeš« ustreliti, potem še le »sproženi petelin požene svinčenko iz cevi«. — Str. 42: Brez potrebe se omenja in zagovarja psihični determinizem. — Str. 56: Prav tako je nerodna definicija »pedsodkov«, da so »take sodbe, ki v dokaz svoje resničnosti navajajo nezadostne razloge, to je take razloge, ki se jim protivijo dognana dejstva, n. pr.: sosedova krava ne daje mleka, ker je uročena«. Po tem bi človek skoraj mislil, da je pedsodek sodba; sosedova krava ne daje mleka. Bolje je pojem pedsodkov označen na splošno na str. 58, kjer je govorjenje o »slepih sodbah«, o zmotnih sodbah, ki jih izrekamo kar na slepo, torej brez uvidevanja in brez dokazov, vsled vzgoje, navade, posnemanja, javnega mnenja itd. — Str. 72: Ni bilo srečno, da je dr. Ozvald zavržel svoj nauk o pomenu »matice« pri sklepih, kakor ga je bil tako jasno ponazoril v prvi Logiki (1912) z risbo: S—M—P. To, kar sedaj trdi, je zelo nejasno in tudi zelo dvomljive vrednosti. Za zgled navaja silogizem: Uživanje strupov je škodljivo; morfij je strup, zato je uživanje morfija škodljivo. Tu, pravi, vez, ki spaja prednje stavke z zaključkom, ni in ne more biti matica. In zakaj ne? Zato, pravi, ker »strup« in »uživanje« strupa ni isto. Toda vzrok nedoumevanja je le ta, da ta silogizem ni enostaven silogizem. Da pa je ta »strup« matica in da res veže premisi, bo takoj vidno, če ta silogizem razvežemo: Strupi so za uživanje škodljivi; morfij je strup, torej je za uživanje škodljiv. Vidno je pa to pravzaprav že tudi v gornjem silogizmu: Uživanje s t r u p o v je škodljivo; karkoli torej spada pod obseg pojma »strup«, tega uživanje je škodljivo; morfij spada pod obseg pojma »strup«, torej je uživanje morfija škodljivo. To pa, kar pravi sedaj Ozvald z Uphnesom, je zelo dvomljive vrednosti. Vez premis z zaključkom, pravi, tvori »činjenica, da je predmet, ki ga subjektivni pojem zaključka jemlje v misel, istoveten s predmetom, ki odgovarja subjektivnemu pojmu dolnje premise«. Toda prav ugotovitev te činjenice posreduje matica. Zgled: Alkohol je strup; strupi so škodljivi; torej je alkohol škodljiv. Res je zaključek pravilen, če je subjekt zaključka »alkohol« objektivno istoveten s subjektom druge premise »strup«. Toda to vem prav po prvi premisi: alkohol je strup. — Str. 89: Prav bi bilo, da bi upošteval pri nauku o metodi tudi izraza »analitična« metoda in »sintetična« metoda, ki se tolikokrat rabita. — Str. 114: Kaj je progresiven dokaz, kaj je regresiven, je vendarle premalo pojasnjeno!

Te opazke imajo samo ta namen, da bi se kar moči odpravili nejasnost in netočnost. Študij Logike ima namreč zlasti dandanes velik pomen. Četudi je resnično, da ima vsak človek že neko naravno logiko, se vendar naravni čut s študijem še izpopolni in duševna logičnost,

miselna doslednost usovrši. Če bi človek s tem študijem ne pridobil drugega kakor to, da hitro presoja logično vrednost tujih misli — in to si brez dvoma pridobi —, bi bilo že to velikega pomena. Le pomislimo, kako je danes človeštvo odvisno od tujih misli! Kako malo jih je, ki res mislijo s svojo glavo! Zato dr. Ozvald po pravici navaja (str. 75) odličnega miselca Euckena, ki pravi: »Za logično in dialektično šolanje se ob brzem toku današnjega življenja vse premalo stori; človek se kar na mah vrže v vrtinec in boj, ne da bi si prej kaj uril svojo moč in spretnost.«

Dr. A. Ušeničnik.

Uvod v filozofijo. Napisal dr. France Veber. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Cena 72 K.

Že leta 1887. je »napredujočim Slovencem« spisal »Uvod v modroslovje« dr. Fr. Lampè, kateri hoče najširše občinstvo uvajati v filozofske probleme. Umevno je, ker tudi filozofija napreduje, da ta »Uvod« nam ne more več zadostovati. Zato so se omikanci pri nas zatekali k tujim »Uvodom«, kakor so take n. pr. Nemci že imeli pred 200 leti. Gotovo je vsak omikanec pri čitanju takih »Uvodov« čutil živo potrebo takega »Uvoda« v domačem jeziku, zlasti še v današnjih razmerah: otresli smo se političnega jarma in se skušamo tudi na kulturnem polju osamosvojiti. Domotožje nas navdaja povsod, kjerkoli smo prisiljeni se zatekati k tujim narodom, zlasti še v filozofiji, ker ona je že sama na sebi, kakor trdi nemški pesnik Novalis, »pravzaprav domotožje, neki gon, v rojstni hiši se počutiti domačega«. Kadarkoli se zunanjemu, materialnemu svetu preveč vdajamo ter v njem izgubivamo, čutimo potrebo, se poglobiti vase, v idealen svet, da najdemo znova samega sebe. Tako išče samega sebe umetnik, vernik, pa tudi filozof. — Zelo delavni vseučilišni docent dr. Veber nas je iznenadil z novim »Uvodom v filozofijo«. Glejmo, koliko je v stanu naše »domotožje« utešiti!

Veber se je lotil v svojem »Uvodu« le enega, a glavnega vprašanja: kaj je filozofija, ter se v tem bistveno loči od drugih takih »Uvodov«, ki skušajo dati kritičen pregled čez vso obširno filozofsko snov ali pa nudijo lasten sklenjen filozofski sestav. Da potrdim važnost načelnega vprašanja o bistvu filozofije, navajam le en stavek iz knjige Einhorna »Der Kampf um einen Gegenstand der Philosophie«, Wien 1916, str. 15: »Ali je splošno veljavna definicija filozofije mogoča ali pa je filozofija ničeva.« Ali kako priti do prave definicije, ko se je pojem filozofije kaj bujnopestro razvijal v raznih dobah, ko vsak filozof po svoje pojmuje bistvo filozofije, ko imenovani Einhorn celo trdi, da je pravo bistvo filozofije, njena stalna, brezmejna izpremenljivost, nekaka Protejeva tvorba.

Nemški filozof Windelband v svojih »Preludijih« in za njim tudi drugi, kakor Joël, Dilthey, Külpe, Simmel in Wundt so spoznali, da je vsaka definicija filozofije nemogoča, bodisi da je ali pretesna ali pa prechlapna. In vendar se je tega vprašanja imenovani Einhorn znova lotil, za njim pa tudi naš Veber. Einhorn podaja troje možnosti, izslediti bistvo filozofije, da se ugotovi njen predmet, kakor ga ima vsaka znanost, ali njena metoda ali vidik, raz katerega se predmet obravnava ali pa končno oboje. Ker je pa metoda večalimanj od predmeta zavisna, pride Einhorn do zaključka, da je le predmet bistven za vsako znanost,

torej tudi za filozofijo. Da bi filozofija bila zgolj metoda neke druge vrste, kakor to n. pr. francoski filozof Bergson hoče, tudi Veber zavrača (str. 35, 36 in tudi 250). Kje najti predmet filozofiji in kako ga določiti, v tem pa se Veber korenito loči od imenovanega Einhorna. Einhorn skuša iz zgodovine filozofije dognati, kaj vse se je do dandanes smatralo za filozofijo, ter najde nad vse svobodno pojmovanje njenega bistva vsled neprestano premenljivega predmeta, katero pot zove objektivno. Izogniti se namreč hoče takozvani subjektivni poti, katero hodi večina filozofov, ker jo je kot nezadostno z Windelbandom spoznal, dasi sam berlinski filozof Simmel v »Hauptprobleme der Philosophie«, str. 8, odločno zanika vsako drugo pot kot subjektivno za pravo. »Ni drugega dohoda od zunaj k njenemu (filozofije) pojmu, ker le filozofija more dognati, kaj je filozofija, da celo, če sploh biva ali le kak neveljaven prikazek s svojim imenom zakriva.« In to nas tolaži, če tudi naš Veber ubere isto pot, ki pa se vendar razlikuje od drugih v tem, da ne uveljavlja svojega lastnega stališča do filozofije kot takega za bistvo filozofije, ampak ugotovi štiri vrste predmetov, ki jih ne obravnava in ne more obravnavati nobena druga veda, to so osnove, dejstva, vrednosti in najstva. Veber začenja z zgodovinskim pregledom o pomenu filozofije, kjer kaže na dosedanji štirikratni dvig in za njim se vrsteči pad filozofije, ki je bila od nekdanj sorišiteljica iz kriz človeštva. V drugem poglavju vidi vzrok za padeč filozofije predvsem v njeni znanstveni nezadostnosti in hoče dokazati njeno znanstveno avtonomijo in šele potem bo v stanu svojo zgodovinsko misijo v polni meri dovršiti. Zato išče najprej bistva vsaki vedi in ga najde v štirih vedoslovnih zakonih. Prvi zakon logične prioritete predmeta pravi, da mora vsaka znanost in torej tudi filozofija imeti svoj predmet, da znanost svoj predmet predpostavlja, oziroma da se mora znanost ukloniti predmetu, da predmet vodi naše znanstveno mišljenje, ne ustvarja pa — kakor to marburška šola hoče — svojega predmeta. Sicer se temu naziranju o idealizmu Natorp odločno upira, n. pr. v »Logik« (1910) str. 7: »Je ravnotako napačno, subjekt, kakor objekt spoznave predpostavljati.« Na isti strani pravi, da je pred spoznanjem to, kar je podanega, smatrati le kot naloženo, kot problem, kot x, ne pa kot določen a. Idealistu je torej predmet oziroma podano ali materija spoznave isto kot matematiku koren določene enačbe, ki ga treba šele najti. Torej idealist na ta način ne predpostavlja »nič«, kakor Veber misli, svojim mislim. Nič misliti, se pravi nepravilno misliti ali pa je sploh nonsens. Sicer Veber to, kar na str. 18 trdi, na st. 20, oziroma 21 natančneje pojasni ter popravlja marburško šolo ali idealizem, dasi mu bo Natorp le ugovarjal s svojim prej imenovanim stavkom. Soglašam popolnoma z Vebrom s pobijanjem idealizma in s priznanjem obratnega stališča: kritičnega realizma, samo p o g r e š a m pa pri Vebru ugotovitev razmerja tega prvega zakona do »idealnih« predmetov, do onih predmetov idealnih ved, n. pr. matematike, ker se v resnici predmet v našem produktivnem mišljenju ustvarja, dasi tudi to razmerje ne more delati prav nobenih težav. Seve pa potem takoj nastane vprašanje, ali se obe vrsti predmetov, realna in idealna, na isti način spoznavata? Tega vprašanja pa se bo gotovo lotil Veber šele v »Spoznalni

teoriji« (noetiki), ki jo nam obeta. V tretjem vedoslovnem zakonu obravnava tudi verjetnost v matematičnem zmislu ter na str. 27 podaja sliko, ki naj pojasni razmerje verjetnosti, oziroma neverjetnosti nekega pozitivnega (negativnega) dejstva, oziroma nasprotnega dejstva, z dvema vzporednicama, ki pa sta vsakemu matematiku le nezavisni daljici. Zavisnost med verjetnostjo in neverjetnostjo, oziroma resnico in neresnico bi lažje pojasnil z eno daljico, ki seče pravokotni koordinatni sistem, in sicer abscisno in ordinatno os v razdalji +1 ter bi vsaka točka te daljice značila s svojo absciso vrednost verjetnosti, z ordinato pa vrednost neverjetnosti. Osi tega koordinatnega sistema bi lahko imenovali os resnice, oziroma neresnice ali pa os verjetnosti, ozir. neverjetnosti. Veber pristavlja k številu 1 oba znaka + in —, kar je napačno, ker verjetnost, oziroma neverjetnost je vedno le pozitivno število, nikdar negativno. Enako bi lahko tudi pri ničli izpustili oba znaka. Na str. 28 in 29 Veber zavrača pragmatizem, katerega oče je bil znani ameriški logičar Peirce (1877) v članku: »Kako se tvori prepričanje?« Na nekaj bi rad opozoril pri tej priliki. Navada je, da nasprotnika zgrabimo vedno na najmanj utrjenem mestu, da ga porazimo. Kažemo pa svetu le njegovo slabo stran, da vsak nepoučen misli, kako je mogoče, da more ta ali oni učenjak kaj takega, da ne rečem naravnost neumnega trditi. Saj z enim ali dvema stavkoma se da tudi katera dobra stran pokazati. In tako je tudi tu pri pragmatizmu, ki se zavzema za geslo »prilagoditve«, ki poudarja jasno verifikacijo vsake hipoteze, čemur pač more vsak znanstvenik le pritrditi. Če kažemo obenem na dobre strani te ali one filozofske smeri, smo šele objektivni sodniki. Nikakor pa nočem s tem trditi, da ima pragmatizem prav, kolkor se tiče njegovega opredeljenja resnice, ker pragmatizem v bistvu pač zamenjava resničnost te ali one sodbe z njeno verifikacijo. Na str. 35 Veber pravilno presodi, da filozofija ni zgolj metoda, vendar bi pri tej priliki lahko omenil Bergsona z njegovim intuicionizmom, katerega pa omenja šele na str. 250, a ga vendar preostro sodi, sicer pa se čitatelj glede intuicije lahko informira v Vedi, letniku 1912, št. 3. Pisatelju pa na str. 38 ne verjamem, da bi »v tem hipu prenehala nepregledna vrsta vseh ‚filozofov‘ (diletantov) in ‚filozofastrov‘, ko se v filozofiji prične znanstveno delo,« ker sem in ostanem pri mnenju, da vsakega znanstvenika, ki se je v svojo stroko v resnici poglobil, vodi pot — k filozofiji. Na eni strani se filozofija namreč drugih ved tesno dotika, da je celo v tej ali oni vedi najti vselej nekaj »filozofičnega«, na drugi strani pa čuti vsak človek v sebi, posebno se še to o Rusih zatrjuje, nekaj filozofskega nagona, kateremu daje na svoj način izraza. »Filozofastra« pa odpraviti se Vebru ne bo nikdar posrečilo s še tako teoretsko podprto in samostojno filozofijo, obratno naj bo vesel, da se tudi širše občinstvo zanima za filozofijo, katero so — kakor zgodovina uči — večkrat ravno »skoz in skoz znanstveniki« filozofi (katederfilozofi) pripravili ob ves ugled in so potem tožili, da občinstvo ne mara o filozofiji nič slišati.

Veber na str. 55 uporablja obrazec za matematično verjetnost, pozablja pa, da je navezana na določen predpogoj, namreč, da so vsi pojavi enakomerni in

enakovredni, da so vsi ali le slučajji, ali pa vsi povzročeni, toda medseboj nezavisni. Zato se ne more matematična verjetnost rabiti pri indukcijah; torej Vebrov sklep $\frac{1}{0} = 0$ — ničla je sicer iz tiska izpadla — ne drži. Psiholog Stöhr v svoji »Psihologiji«, str. 355, izrecno pravi: Verjetnostni račun ni sposoben, indukcijo logično opravičevati. On je le številčni izraz, ne pa dokaz za indukcijo. Ker Veber večkrat rabi verjetnostni račun, bo treba revidirati dotična mesta.

S štirimi vedoslovnimi zakoni si hoče Veber najprej postaviti trden temelj, da reši svojo glavno nalogo, določiti filozofiji njen predmet. Za ta načela se more vneti boj, ker je Veber načelo istosti izpustil, brez katerega pač ni nobenega spoznanja. Na str. 81 govori o kajstvih in kakovostih. Je li mogoče o tem govoriti brez načela istosti? Nekaj absolutno nestalnega ne more bivati, nima biti in ne bistva ali nima jestva. Morda pa mi Veber odvrne, da to načelo sledi iz njegovega prvega vedoslovnega zakona logične prioritete predmeta, potem pa mora to pojasniti. Ker predmeti vodijo naše misli — stališče realizma —, se Veber loti natančne analize duševnosti na podlagi Avguštin-Kartezijevega izhodišča: cogito, ergo sum. Takoj moram ugotoviti, da se ta misel nahaja že v staroindijski filozofiji »Upanishad« in da tudi dandanes še ni »izven vsake debate« — n. pr. Wahle odločno zanika njeno resničnost. Veber sklepa: si predstavljam, mislim, čuvstvujem in stremim, torej je predstavljanje, mišljenje, čuvstvovanje in stremljenje ali je predstava, misel, čuvstvo in stremljenje ali še krajše: vivo, ergo sum. Predočevalno razmerje med predstavo in predmetom na str. 53 razširi na vse druge doživljaje (akte, deje), kakor mišljenje, čuvstvovanje in stremljenje. S tem se je Veber odločno postavil na stališče psihologa Brentana († 1917), ki je med znanstveniki-psihologi vzbudil s svojo psihologijo (1874) občno pozornost. Po Vebru, oziroma Brentanu ni doživljaja brez predmeta. »Graška šola«, katere znanstveni oče je Meinong, enako sodi. Težavo delajo občutki, katere Veber imenuje tudi predstave, ker jih nekateri psihologi, n. pr. Messer, Geysler, ne smatrajo za akte, kateri bi bili na svoj predmet naperjeni, kateri bi svoj predmet predočevali. Tudi ni enotnosti glede pojmovanja aktov v psihologiji, kateri pojem v smislu intencionalnosti prvi rabi Husserl. Veber priznava, kakor Messer, Geysler, Sommer in drugi, nezavestno duševnost, ki more podpreti substancialitetno teorijo. Veber trdi, da substancialitetna teorija uči, da duša eksistira kot enostavna, neuničljiva substanca. Geysler, moderni zastopnik in vodja školaštike na Nemškem, pravi v svoji »Psihologiji«, str. 285, da ne prilega duši »absolutne enostavnosti in tudi ne absolutne neizpremenljivosti. Glede problema o razmerju med dušo in telesom bi želel zaradi večje preglednosti že davno znano cepitev v vprašanje o bistvu in v vprašanje o medsebojnosti duše in telesa.

Med prvoboriteli za načelo o ohrani energije navaja Veber imena: Sadi Carnot in Clausius mimogrede, v resnici pa spada poleg Mayer-ja in Joule-a tudi Danec Ludovik Avguštin Colding sem, ki je istega leta 1840., kakor Mayer, izrazil isto veliko misel o neminljivosti prirodnih sil ter je leta 1843. in pozneje z raznimi poskusi natančneje kot Mayer določil ekvilant na 372 mkg namesto 367 mkg. Na strani 143 za Fechner-

jev zakon rabi Veber variacijski znak Lagrange δ namesto diferencialnega brez vsakega povoda, dasi se najde v istem zakonu n. pr. pri Eislerju ista pisava. Na str. 119 se Veber čudi, da se dosedaj »ni bil izrekel noben psiholog o načelu sklenjenosti duševno-kavzalne vrste, čeprav leži zgled naravoslovja tako blizu«. Gotovo bi bilo to čudno, a pri Eislerju v »Duh in telo«, str. 49, čitam: »In tako smemo tudi vrsto psihične kavzalnosti smatrati za sklenjeno...« In pozneje na isti strani še enkrat; »Tako se (vzdraženja) vpletajo v vrsto fizične kakor tudi psihične kavzalnosti, izmed katerih je vsaka na sebi sklenjena.« Enako se čita pri Eislerju tudi v drugih delih, n. pr. v njegovem filozofskem slovarju, str. 1071 ali pa str. 976: »Psihična kavzalnost je na sebi sklenjena,« podobno v Geyslerjevi »Psihologiji«, str. 333. Na str. 135 pravi Veber, da danes ne bo nihče več trdil, da je telo le efekt duševnosti, a Joël v svoji knjigi »Duša in svet« omenja materializacijo duše, strast se n. pr. na obrazu izrazito vtisne. Na str. 149 čitam, da kot fizik ne bi mogel določiti znanstveno vrednost Becherjevih izvajanj, mu popolnoma pritrjujem, da gre le za umetno konstruirane slučaje, fizik bi rekel idealizirane slučaje, in enako se strinja s tem Sommer v »Telo in duša«, str. 128 nadalje. Na str. 172 navaja pospešek prostega pada, je prav le: 10 msek^{-2} . Na str. 117 in nadalje pravi Veber in dokazuje, da je vsaka kavzalna vrsta nepretrgana, da tvori kontinuum, da je potemtakem naravnost aksiomatično razvidno »načelo o sklenjenosti kavzalne vrste«, se strinja z naziranjmi prirodoslovcev le, če Veber tej svoji trditvi ne pripisuje maksimalne izvestnosti (gotovosti, sigurnosti). Na str. 175 pravi Veber, da duševnost deluje proti zakonu entropije, za to že imamo poseben izraz: ektropija in je torej naš organizem ektropičen pojav, naša duševnost — kakor pravi Auerbach — ima ektropično tendenco (Die Weltherrin und ihr Schatten, str. 58). Nadalje Veber duševne doživljaje enako razvršča, kakor n. pr. Witasek, najprej v dve vrsti, uma in nagnjenja. Beseda »nagnjenje« se mi ne zdi dovolj precizna za čuvstva in stremljenja. Namesto nagnjenja, ki faktično nastane iz navade ter znači habituelno stremljenje, rabim tu rajši srce v zmislu nemške besede »Gemüt«, ki se tudi uporablja za čuvstva in stremljenja. Vse štiri vrste ali strani naše duševnosti: predstave, misli, čuvstva in stremljenja opremi Veber s sledečimi znaki: aktivnosti, pasivnosti, indiferentnosti, kontrarnosti in kontradiktornosti. Če teh pet znakov zaporedoma zaznamujemo z začetnimi črkami: a, p, i, k, c (contradictorius) ter si poiščemo vse kombinacije drugega reda brez ponavljanja, takozvane ambe, potem nam more ta račun služiti kot heuristični princip za določitev vseh možnih doživljajev. Dobimo na ta način 10 amb, in sicer: ap, ai, ak, ac, pi, pk, pc, ik, ic, kc, izmed katerih pa Veber pozna le sledeče: ak (stremljenja), ac (misli), pi (predstave), pk (čuvstva). Kaj je z drugimi šestimi možnostmi? Nekaterne kombinacije se a priori izključujejo, n. pr. ap, ik, ic, kc, ostali dve, ai, pc, pa bi po Vebru lahko značili indiferentno točko pri stremljenjih (ai), pc pa morda dopustitve, ker pri njih napram dejstvom ne zavzemamo lastnega stališča. Tudi za prej izključeno kombinacijo ap bi lahko našli duševni pojav fantazije, v kateri se zrcali tako aktivni kakor tudi pasivni moment. Morda pa bi se dale tudi

terne, katerih je tudi 10, pritegniti za popis duševnosti. Ta ali oni se bo čudil, da je Veber izpustil iz doživljajev pojem, dasi ga sam rabi. Prišteva ga seve predstavam (višjim), očitvidno, ker pomen besede predstava rabi v najširšem zmislu. Res je, da n. pr. Husserl našteva nič manj kot 13 pomenov, vendar dela beseda silo drugim pomenom. Tudi kljub Vebrovemu utemeljevanju ne morem vsem predstavam, n. pr. pojmom, fantaziji, pripisovati zgolj pasivnosti in indiferentnosti. Husserl se glede dopustitev, katere je Veber prevzel od svojega učitelja Meinonga, v svojih »Ideen« nič kaj povoljno ne izraža, dasi Husserla prištevajo med najuglednejše logičarje. Pravi namreč, da ga Meinongova knjiga »Annahmen« v njegovih nazorih ni pospešila. Geyslerju so dopustitve le spoznavalna sredstva. Ker pa Husserl sam govori o nevtralizirajočih aktih (indiferentnih, nevtralnih aktih), ki so le vedenje o sodbi, ne pa sodba sama, se skoro ž njimi istoveti z Meinongovimi dopustitvami.¹ Glede slike na str. 243 velja isto, kar sem ob priliki verjetnosti omenil. Veber enako loči štiri vrste čuvstev in se s tem obenem postavlja na stališče pluralizma, kakor Ozvald v svoji »Psihologiji«. Nadalje na str. 260 Veber zavrže stališče Platona in Aristotela, ki sta v začudenju iskala izhodišče znanstvim in tudi filozofiji, ter vidi le v logičnih čuvstvih ta izvor. Začudenje (admiratio, θαυμάζειν) je pa, kakor to Eisler in Jerusalem tolmačita, itak intelektualno ali logično čuvstvo. Str. 264 ima pesimist Hegezija priimek πεισιδάνατος in ne πεισιπάνατος. Slika na str. 293 bi se na prostorskem modelu daleko bolje umevala, enako bi se slika na str. 303 v obliki trikotnika s primernimi puščicami lepše prilegala, podobno na str. 306, na str. 308 bi estetske vrednote posadil v sredino trikotnika, analogno na str. 310, oziroma 321 bi prostorski model vrlo dobro služil. To bi bile v podrobnostih moje pripombe k »Uvodu«. V temeljiti analizi duševnosti se Veber dokoplje do svoje »psihokemije« — izraz je rabil že Mill in tudi Höffding — četverih elementov: predstav, misli, čuvstev in stremljenj, katerim odgovarjajo štiri vrste predmetov: osnove, dejstva, vrednote in najstva. Takí psihokemiji bi seve Bergson najodločneje ugovarjal. Nehote se pri tem spomnimo štirih elementov Empedokla: ognja, zraka, vode in zemlje in za Vebrov zakon brezčasne harmonije med vsem duševnim in neduševnim svetom iščem analogije v μουσική τῶν σφαιρῶν, v nebeški harmoniji sfer Pitagorejcev. Priljubilo se je Vebru število 4, pri katerem so stari Pitagorejci prisegali, ko loči 4 vedoslovne zakone, 4 vrste dualizma, 4 vrste doživljajev, 4 vrste čuvstev, 4 vrste stremljenj, 4 vrste predmetov. Število 4 so si Pitagorejci predstavljali kot piramido in enako se dado razne slike v »Uvodu« predočiti v obliki piramid. Kakor Veber loči jaz in akte v svojem psihološkem dualizmu, kajstva in kakovosti v fizikalnem dualizmu, enako najdem pri Eislerju Einheit — Tätigkeit in Ding (Substanz) — Tätigkeit (Kraft), ki imenuje ti dve dvojici »Gegenstücke«, a tudi Eisler zlije substancialitetno in aktualitetno teorijo v »subjektivitetno«, ki naj »upravičene zahteve obeh teorij uveljavi.« Razlika med Vebrom in Eislerjem je pa ta, da je Veber

¹ Tudi Kerler zavrača M. dopustitve v posebnem polemичnem spisu »Über Annahmen« (1910) in v četrtletni reviji za znanstveno filozofijo, letniku 1911.

iz spoznalnega vidika realist, Eisler pa idealist. Prav je Veber pogodil, da je filozofija le znanost, enako vredna poleg drugih in ne več »kraljica« ostalih ved, pa tudi ne »dekla«, še manj pa častitljiva matrona, ki je ostalim vedam odstopila vse svoje bogastvo. Obenem pa Veber izganja iz filozofije vsak misticizem in krepko ožigosa vsako diletanstvo. Doseže pa Veber s svojo definicijo filozofije dosedaj popolnoma neznanu notranjo vez vseh posameznih filozofskih panog, da tvorijo v istini organičen sestav, mogočno stavbo. Hladno je sicer v njej, ker se Veber ogiblje čustvenih primesi, a je tembolj trdna, ker je znanstvena. Realističen duh jo preveva na podlagi zdravega senzualizma s pozitivističnimi vložki. Vebrov »Uvod« nam nikakor ne daje pregleda čez obširno filozofsko snov, vendar pa je v njem najti največ psihologije, nekaj vedoslovja, pa tudi metafizično vprašanje o bistvu in razmerju duše in telesa. Posebno se je intenzivno poglobil v zadnje vprašanje ter pokazal, da si zna prisvojiti prirodoslovne plodove: o njem bi ne mogel trditi neki filozof, da goji filozofija do prirodoslovja le platonsko ljubezen ter se le skrivoma ozira po svoji bogati posestrimi. Samo nekaj še pogrešam v njegovem »Uvodu«. V prvem poglavju Veber imenuje filozofijo soresiteljico človeštva iz njegovih kriz. Zato bi spadalo vprašanje o razmerju filozofije — do življenja logično v okvir njegovega »Uvoda«. Ni mi seve mogoče dokončno mnenje o filozofiji Vebra ugotoviti, ker tudi njegov »Uvod« tvori le majhen odlomek, le »program njegovega bodočega dela«. A pokazal je že veliko tvorno silo in bujno fantazijo filozofiranja, katere kril naj mu razni ostri kritiki ne polomijo za bodoče polete! Imamo najlepše upanje, da bo Veber potrdil v polnem obsegu motto iz Nikomahejeve etike, ki ga je postavil na čelo knjige.

S. Dolar.

UMETNOST.

V. Lunaček: **Frangeš-Mihanović.** Monografija. Zagreb. Zal. Jos. Čaklović, 1920.

V. Lunaček: **Bela Čikoš - Sesia.** Monografija. Zagreb. Zal. Jos. Čaklović, 1920.

Čaklović je začel s tema dvema monografijama izdajati vrsto umetniških monografij, okusnih po opremi in z dobrimi reprodukcijami. Vsaka knjiga prinaša tudi sliko umetnikovo. Slike Čikoš-Sesije so reproducirane v barvah. Razen slik ima vsaka teh knjižic kratek uvod o življenju in delovanju dotičnega umetnika.

Pisanje takih monografij ni lahko delo; idealno bi bilo, da bi se pisatelj poglobil v umetniško naziranje umetnika, katerega obdeluje, in iz tega zasledoval in utemeljil njegov umetniški razvoj. Sevé je zato treba toliko poznanja njegovega duševnega sveta in tudi zunanjih razmer umetnikovega življenja, da je ta ideal le težko dosegljiv. Je pa ta način edini zmožen približati umetnika in njegovo delo razumevanju občinstva, ker s tem, da se poglobimo v delo in hotenje posameznega umetnika, se približamo tudi poznanju bistva umetnosti. Lunaček je do neke mere poskusil zadostiti ti potrebi, podal je sem in tja par drobtin, ki človeku, ki se stalno peča s proučevanjem umetnosti, zadoščajo, da si ustvari sliko o smeri hotenja dotičnega umetnika,

za občinstvo pa to po mojem ne zadošča. Premalo je orisan tudi umetniški razvoj obeh umetnikov. Poleg umetniškega hotenja, ki se javlja v teoretičnih mnenjih umetnikovih o umetnosti, njenem bistvu in njenih nalogah, je važna šola, ki pogosto odločilno vpliva tudi na njegovo hotenje, in važno, kako ga potem dozorelo hotenje žene od snovi do snovi in kako vpliva na izbiro sredstev in tehnike. — Nekaj izvemo iz teh monografij tudi v tem oziru, in to je karakteristično za polpreteklo dobo in važno za pravilno presojo takratne umetnosti. Tako n. pr. izvemo o Beli Čikoš-Sesiji, da meni, da se da likovna umetnost, posebno slikarstvo, naučiti z marljivostjo, stroгим in dobrim poukom in z vztrajnostjo. V Čikošu si stojita nasproti mehka poetična narava in pravkar omenjeni umetniški racionalizem in v njegovem umetniškem delovanju pride radi tega do prav zanimive borbe teh dveh elementov. Borba njegovega čustvenega dela in njegovega mišljenja o umetnosti se jasno očituje. Karakteristično je zanj, da enkrat zamišljeno delo spusti nekako skozi racionalistično rešeto in temu, kar je ustvarilo čustvo, fantazija v prvotni pristni emociji, s hladnim razumom odvzeme toliko časa, dokler ne pride do formule, ki bi jo bilo mogoče razumeti s čistim razumom. Odtod izvira tehniška vestnost in vsestranska izdelanost njegovih slik, a obenem neka hladnost, najrajši bi rekli iskanost. Na str. 4/5. se pisatelj povzpne do zelo problematične trditve, da »umjetnost nije drugo nego pritajeni seksualitet«. Ta trditev, ki jo pogosto slišimo, je tako omejena v svojem obsegu z ozirom na neskončno obsežnost umetnosti, ki ne obsega nič več in nič manj kot vse življenjske pojave z vsemi njihovimi raznolikostmi, da jo moramo najodločneje odkloniti. Priznam, da za Čikoša v veliki meri velja to načelo, ne pa za vse ljudi in tudi ne za vse umetnike. Tudi edini izvor umetnosti ni seksualnost, kakor skušajo to nekateri utemeljiti; gotovo je, da je eden važnih izvorov, a nikakor ne najvažnejši in še manj edini.

Frangeš je kipar. Po njegovem nazoru je naloga umetnosti širiti lepoto in nas seznanjati z vsem, kar je lepega v prirodi. Umetnost naj nas uveri, da je vse, kar je v prirodi, tudi lepo, vendar pa se zaveda, da ni vse, kar je v prirodi, lepo videti tudi v umetnosti. Dveh očitkov se Frangeš kot umetnik v konsekvenci tega svojega nazora najbolj izogiba: da bi bil nepriroden in da bi bil surov. Zato se kljub njegovemu pojmovanju prirode in lepote krije s tem njegovim nazorom tudi načelo o svobodi umetniškega ustvarjanja. Na drugi strani označuje njegovo umetnost neki subjektivizem, ki se izraža v podajanju svojih čustev in misli. Iz tega sledi tudi, da Frangeš ni umetniški formalist, oblika in njena lepota mu nista prva in glavna naloga plastične umetnosti. Ker sta mu priroda in lepota eno, mu je lepo samo to, kar je tudi prirodno. Oblika mu je pač sredstvo plastičnega podajanja lepote prirode, ne pa cilj. To nerazumljivo in skrivnostno pa, v čemer temelji lepota prirode, nadomesti Frangeš s svojim lastnim notranjim čustvom. Zanimivo je njegovo stališče napram religiozni plastiki in religiozni umetnosti sploh: on meni, da je religiozni vpliv umetnine tem večji, čim manj abstrakten je religiozni moment, ki ga predstavlja, čim bližji je ljudskemu pojmovanju, čim dostopnejši gledavcu. Ničesar ni v religiji, kar ni v

človeku. Največje človeško čuvstvo je vedno temelj verskega pojmovanja in čuvstvovanja.

Navedli smo ta mnenja, ker so značilna in ker je v vsakem nekaj resnice in pa zato, da poudarimo tudi na tem mestu, da je edino umetniško in svetovno naziranje umetnika samega in njegovo poznanje merodajno za pravilno presojo njegove umetnosti. Sevé pod pogojem, da obvlada potrebna tehnična sredstva in, če ne stoji na višini tehničnega razvoja, da si jih je vsaj priredil tako, da odgovarjajo njegovim namenom. V tem slučaju more biti pri presoji umetnine merodajno samo, kako je združil svoj svet, ki naj umetniške forme oživi in utemelji, z materijo in v koliko se mu je v tem okviru posrečilo doseči izraznost, ki je bistven postulat vsake umetnosti, naj se tudi ne imenuje ekspresionistična ali pa mağari nastopa naravnost proti njemu. Ako je dosegel umetnik v teh obeh smereh vsaj minimum (za določitev tega, to se pravi za določitev meje, na kateri se neha nezmožno poskušanje ali prazno rokodelstvo ter začne umetnost, pa je merilo edino v nas, v takozvanem okusu, ki je različen pri posameznih ljudeh, dobah in narodih, in pa v neki gotovi stopinji sprejemljivosti za umetnostna izrazila, katere smer in višina se tudi neprenehoma menjata, kakor se menja takozvano umetniško hotenje dobe ali večje skupine ljudi), potem je edino umestno, da vzamemo umetnino kot je, da se skušamo poglobiti v njeno logiko (ker nam more biti dostopna edino preko te) in event. logiko drugih del njenega ustvaritelja ali kroga, iz katerega je izrastla, in šele po ti moremo presoditi, koliko se je približal idealnemu cilju umetnosti, ustvarjati nov svet, katerega življenje je duša od duše človekove, in govoriti po njem o tem, kar nam polni dušo in valovi srce; čim več pove in čim intimneje se dojmi, tem večji je v svojem krogu, in čim večji je krog, kateremu je pomembno to, kar je izrazil, tem pomembnejši je on s svojo umetnostjo. Do sem je vloga kritike jasna: njena naloga je, vživeti se v umetnika in njegovo umetniško delo in ga pojasnjevati, širiti krog razumevanja zanj, opozarjati na momente, po katerih ga bomo pravilno razumeli, z eno besedo: voditi in učiti takozvano publiko, ne pa umetnika. Kritika ne more umetnika ničesar naučiti, naučiti ga more samo tehnično popolnejši tovariš, ki ga opozori na one momente, kjer bi bilo treba, da si izpopolni svoje tehnično znanje, onega pa, kar tvori podlago ekspresivne sile umetnine, mu ne more nihče dati, to mu mora biti prirojeno, to je njegov poklic od večnosti in to je, kar ga vodi pri izbiri sredstev in tehniške izpopolnitve. Talent si sam najde pot, pravijo, in to je nedvomno. — Umetnine je treba torej vzeti, kakor so (sevé če sta izpolnjeni dve osnovni zahtevi, ki sem ji zgoraj navedel), treba ji je pojmovati tako kot ljudi, ki jih srečamo v življenju; po svojem lastnem srcu si izbiramo med njimi prijatelje, prav tako si izbiramo tudi umetnine, s katerimi želimo živeti v trajni intimni družbi. Preko tega pa moremo še mnogo umetnin razumeti, trezno presojati, čeprav so nam osebno indiferentne; do razumevanja onih pa, ki so nam še tuje, se moremo po nekem primernem trudu polagoma prebiti. — Kar pa se tiče duše umetnine, njene vsebine, pa naj je to čuvstvo ali misel ali razpoloženje ali slutnja ali hotenje — presojanje tega

ne spada v »umetnostno« kritiko, ampak pred forum etičnih vrednot, ki so merodajne za presojo značajev ljudi in njihovih dejanj. Tu pa nastane upravičenost, dà, še več: dolžnost najbrezobzirnejše presoje in obsoje, kajti tu nismo več trezni sodniki, ampak borivci za osnovne ideje dobrote in lepote. Kakor sodi človek človeka in njegova dejanja, tako naj sodi tudi umetnino; priznati pa ji mora najprej eksistenco, pojmovati naj jo skuša najprej kot umeten formalni organizem; ko je temu priznal eksistenco, naj razbere njegovega duha, naj obsodi njega in po njem človeka, ki ga je spočel. Po njih sadovih jih boste spoznali! Umetnine je treba razlagati formalno, soditi pa po etičnih načelih. Po formi in njenem razumevanju si priborimo dostop do bistva, in če tega obsodimo, obsodimo ž njim tistega, od katerega je izšlo.

Monografije, ki so mi dale povod za te misli, načenjajo deloma te probleme, a ker jih le načenjajo, se bojim, da svojega namena vseeno ne bodo prav dosegle in da bo bistvo umetnosti teh ljudi ostalo občinstvu tudi nadalje še tuje. Izdane pa so za naše razmere naravnost izvrstno.

Erst.

Rosandić. Album s tekstom A. Ujevića. »Galerija naših umjetnika«, sv. I. Zal. »Jugoslavenska galerija umjetnina«, Zagreb 1920. Tisk Chr. Reisser, Dunaj. C. 200 K (30 fr.), luksuz-izvodi z umetnikovim lastnoročnim podpisom po 400 K (50 fr.). Po povzetju razpošilja delo »Jugoslavenska galerija umjetnina«, Zagreb I.

Zagreb je postal podjeten, že tretje založništvo poskuša z izdajanjem umetnostnih monografij. Že v naprej moramo priznati, da kar se tiče opreme, papirja in klišejev, stoji publikacija o Rosandiću dosedaj nedvomno na prvem mestu. Precej tudi povemo, da edino, kar pri tej publikaciji pogrešamo, je tudi res adekvaten, enakovreden tekst. Kajti s slikami samimi, pa če so še tako dobre, ni mogoče popularizirati del naših umetnikov; treba jim je tudi primerne besednega spremstva, in v tem oziru tekst Ujevićev ne zadovolji. Če pa že ni mogoče preskrbeti res zadovoljivega teksta, naj bi se uvod omejil samo na stvarne podatke o umetniku in njegovem življenju, neobhodna pa bi bila vsaj za strokovnjaka označba časovnega postanka posameznih umetnin z letnicami. Tega posebno pogrešamo pri ti publikaciji. Iz čisto notranje logike pribčenih del sklepamo, da so razvrščena več ali manj kronološko; pri nekaterih je mogoče čitati letnico vrezano v delo samo, a bolje bi bilo, če bi vedeli to gotovo o vsakem.

Rosandić je kipar, umetnik, ki je vreden, da izide njegovo delo v monografiji, posebno ker je njegovo delo, ki se je v mnogem oziru razvilo šele za časa svetovne vojne v tujini, v domovini precej neznano, v primeri z Meštrovićevim še celo neznano in ne dosti ocenjeno. Rosandić je še razmeroma mlad, kakor njegov rojak Meštrović. Rojen v Splitu leta 1878., se je že v mladosti spoznal z Meštrovićem, učil se doma in v Italiji, pozneje pa pod Meštrovićevim vodstvom prišel na Dunaj. Med vojno je bil v tujini, posebno v Angliji, in kakor smo po vojni spoznali Meštrovića precej drugačnega kot je bil prej, podobno se je zgodilo tudi z Rosandićem. Usoda mu je bila v vojni nemila in

velik del njegovih predvojnih del je v vojnem metežu propadel.

V njegovem umetniškem razvoju se jasno loči doba pred vojno in vojna doba. Njegovo razmerje do Meštrovića jasno odseva tudi v njegovih delih, vendar pa ni mogoče reči, da bi bil kdaj toliko odvisen od njega, da bi ju ne bilo mogoče ločiti. Prim. Torzo i glava mladog čovjeka; je to nedvomno isti jugoslovanski tip moškega obraza, ki ga je monumentaliziral v svojih delih Meštrović, a vseeno nihče ne bo zamenjal tega dela z Meštrovićevim. Osnovno hotenje Rosandićeve duše je nedvomno popolnoma drugega kova kot Meštrovićeve in zato ni moglo biti isto, kar sta ustvarila, čeprav sta ustvarjala v ozki zvezi drug z drugim. Mislim, da je osnovna razlika med obema ta, da je Meštrović od samega začetka stremel preko materije za pomembnejšim in važnejšim in je tako preko avtonomnega obvladanja tehničnih sredstev nujno prišel tudi do avtonomnega razpolaganja s tem, kar si je priboril v rokodelskem boju z materijo. Rosandićevo stremljenje pa je bilo od začetka mnogo bliže naturalizmu kakor Meštrovićevo. In to je, mislim, glavna poteza, ki deli predvojno delo Rosandićevo od Meštrovićevega. Iz te dobe imamo celo vrsto zanimivih portretov, zanimivih študij, vselej mojstrsko izvršenih. Kompozicijo odlikuje že takrat velikopotezno pojmovanje, ki mu ne manjka smisla za izraznost in monumentalnost. Skupina prvih vojnih stvari predstavlja po večini ploske reliefe, pojmovane skoro popolnoma linearno, vseskozi monumentalno - dekorativne v kompoziciji in koncentrirane na izraz nekega gotovega razpoloženja, ki se javlja v linijah, kretnjah in izrazu obrazov, k temu pa se pridruži neki nov čuvstven element, neka elementarno-otožna poteza, nekaj, kar se izraža v linearnih motivih in gestah, kar bi pa po svojem učinku najlažje primerjali z muziko. So to dela, ob katerih se človek zamisli in zasanja. Datirana je ta serija povečini z letnico 1915. Pomenja najprvo prelom v značaju duševnosti, ki jo podaja in ki je nedvomno poglobljena, pa tudi posplošena, rekli bi lahko koncentrirana na monumentalne poteze. Pomenja pa tudi prelom v plastičnem idealu Rosandićevem. Poprej naturalistično silna, zdrava telesa, portreti kot najvažnejši element njegovega iskanja (ako ne izgleda v ti zbirki slučajno tako!), sedaj nov ideal telesa, ki se pa najbolj prilega ekspresivnim stremljenjem nove faze umetnikovega razvoja — večidel mlada telesa, še ne razvita, ali pa asketsko suha, skoro strašna. Ta ekspresivna smer, ki jo načne v označeni skupini reliefov iz l. 1915., kulminira v Ecce homo, Sv. Janezu Evang., Asketu, Djevojčici, Pastirčetu, Ludí, Spoznaji; svoje vrste višek pa je poleg Ecce homo Mati i dijete, kjer se moderno hotenje in čuvstvovanje, tako karakteristično za našo umetniško kulturno dobo, srečuje s čuvstvovanjem in umetniškim hotenjem primitivnih kultur; ekstremi se dotikajo — umetnost na višini rafiniranih sredstev se sreča z umetnostjo zamorca; prim. samo detajl (Mati i dijete): s kako zamorsko plastiko! Ne mislim trditi, da je Rosandić hočel ta paralelizem, mogoče pa ga tudi je, zanimiv je brez ozira na to.

V ti novi fazi je sorodnost z Meštrovićem skoro večja kot v prvi, ko je bil nedvomno umetniško-rokodelsko v bolj ozki zvezi z njim kot v sedanji.

Nagnjenje k naturalizmu je tudi pri Rosandiću sedaj premagano, in njuno hotenje gre med vojno do neke mere paralelno pot. Kompozicionalno so reliefi iz l. 1915. celo zelo sorodni gotovim Meštrovićevim. Ecce homo je zanimiv pendant k Meštrovićevemu Kristusu na križu. Vendar so konsekvence, ki jih izvaja Meštrović iz te smeri, veliko dalekosežnejše kot tu. Tudi Budjenje bi lahko opravičeno primerjali z Meštrovićem, a kljub vsemu temu ni nikjer mogoče govoriti o kopiranju in nikjer ju ni mogoče zamenjati. Nagibam se skoro k mnenju, da je zunanji povod preporeda Rosandićeve umetnosti bržkone vseeno le Meštrović, mogoče tudi deloma živi stik z zapadnoevropskim kiparstvom; — kakorkoli bi bilo, nedvomno je, da je novi Rosandić globokejši in silnejši kot stari ter pogosto reš velik. — Njegovo celotno delo nedvomno sili na primerjanje z Meštrovićem, paralelen je njun umetniški preporek z rastopom vojne dobe, nedvomno tudi v notranji zvezi med seboj, a kljub temu ostaneta ravno v ti fazi boljše kot v prvi dve osebnosti, ki prenašata druga drugo in se do gotove mere izpopolnjujeta.

Novemu podjetju želimo lepih uspehov. *Erst.*

GLEDALIŠČE.

Drama.

Povejmo takoj naprej, da smo bili za tisto prepričanje, s katerim smo se zavzeli za ruski ansambl Muratova — žal varani. Usodno je bilo, da uprava ni dovolj odločno izvajala pogodbe in je nenaravna kombinacija dveh jezikov postala nemogoča, predvsem pa se zdi, da pri večini članov ni bilo tiste solidnosti in dobre volje, o kateri smo bili mi uverjeni. Prva posledica tega je bila, da so bile enodejanke Čehova skoro pred uprizoritvijo odpovedane, da je Madame sans Gêne pri premieri propadla, da je bila nje repriza odpovedana in tretjič kmalu ni bilo z ruskimi močmi več mogoče računati. Ostali so le še gg. Putjata, Kuratov in Čengeri. To je pokopalo dobršen del letošnje sezone: premiere so se zakasnevale in prelagale, pa še često prišle prenašlo na sceno, abonenti so dobivali neredno razdeljene večere, k čemur je pripomogla tudi opera, skratka cel gledališki tempo je zašel v nesigurnost. Naši režiserji so marsikaj rešili. V dobro srečo si moramo šteti gostovanje moskovskih hudožestvenikov; o njem bo treba posebej govoriti. Tako smo plavali in priplavali od božiča do velike noči. Zdi se, da prav vsaka predstava tega časa nosi v sebi znake bolezni, o kateri sem govoril.

Že Dickensov Č v r č e k z a p e č j o v Francmasnolovi dramatizaciji z Massenetovo godbo, prava gledališka božičnica, ni vlil v nas tiste osrečujoče topline, ki jo ima. Kljub šestovi režiji smo čutili več pietete do Dickensa kot užili neposredne lepote z odra. Prav nič nam niso igralci odkrili; v dobro uprizoritev bi mogli postaviti edino še Caleba g. Kralja.

Sardoujevo Madame sans Gêne moramo v današnjih dneh oprostiti vsake literarne ambicije. Je zgolj reprezentativno odrsko delo, namenjeno očem, ki pričakujejo v gledališču bleska in zavzetja. Zahteva številnega rutiniranega osebja in sladkosnedi iskalci

efektnih značajev najdejo v nji svojo izbiro. Katarina Hulech ge. Marševe ni bila na višini, pa tudi Napoleon g. Putjata je imel padajočo potezo. Ne moremo trditi, da bi bil naš odrski aparat tu nezadosten, igra je propadla vsled nenaravne zasēdbe, neenakih moči in zato silila čisto v nepoklicano smešnost, zato bi bila tudi v slovenski zasedbi nemogoča. Pa ni škoda zanjo.

Sledile pa so si v tem času v malih presledkih tri slovenske premiere: Kraigherjeva Školjka, Finžgarjeva Razvalina življenja in Kosec-Govekarjevi Mrákovi.

Na Školjko smo dolgo čakali v škodo avtorju in igri. Vsi čutimo, da je prišla prepozno, premiera se je zdela anahronizem. In ali ni morda delo samo s časovno oznako: fin de siècle že zapisano anahronizmu? Sicer je pisatelj usmeril svojo puščico preko materializma, a prav zato se zdi, da je v drami preveč razpravljal in reševal. Lepota te drame ne razgiblje in ne ogreje, le njen dialog tuptam vžge. Čudno mrzle so te osebe, kljub temu, da se njih živci palijo in žehte. Čemu? V tej umetnini nekaj ni prav. Pisatelju moramo priznati, da je za zunanji red drame vzorno poskrbel, dejanje morda celo preveč stisnil, zato se ni popolnoma mogel ogniti šikiranju z osebami. Pogrešamo pa v delu notranjega reda, ki napravi vsako dejanje duševno resnično in človeško. To pa ni toliko stvar intelekta, kot umetniške intuicije, ki oblikuje v poedincu vsečloveka in napravi vsako delo kljub časovni oznaki brezčasno. Če odštejemo retoriko stranskih oseb, ki so teoretična draperija, stojimo pred močnim dramatičnim vozlom Tonin - Pepina - Maks. V materialistični enostranosti donjuanstva vznikne odpor. Pepina išče duše, bisera, ali ravno ona je kljub občečloveški misli ustvarjena tuje. V nji ni podana enostranost, ki bi vzbujala sočutje in bi bila tragična, ampak je zgolj teoretična figura. Pepine žive na svetu, a so bolj zaprte, razvijajo manj filozofskih dognanj. Živo čutimo, da je le tragika moža, kadar se mu zruši napačno zgrajeni miselni sestav, in tragika žene nelogično ravnanje. Mislim, da ni umetniška zmota, da je ženska emancipacija v kakršnikoli obliki pretežno predmet — veseloigri. Pepinin bič nad Maksovim hrbtom je močno dramatično orožje emancipantke, zadene pa čisto v napačno smer — v Tonina. Tonin je edina tragična oseba. Razklan je v sebi in kot človek vstaja. Njegova slabost ni smešna kot je Pepinina doslednost odurna. Tej osebi bi bil pisatelj brez dvoma moral dati več prostora; zato ni dognano, da je njega smrt opravičena. Morda pa je že v snovi sami preveč teorije, ki ovira razmah drame. Gotovo pa je, da se v delu očituje močno umetniško stremljenje; med našimi knjižnimi dramami zasluži prvenstvo. — Šestova režija je igro izborna opremila in naštudirala. Pepina ge. Šaričeve je bila zlasti pri premieri popolna samopozaba, dasi vemo, da so njene najboljše moči osebam kot Pepina tuje. Tonin g. Rogoza stoji cel poleg drugih njegovih stvaritev. Maksa in Olgo smo videli v dvojni kreaciji. G. Kralj je pojmoval Maksa idealno, čisto teoretično, nekako tako, kot smo ga videli svoj čas v knjigi. Preveč smo verjeli njegovi vesti — ki je pri njem sama slabotnost. G. Železnik pa je srečal Maksa v življenju in ga postavil na oder: lahkega, ciničnega, vsega mimogrede. Olga ge. Šetinske, ki je nastopila kot gost, je vendar malo tuja, dočim je bila prva ge. Juvanove preveč domača.

Gledališče je proslavilo Finžgarjevo petdesetletnico z njegovo Razvalino življenja. V Finžgarju živi zavest propovednika starogrških dram, pa le prečesto zaokroži svojo nalogo prezgodaj ali pa vzgojnemu pripovedništvu na ljubo zasnuje delo na temelju, iz katerega že očitno gleda konec. Finžgarjeva dela so velika po svoji preprostosti, njegovo slikanje prizorov in oseb, krepko do samega življenja, zato ravno njegov patos, ki je tuptam občuten, zgreši linijo današnjega umetniškega pojmovanja. Razvalina življenja je še najmanj patetična, zato je brez dvoma njegovo najboljšo dramatično delo, a značilno je, da kljub precejšnjemu naturalizmu ni dramatična tista oseba, ki doživi največjo dramo — to je Tona. Očitno pa je, da je imel odločilno besedo v drami vendarle umetnik. — Uprizoritev je bila v Danilovi režiji precej pospešena in kljub temu, da razdelitev vlog ni bila neoporečna, vendar še v celoti posrečena. Ga. Juvanova kot Lenčka, gdč. V. Danilova kot Tona in g. Danilo kot Sirk so podali pristne domače osebe. Zalostno pa je, da ne moremo slišati domačega dela v pristnem jeziku.

Govekarjevega dela ne moremo šteti v vrsto prejšnjih dveh. Mrákovi so delo, kot da so nastali mimogrede na odru, kot da jih je pisal režiser. Avtor sam jim ne more odreči umetniške neopravičenosti.

Med temi stvarmi smo videli še Jeromovo veseloigro Miss Hobbs, ki je v Danilovi režiji mnogo, mnogo prezgodaj stopila na desko. Problem ženske emancipacije od vesele strani je v prvem delu obdelan precej konvencionalno, dočim je drugi del dokaj zabaven in novejši. Iz lanske sezone smo videli Tacićevo legendo Golgota, ki zasluži, da ostane stalno na repertoarju. Igra in režija g. Rogoza sta — se zdi — od lani še mnogo pridobili, tako da to uprizoritev lahko štejejo med redke popolnosti našega gledališča. Molnarjeva Bajka o volku tudi ni nova; o nji bi sodil, da diši preveč po židovstvu, če je židovstvo spretna kombinacija sekundarnih idej v dosego blišča in efekta. Te ga ima Bajka o volku v različnih registrih dovolj. — (Konec.)

France Koblar.

GLASBA.

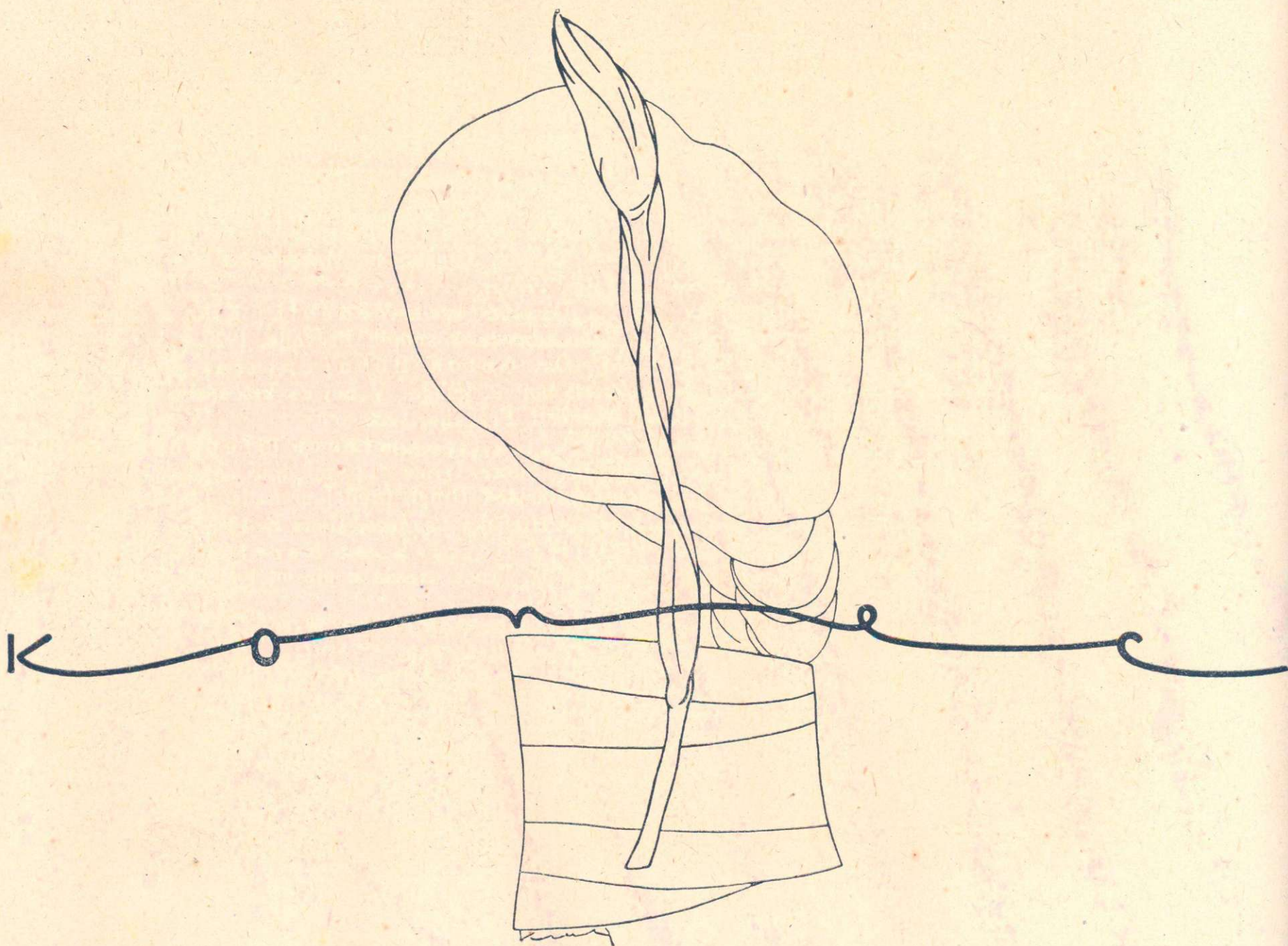
O narodni pesmi.

Narodna umetnost je vsota vseh umetnin, ustvarjenih od pripadnikov enega in istega naroda, ne glede na način umetniškega izražanja, in sega od preproste ljudske umetnosti do najbolj zamotanih kompleksov momentannih človeških možnosti.

Narodna pesem ni neposreden produkt ljudstva, ampak izraz anonimnih poedincev, po svoji preprostosti in enostavnosti zmožen preiti v ljudstvo, ki ga je z dolgotrajnim pevanjem polagoma prikrojilo čisto zase. To se je zgodilo tem lažje, ker je bila razlika med produktivnimi pevci in reproduktivno splošnostjo tem manjša, čim bolj gremo nazaj v preteklost. To potrjuje popolno pomanjkanje zavesti, da bodi umetnik vodnik, misel, na katero se tedaj niti ni spomnil nobeden. Teško tudi, da bi se bili produktivni čutili le umetnike. Njih intuitivna produkcija je dala napevom značilnost, skupno večini, in vsled te okolnosti so napevi bili od ljudstva lažje sprejeti. A če se tudi oprimemo na-

ziranja, da so bili vsi, ki so prvič zapeli napeve, izobrazenci, moramo priznati, da ni bil le obseg pojma, ki je dandanes združen z besedo umetnik, tedaj na vsak način omejen, ampak da je bila skupnost med produktivnim pevcem in za njim pojočo splošnostjo mnogo večja in da je zato bilo ljudstvu lažje priti produktom do jedra. Pa še drugi činitelji so pripomogli, da se je popularizacija mogla tem uspešneje vršiti. Predvsem omejeni obseg napevov. Narodna pesem se v tem oziru razlikuje od pesništva. Preprosti ljudje so tuintam znali in še vedno znajo na pamet po več tisoč verzov. Ali pomisliti moramo, da pripovedniku to omogočuje okolnost, da mu je natančno znana vsebina, da ve, katerega predmeta se ima držati in kako. Pri glasbi vse to odpade in na to mesto stopi svobodna fantazija duševnih kompleksov, s katerimi se vsled njih bogatosti na eni strani, a vsled njih oddaljenosti na drugi strani dá operirati mnogo težje. Vsled tega so organične glasbene kompozicije večjega obsega bile nemožne. Nastali so napevi, ki so že po svojem omejenem obsegu bili tako ustvarjeni, da si jih je mogel prisvojiti ljudski spomin. V kolikor napevi okusu splošnosti niso odgovarjali, so se preuredili, v različnih pokrajinah različno. S tem so nastale variante. Narodna pesem je nekaj starega. Govoriti o nje pristnosti bi torej pomenilo, ugotoviti, da je pesem nastala v dobi, o kateri nimamo natančnejšega pojma, v

okolščinah, ki nam niso dostopne. Avtorji napevov morajo na vsak način ostati skriti, kljub vsem prizadevanjem izslediti jih. Kakšno je bilo duševno življenje Slovencev v preteklosti, nam natančneje ne pove ne povestnica ne izročilo. Če torej hočemo o tem kaj vedeti, se moramo zateči k onim stvarim, ki so iz tistih časov preostale. Narodnim napevom ni pripisovati važnosti toliko kot umetninam, ampak kot kriteriju za karakterizacijo v prejšnjih dobah živečih rodov, kot objektu, ob katerem lahko študiraš sestavne elemente ljudske psihe in nacionalne muzike. S stališča našega razumevanja je prodirajoča civilizacija postala zid, ob katerem je postajanje narodne pesmi prenehalo. Ali koj se nam vrine vprašanje, ali morda narodne pesmi še vedno ne nastajajo. Mislimo si splošen polom v nekem kraju zemlje. Uničene so knjižnice, uničena privatna last, kulturna kontinuiteta je pretrgana, organični napredek ustavljen. Polagoma se vihar umiri in množica, kolikor je je še ostalo, je edina vez s prejšnjimi časi. Tako postane ta masa nositeljica in rešiteljica ostankov, ki jih ogenj in meč nista mogla pokončati. Če vzamemo, da je medtem minilo par rodov, je razumljivo, da se je med tem časom o pesmih, zloženih od prej znanih ljudi, pozabilo, čigave da so, drugače povedano, pesmi, ki so bile le ponarodele, so zdaj postale narodne. — (Konec.) *Marij Kogoj.*

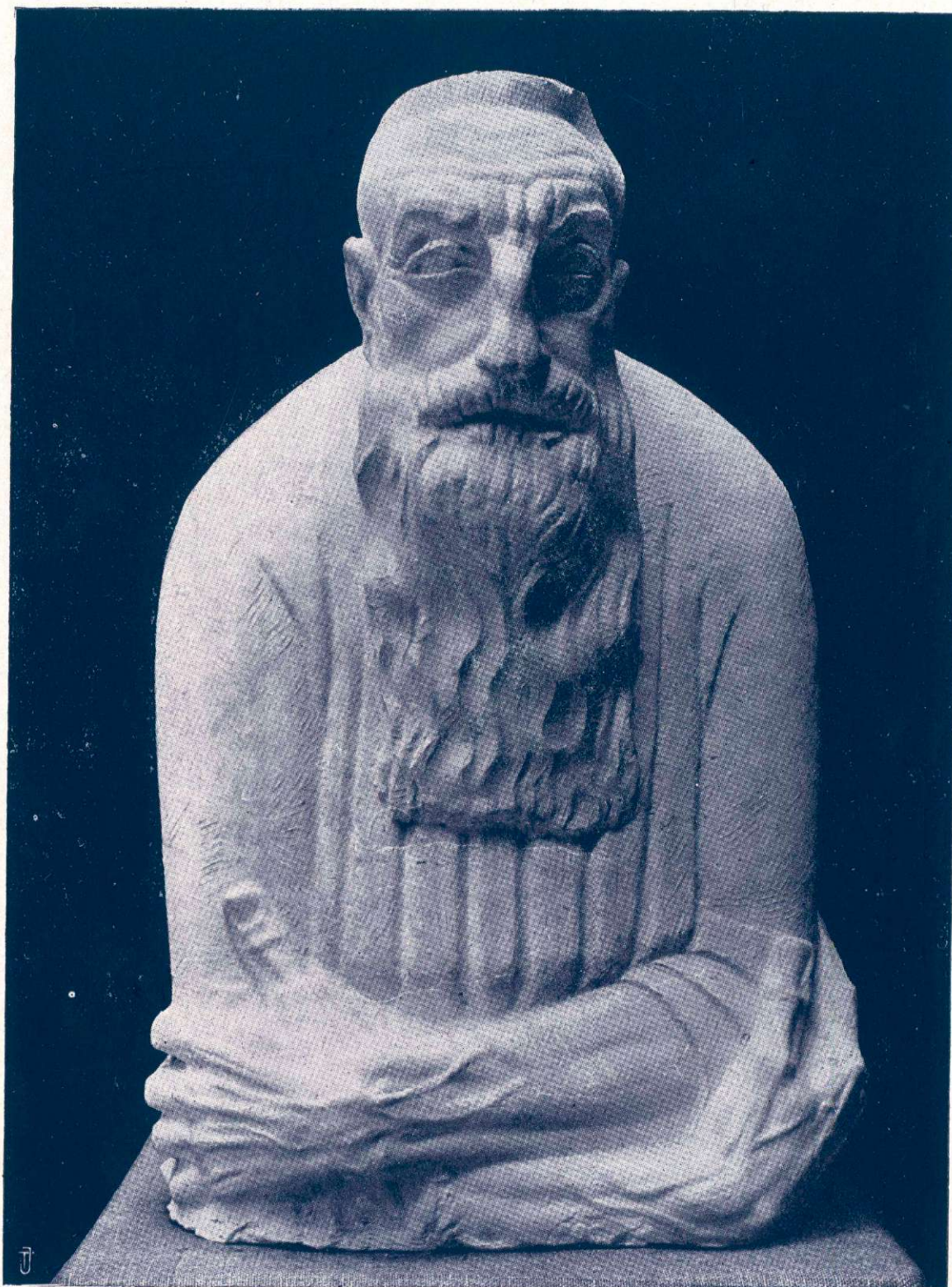

SL. 10. I. MEŠTROVIĆ : KRISTUS NA KRIŽU.

SL. 11. I. MEŠTROVIĆ : KRISTUS NA KRIŽU. (Detajl.)

SL. 12. I. MEŠTROVIĆ: RODIN.

PREJELI SMO V OCENO:

Fanny Imle, dr. rer. polit.: **Die Frau in der Politik**, Einführung in das Staats- und Wirtschaftsleben. Freiburg i. Br. 1920. Herder. M. 8·20, vezano M. 11·60 in dodatki. — Vsebina: Uvod. Cilj človeštva, družina in javno življenje. — Država: I. Notranji ustroj države. II. Svetovna naziranja in stranke: 1. liberalizem in konservativizem. 2. Nemška socialna demokracija. 3. Centrum. III. Zunanja politika: 1. vojne in vojaške zadeve. 2. Mirna razmerja med državami. 3. Državna gospodarska politika. IV. Državno gospodarstvo in davki. V. O denarju. — Socialna politika: 1. Gospodarski razvoj, stanovske razlike in socialno vprašanje. 2. Delavsko vprašanje. 3. Stan uslužbencev. 4. Srednji stan. 5. Žensko in rodovno vprašanje. 6. Občina kot poseben delokrog za ženo. 7. Stanovanjsko vprašanje. 8. Socialno-karitativno delo občin. — Kulturna politika: 1. Država in cerkev. 2. Šola. 3. Umetnost in znanost. — Končne opazke. Kazalo. — Zelo priporočljiva priročna knjiga za voditelje in voditeljice ženskih organizacij.

Ant. P. Čehov: **Sosedje** in druge novele. Poslovenil Fran Pogačnik. Ljubljana 1920. Zal. »Tiskovna zadruga«; natisnila Učiteljska tiskarna. C. broš. K 18.—, po pošti K 1·60 več.

Emil Hochreiter: **Immaculata**. Marijine pesmi. Ljubljana 1921. Izdala Jugosl. knjigarna. Cena: partitura z dokl. K 21·60; sopran-alt (skupaj) K 6.—, tenor in bas à K 3·60.

Ludwig Fischer: **Lebensquellen vom Heiligtum**. Lesungen für Freunde der Liturgie. Freiburg i. Br. 1920. Herder. Cena: M. 15.—, vez. M. 19.— in dodatki. (Vsebina: Sentire cum Ecclesia. — I. Cerkevna molitev. II. Cerkevna žrtev [maša]. III. Cerkevno leto.)

Dr. Jakob Hoffmann: **Der katholische Akademiker und die neue Zeit**. — Freiburg i. Br. 1920, Herder. Cena M. 4·40, vez. M. 6·60 in dodatki. (Vsebina: Vaša doba! — Prva zahteva je, da postaneš značajan mož. — Ustvari si globokoutemeljeno svetovno naziranje. — Brez strahu in zvesto služi svojemu Bogu. — V svobodnem akademičnem življenju nastopaj modro in trdno. — Izbira poklica in politični študij naj ti bosta sveta zadeva tvoje vesti. — Splošna izobrazba je za katoliškega akademika zelo dobrodošel dodatek. — Visokošolec naj se pripravlja za sodelovanje pri socialnih in političnih zadevah svojega naroda. — Če ne misliš slediti svetu devištva, obrni svoje oči na bodočo ustanovitev rodbinskega življenja.)

Bernard Arens S. J.: **Das Buch**. 2. in 3. izdaja. Freiburg i. Br. Herder. 1920. Cena M. 5·50, vez. M 7·20 in dodatki. (Vsebina: I. Vpliv knjige. II. Izbira knjige. III. Boj za knjigo. IV. Občevanje s knjigo.)

Odilo Wolff O. S. B.: **Mein Meister Rupertus**. Freiburg, 1920. Herder. Cena M. 6·80, vezano M 8·80 in dodatki. (Krasno pisan životopis iz srednjeveškega meniškega ozračja.)

Dr. Hermann Sacher: **Der Bürger im Volksstaat**. Eine Einführung in Staatskunde und Politik. Freiburg i. Br. 1920. Herder. Cena M. 8.—, vez. M. 11.— in dodatki. (Splošen državni in družabni nauk. — Uvod v politiko. — Nemška država in njene dežele. — Vera, cerkev in država. — Šola, omika, vzgoja. —

Pravo in pravno življenje. — Občina in samouprava. — Stranke in tisk. — Inozemstvo. — Dodatek: Glavne točke versailleske mirovne pogodbe. Na str. 246, kjer govori o naši državi, je mala napaka, ker govori o Srbiji-Hrvaški-Slavoniji.)

M. Magés: **Franciscus**. Ein Friedenssang. Freiburg i. Br. 1920. Herder. Cena M. 14.—, vez. M. 20.— in dodatki.

V. Lunaček: **Frangeš - Mihanović**. Monografija z 12 reprod. in umetniškovo sliko. Cena K 40.—. Izd. Umjetničko-nakladni zavod Jos. Čaklović, Zagreb, 1920.

V. Lunaček: **Bela Čikoš - Sesia**. Monografija z 12 barvnimi reprodukcijami in portretom umetnika. Cena K 40.—. Izd. Umjetničko-nakladni zavod Jos. Čaklović u Zagrebu, 1920.

Šišić: **Dokumenti o postanku kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1914—1919**. Strani 329. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. Članska cijena K 36.—, knjižarska cijena K 44.—. Počevši od manifesta srbske vlade od 25. jula 1914 iznosi se u ovoj zbirci dokumenta sav rad na domu i tudjini za naše oslobodjenje. Općinstvo dobiva prvi put u ruke autentične podatke o radu službenih i neslužbenih krugova u Srbiji, u Rimu, Londonu, Parizu, Ženevi, Krfu, Solunu, Sjevernoj i Južnoj Americi, te napokon u Narodnom Vijeću u Zagrebu i onda u Beogradu.

Ivan Cankar: **Mimo življenja**. 13 novel in črtic. Ljubljana, 1920. Zal. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena broš. K 20.—, vez. K 30.—, izdaja na belem, lesa prostem papirju K 40.—.

Fr. Rojec: **Tončkove sanje na Miklavžev večer**. Igra v treh dejanjih. Upodobila J. Erbežnik in F. Rojec. V Ljubljani, 1920. Zal. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena K 20.—.

Knjige Družbe sv. Mohorja:

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1921. Prevalje, 1920.

Dr. Herman Vedenik: **Kako si ohranimo ljubo zdravje**. 3. snopič. Prevalje, 1920.

Dr. Anton Bonaventura: **Na noge v sveti boj!** 2. knjiga: V boj za krščanske resnice in čednosti. Prevalje, 1920.

Marica Gregoričeva (Stepančičeva): **Otroški oder**. Igrice za mladino otroških vrtcev in ljudskih šol. Drugi, predelani natis. Ljubljana 1920. Izdala Učiteljska tiskarna. Cena K 19·20.

Ilija Bošnjak (od Neretve Ilja): **Vjetar i voda**. Zrnice znanja u pjesmi i priči. Split, 1920. Leonova tiskara.

Dora Pejačević: **Maštanja**. Op. 17. (Vsebina: Težnja. — Tuga. — Pitanje. — Tugovanje. — Molba. — Tlapnja.) Jugoslavenska klavirska muzika, sv. 1. Urednik Ant. Dobronić; izd. Čaklović. Zagreb, 1920. Cena K 20.—.

Ant. Dobronić: **Dilberke** za sopran i klavir. Op. 16. (Vsebina: Orošen gjerdan. — Djevojčino nagovarjanje. — Savjet diki. — Vragoljica.) Jugoslav. popijevke, sv. 1. Ured. Ant. Dobronić; izd. Jos. Čaklović, Zagreb, 1920. Cena K 20.—.

Zlatko Grgošević: **Četiri jugoslavenske pučke popijevke**; za muški zbor a cappella. (Vsebina: Vetar piri. — Kraj potoka. — Zaspala devojka.

— U čas dok se akšam čita.) Jugoslav. zborovi, sv. 1. Ured. Ant. Dobronić, izd. Jos. Čaklović, Zagreb, 1920. Cena K 15.—.

Ant. Grum: IV. venček slov. narodnih pesmi za mešani zbor. Cena K 12.—. Izdala in založila Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana, 1920.

Čika Jova-Zmaj: Kalamandrija. Za našo deco poslovenil Alojz Gradnik. V Ljubljani, 1921. Tisk. Narodna tiskarna. Zal. Tiskovna zadruga. Cena vez. K 16.—.

Dr. Fr. Stelè in Fr. Terseglav: Sveta Rusija. Misli o zblízanju ruske i katoliške crkve. Znanstvena knjižnica Narodne Prosvjete, knj. 4., sv. 4. Tisk. »Mercur«, d. d. u Zagrebu, 1920.

Willibrord Verkade O. S. B.: Die Unruhe zu Gott. Erinnerungen eines Maler-Mönchs. Freiburg i. Br. 1920. Herder & Co. Cena M. 10.—.

Fran Levstik: Izbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flerè; z risbami okrasil Anton Koželj. »Slovenski pesniki in pisatelji«, II. zv. Ljubljana, 1921. Izd. in zal. Učiteljska tiskarna. Cena vez. K 54.—, broš. K 46.—.

Dve božičnici: 1. P. H. Satfner: Svetonočno zvonjenje. 2. Stanko Premrl: Čuj, premila. Dvo-glasna ženska zbora s klavirjem. Ljubljana, 1920. Založila Jugoslovanska knjigarna. Tisk. J. Blasnikovih naslednikov. Cena K 15.—.

Narodne himne in domorodne pesmi za mladino. Priredil Fran Marolt. Zal. Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta. Nat. Učit. tiskarna v Ljubljani. 1920. Cena K 5.—.

Risto Savin: Op. 13. 5 pesmi Otona Župančiča za en glas in klavir. Zal. Goričar & Leskovšek, Celje. Cena K 15.—.

Risto Savin: Op. 20. 3 pesmi Otona Župančiča za en glas in klavir. Zal. Goričar & Leskovšek, Celje. Cena K 15.—.

Rudolf Dobovišek: Rodoljub iz Amerike. Veseloigra s petjem v treh dejanjih. Pevske točke uglasbil Ciril Pregelj. 1920. Natisnila Zvezna tisk. v Celju.

Dr. France Stelè in Franc Terseglav: Sveta Rusija. Misli o zblízanju katoliške in pravoslavne cerkve. Ponatis iz »Slovenca« od 3. jun. do 14. jul. 1920. Ljubljana, 1920. Izd. in zal. Jugoslov. knjigarna.

Mark Twain: Mali Klatež Tom Sawyer. Poslovenil I. Mulaček. Izd. »Omladina«, Ljubljana, 1921. Cena K 26.—, vez. K 32.—.

Jos. C. Oblak: Krpanova kobila. Literarna debata ob obletnici Cankarjeve smrti. (Ponatis.) Ljubljana, 1921. Založil konzorcij. Cena K 24.—.

Simon Jenko: Zbrani spisi. Uredil dr. Joža Glonar. Slovenski pisatelji II. Izd. in zal. Tiskovna zadruga v Lj. 1921. Cena K 42.—, po pošti K 3.— več.

Gogolj N. V.: Revizor, komedija v petih dej. Preložil Ivan Prijatelj. Gledališka knjižnica I. zv. Izdaja uprava Narodnega gledališča. Ureja Friderik Juvančič. V Ljublj. 1921. Tiska Učit. tisk. Cena K 32.—.

Ozvald, dr. K.: Logika, uvod v znanstveno mišljenje. Ljublj. 1920. Kr. zaloga šolskih knjig in učil. Broš. K 36.—, poltrdo vez. K 41.—.

Bezjak, dr. Janko: Občna zgodovina vzgoje in pouka s posebnim ozirom na ljudsko šolstvo za mo-

ška in ženska učiteljišča. Broš. K 46.—, poltrdo vez. K 49.—. V Ljublj. 1921. Kr. zaloga šolskih knjig.

»**Plamen**«, ilustriran list. Izhaja dvakrat na mesec. Cena letno 35 din. (K 140.—), polletno 18 din. (K 72.—), četrtletno 9 din. (K 36.—). Urednik Josip Prunk, Ljubljana, Gruberjevo nabrežje 14/II.

Jugoslavenskoj inteligenciji. Izd. Liga preporoda. Split, 1920. Splitska društvena tiskara.

Začasna nemško-slovenska kemijska terminologija. Kot predlog znanstvenega osebja kemijskega instituta univerze Ljubljana. Uredil S. Ferjančič. Ponatis iz »Narodnogospodarskega Vestnika«. 1.—3. del. Ljublj. 1921. Zal. Kemijski institut univerze Ljubljana. Tiskala »Nar. tiskarna«.

Starè Josip: Lisjakova hči. Povest. »Prosveti in zabavi«, 2. V Ljubljani, 1920. Izd. zveza kulturnih društev. Zal. Tiskovna zadruga. Cena broš. K 16.—, po pošti K 140 več.

Zbirka vojaških zakonov bivše kraljevine Srbije, ki veljajo začasno za vse pokrajine kralj. SHS. Priredil dr. Ig. Rutar. Ljubljana 1921. Zal. Tiskovna zadruga. Nat. »Nar. tiskarna«. Cena K 36.—, po pošti K 160 več.

Zenit. Internacionalna revija za umetnost i kulturu. Urednik Ljubomir Micić. Zagreb, Hatzova ul. 9/I. Izlazi svakog 1. u mjesecu. Cena K 120.— letno, posamezni zvezki K 12.—.

Novi rod. List za mladino. Urednik Janko Samec. Ilustracije narisal A. Bucik. Naslov: Trst, ul. Ruggero Mauna št. 20/I. Izd. Zveza slov. učiteljskih društev v Trstu. Tiskarna »Edinost«. Izhaja 1. vsakega meseca. Cena letno 12 lir, posamezna štev. 1 liro.

Pozorišna Biblioteka. Kao prva knjiga izlaze aktovke Milana Begovića pod naslovom: »Male komedije«. Zatim će slijediti: Laza Kostić: Maksim Crnojević. — I. Cankar: Kralj na Betajnovi. — Aristofan: Lysistrata. — Moliere: Tartuffe. — Byron: Kain. — Gogolj: Revizor. — Sem Benelli: Gozba poruga. — Ibsen: Sablasti. — Maeterlinck: Peleas i Melisanda. — Čehov: Ujak Vanja. — Strindberg: Otac. Gospođica Julija. — Svaka će drama imati predgovor, sliku autorovu i umjetnički naslovni list. Godišnja pretplata 25 dinara (K 100.—), pol- in četvrtgodišnje razmjerno. — Adresa: »Pozorišna biblioteka«, Zagreb, Vojnička ulica 13.

Mladika. — Izhaja 15. in 30. vsakega meseca. Izd. Katol. tisk. društvo v Gorici. Cena letno 16 lir, posamezna številka 1 liro.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Urejajo: † A. Kaspret, Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš. II. letnik, 3. in 4. snopič. V Ljubljani, 1920. Izd. »Matica Slovenska«. (Vsebina: † Anton Kaspret. — Razprave: Weber Fr.: O fenomenologiji jezika. — Kidrič Fr.: Prispevki in opombe k zgodovini reformatione na Slovenskem. 1. Ungnad v prognanstvu. — Hauptmann Lj.: Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi. — Kidrič Fr.: Trobarji na Raščici. Male vesti: Ramovš Fr.: Opazke k slovanskim tvorbam pronominalnega debla *q^wo—. — Kidrič Fr.: Jurij Kobila. — Ramovš Fr.: Zanimiv koroško-slovenski rokopis. — Kidrič Fr.: Slovenci v Küttnerjevem potopisu iz leta 1799. — Kos M.: Julius Strnad o slovenskih in bavarskih naselbinah Zg. Avstrije. — Bibliografski pregled. (Šlebinger I.; Kos M.)